

Α.Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Πτυχιακή Εργασία

**« Πηλιορείτικος γάμος: Μια επινοημένη παράδοση από τον
πολιτιστικό σύλλογο Ορμίνιο, το 1965 στην Πορταριά
Πηλίου»**

Βούλγαρης Αντώνης

ΑΜΦ: 1734

Υπό την εποπτεία της
κ. Ειρήνης Παπαδάκη

Άρτα 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	3
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Θεωρίες - Έννοιες – Ορισμοί

1.1 Επινοημένη παράδοση	7
1.2 Φολκλόρ και τελετουργία.....	9
1.3 Η σχέση με τον τουρισμό.....	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Πηλιορείτικος γάμος

2.1 Το ιστορικό πλαίσιο της Πορταριάς : Η Πορταριά τις δεκαετίες του 50' και του 60'	15
2.2 Το έθιμο του Πηλιορείτικου γάμου και η ιστορική αναδρομή.....	22
2.3 Ο Πηλιορείτικος γάμος υπο το πρίσμα της λαογραφίας	27
2.4 Πηλιορείτικος γάμος : Το ζήτημα της πολιτιστικής διαχείρισης και του τουρισμού.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Έρευνα και μεθοδολογία

3.1 Μεθοδολογικά εργαλεία.....	41
3.2 Συνεντεύξεις	44
3.3 Αρχειακό υλικό	47
3.4 Συμμετοχική παρατήρηση	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ο Πηλιορείτικος γάμος σήμερα

4.1 Ο Πηλιορείτικος γάμος ως επινοημένη παράδοση	51
4.2 Τοπική κοινωνία και προσαρμογή του εθίμου στο σήμερα	72
Συμπέρασμα	79
Βιβλιογραφία	82
Παράρτημα	89

Εισαγωγή

Η παρούσα πτυχιακή εργασία επικεντρώνεται στο θέμα της επινοημένης παράδοσης, όπως τέθηκε από τους Hobsbawm και Ranger, στο βιβλίο τους «η επινόηση της παράδοσης» (1983), μέσα από ένα έθιμο που διαδραματίζεται περίπου από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, στο χωριό της Πορταριάς Πηλίου. Το έθιμο της αναβίωσης¹ του Πηλιορείτικου γάμου δημιουργήθηκε από τον πολιτιστικό σύλλογο Ορμίνιο Πορταριάς, το 1964, με την πρώτη αναβίωση και φτάνει μέχρι και τις μέρες μας με τελευταία αναβίωση το 2014 χωρίς να έχει γίνει λόγος για διακοπή του εθίμου.

Μέσα από την σχολή Καλλιτεχνικών σπουδών που υπάγεται στο τμήμα Λαϊκής και παραδοσιακής μουσικής που ανήκει στο ΤΕΙ Ηπείρου, και το γνωστικό αντικείμενο που μας παρέχει, κατάφερα να αλλάξω την οπτική με την οποία έβλεπα μέχρι τότε τα έθιμα και τις παραδόσεις. Η αλήθεια είναι, ότι καθώς κατάγομαι από το χωριό της Πορταριάς Πηλίου, πίστευα ότι τα έθιμα που σχετίζονται με τον πηλιορείτικο γάμο, όπως παρουσιάζονται μέσα από την αναβίωση του εθίμου, αποτελούσαν μέρος της ιστορίας του τόπου έλκοντας την καταγωγή τους από την μυθολογία.

Παρακάτω, θα προσπαθήσω να δείξω ότι τα έθιμα και οι παραδόσεις είναι κάποιες κοινωνικές πρακτικές οι οποίες συμπορεύονται με το εκάστοτε πλαίσιο της εποχής και με όλες τις μεταβολές που συμβαίνουν σε μία κοινωνία. «Τα ήθη και τα έθιμα ορίζουν αξίες, σχέσεις, συμπεριφορές. Αποτελούν λοιπόν, ένα είδος κανόνων και νόμων, μια μορφή δικαίου, που μπορούμε να το ονομάσουμε εθιμικό, για να το διακρίνουμε από το νομοθετημένο δίκαιο ενός οργανωμένου κράτους»². Μιλάμε για άγραφους συνεπώς κανόνες και συμπεριφορές, οι οποίες δημιουργούνται σε συνάρτηση με τα ζητούμενα της κάθε κοινωνίας και κοινωνικής ομάδας, αλλά και βάση των νοοτροπιών και ιδεολογιών.

Συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε σε ένα έθιμο, η αρχή του οποίου εντοπίζεται στην δεκαετία του 1960 και το οποίο έχει συμβάλει ιδιαίτερα στην διαμόρφωση της

¹ «Σύμφωνα με τον Μ. Μερακλή, έθιμα δεν δημιουργούνται σήμερα. Εντούτοις η εκδηλωνόμενη κλίση του ανθρώπου προς το παρελθόν, παρατηρείται μέσω του φαινομένου της αναβίωσης εθίμων, εκείνων κατεχοχών που μπορούν να παρασταθούν σαν ένα θέαμα». Χερουβίμ Φ, *Τελετουργία και Μοιρολόι: η περίπτωση του Μοιρολογιού της Παναγίας στη Μονή Νάξου*, Πτυχιακή Εργασία, ΤΛΠΜ, Άρτα 2009, σελ. 7.

² Μερακλής Μ., *Ελληνική Λαογραφία. Ήθη και Έθιμα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1986, σελ.117.

ταυτότητας του Πορταρίτη ή Πηλιορείτη, σε βαθμό που επιβιώνει μέχρι και σήμερα αφενός μέσα από την αναβίωση του γάμου κάθε καλοκαίρι και αφετέρου μέσα από την ζωή των ντόπιων κατοίκων. Έχει μεγάλη σημασία να δούμε το πώς διαμορφώθηκε η συγκεκριμένη παράδοση σε μία αγροτική και κτηνοτροφική κοινωνία όπως αυτή της Πορταριάς και το πώς έφτασε μέχρι και το παρόν. Έχει σημασία να δούμε το πώς επιβιώνει μέχρι και σήμερα για το λόγο ότι συνέβησαν πολλές αλλαγές στην κοινωνία της Πορταριάς, είτε μιλάμε για την κοινωνία και τους θεσμούς, είτε για την οικονομία, η οποία βλέπουμε ότι άλλαξε σημαντικά κατά την δεκαετία του 70' και μετά, είτε μιλάμε για την πολιτική και το πολίτευμα, καθώς όπως θα δείτε παρακάτω, μεσολάβησε και το δικτατορικό καθεστώς της Χούντας.

Στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία, αναφερόμαστε στην αναβίωση ενός έθιμου και ενός ολόκληρου, σύμφωνα με τους ντόπιους, τρόπου ζωής. Η αναβίωση όμως, σαν έννοια διέπεται από μία σχετικότητα, κάτι που τονίζει και ο Μιχάλης Γ. Μερακλής στο βιβλίο του *Ελληνική Λαογραφία*. «Τίθεται το ερώτημα: τα παλαιά έθιμα, που επιζούν ή αναβιώνονται, διατηρούν ανέπαφη και την παλαιά σημασία τους; Γενικά δεν συμβαίνει αυτό,- κάτι που κάνει επίσης πολύ σχετική και συμβατική την σημασία της επιβίωσης ή της αναβίωσής τους. [...] Όλες ωστόσο οι παρανοήσεις και αυθαίρετες νέες ερμηνείες των εθίμων τείνουν προς την ανάδειξη μίας νέας λειτουργίας του, που σχετίζεται άμεσα με την ψυχαγωγία. Τα παλαιά έθιμα, θα έλεγε κανείς, και εξαιτίας της λήθης της αρχικής σημασίας και των λόγων της χρήσης της, επιζούν με τον εξωτισμό, την τελετουργικότητα, την γραφικότητά τους. Έχουν γίνει ένα είδος διακοσμητικών στοιχείων. Και αυτά όλα αρέσουν, ευχαριστούν, ψυχαγωγούν»³.

Το έθιμο που προσφέρεται για ψυχαγωγία και αποτελεί το επίκεντρο της πτυχιακής εργασίας, είναι το έθιμο της αναβίωσης του γάμου σε ένα χωριό του Πηλίου. «Ο ελληνικός παραδοσιακός γάμος είναι πλουσιότατος σε συμβολικές και μαγικές πράξεις, ανάλογες με τη μεγάλη σημασία του ως διαβατήριας και μνητικής τελετής»⁴. Είναι ένα έθιμο, το οποίο χαρακτηρίζεται από πολλούς συμβολισμούς και το οποίο αξίζει μελέτης όχι μόνο σαν έθιμο αλλά και σαν επινοημένη παράδοση.

³ Μερακλής Μ., *Ελληνική Λαογραφία. Ήθη και Έθιμα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1986, σελ.15-16.

⁴ Αλεξάκης Ε., *Η σημαία στον γάμο*, Εθνολογική Μελέτη, Αθήνα 1990, σελ. 9.

Μιλάμε δηλαδή για μία τελετουργία⁵ η οποία συμβαίνει κάθε χρόνο το πρώτο σαββατοκύριακο μετά τον εορτασμό του δεκαπενταύγουστου στην Πορταριά Πηλίου.

Συγκεκριμένα, η παρακάτω πτυχιακή αρχικά διευκρινίζει κάποιους από τους όρους που χρησιμοποιούνται ως εργαλεία για την κατανόηση του φαινομένου της επινοημένης παράδοσης. Στην συνέχεια, γίνεται μία αναφορά στο έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, μία ιστορική αναδρομή, η περιγραφή του ιστορικού πλαισίου πάνω στο οποίο δημιουργήθηκε η παράδοση καθώς και η οπτική του εθίμου μέσα από την επιστήμη της λαογραφίας. Σημαντικό μέρος του δευτέρου κεφαλαίου, αποτελεί το κομμάτι της σχέσης του πηλιορείτικου γάμου με τον τουρισμό, κάτι που όπως θα δούμε και σε άλλα κεφάλαια έχει άμεση σχέση με την επινόηση της παράδοσης. Παρακάτω μιλάμε για τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της έρευνας με σκοπό την διεκπεραίωση της πτυχιακής. Η εργασία βασίζεται στην εθνογραφική έρευνα, η οποία έγινε μέσα από την συμμετοχική παρατήρηση και την επιτόπια έρευνα. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε αρχειακό υλικό που συλλέξαμε από τον σύλλογο Ορμίνιο Πορταριάς, καθώς και υλικό από συνεντεύξεις κάτι που μας βοήθησε στο να ανακαλύψουμε θέματα και ζητήματα της προφορικής ιστορίας αλλά και του παρόντος. Ουσιαστικά, μέσω των συνεντεύξεων, μάθαμε ότι έλειπε από τις γραπτές πηγές αλλά και δώσαμε βάση, στις νοοτροπίες και στην ιδιοσυγκρασία των ντόπιων κατοίκων του χωριού.

Το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας καταλαμβάνει το τελευταίο κεφάλαιο (τέταρτο κεφάλαιο), στο οποίο επικεντρωθήκαμε αποκλειστικά στην έννοια της επινοημένης παράδοσης, που είναι και το θέμα που θίγει η εργασία, και στην σχέση του με έννοιες όπως το φολκλόρ, ο τουρισμός, η τελετουργία και το παρόν. Το παρόν έχει μεγάλη σημασία και αποτελεί και το τελευταίο μέρος της πτυχιακής. Μία εθνογραφική έρευνα δεν μπορεί να μην αναφερθεί στο σήμερα και ειδικότερα στο πως έχει φτάσει μέχρι σήμερα η επινοημένη παράδοση του πηλιορείτικου γάμου.

Στην εργασία, τίθενται κάποια ερωτήματα σχετικά με την έννοια της παράδοσης, της επινόησης, της αυθεντικότητας και της σχέσης όλων των προαναφερθέντων με τον τουρισμό. Αρχικά, σκοπός της εργασίας είναι να εντοπίσει

⁵ «...το ζήτημα της τελετουργίας είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και συνάμα εξαιρετικά σημαντικό, γιατί συνθέτει πολλές πτυχές της κοινωνικής πραγματικότητας: τη συμβολική και την κοινωνική, την ατομική και την συλλογική». Eriksen T., *Μικροί τόποι μεγάλα ζητήματα*, Κριτική, Αθήνα 2007, σελ. 343.

το πώς δημιουργήθηκε μία παράδοση στα μέσα του 20^{ου}, περίπου, αιώνα και πού βασίστηκε αυτή η επινόηση. Κατά δεύτερο λόγο, είναι σημαντικό να δούμε το πώς έχει αλλοιωθεί ή καλύτερα μεταβληθεί με το πέρασμα των χρόνων, καταλήγοντας στο παρόν. Επίσης πρέπει να εξετάσουμε τη σχέση της επινοημένης παράδοσης με τον τουρισμό, καθώς η Πορταριά αποτελεί έναν μεγάλο τουριστικό προορισμό. Παράλληλα με αυτά, θέλουμε να δούμε την επιρροή αλλά και την οπτική μίας παράδοσης από την επιστήμη της λαογραφίας καθώς και την σχέση της με την κοινωνία και το ιστορικό πλαίσιο της κάθε εποχής.

Όλα αυτά κίνησαν το ενδιαφέρον του υποφαινόμενου, καθώς κατάγεται από το χωριό της Πορταριάς και συμμετέχει στο έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου ως οργανοπαίχτης από το 2008. Φυσική συνέπεια της επαφής του με το γνωστικό αντικείμενο των σπουδών του υπήρξε η συγγραφή της παρούσας εργασίας με τον συγκεκριμένο τίτλο στον οποίο θίγονται θέματα που αφορούν τον ίδιο ως Πορταρίτη αλλά και ως σπουδαστή της σχολής Καλλιτεχνικών Σπουδών.

Τέλος, ένα τεράστιο ευχαριστώ οφείλω στην επόπτρια καθηγήτρια, Ειρήνη Παπαδάκη, για την επίβλεψη και τις παρατηρήσεις της κατά τη διάρκεια της συγγραφής αυτής της εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω των Ηρακλή Καραγιάννη, την Ελένη και τον Στέφανο Καραϊσκού, την Κατερίνα Βλάχου για τις πολύτιμες πληροφορίες που μας παραχώρησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Θεωρίες - Έννοιες – Ορισμοί

1.1 Επινοημένη Παράδοση

Το 1983 εκδίδεται το βιβλίο του Eric Hobsbawm, “The invention of Tradition”, “Η Επινοήση της Παράδοσης”, στο οποίο ο ιστορικός, εισάγει για πρώτη φορά στην ιστορική μελέτη την αναλυτική έννοια της Επινοημένης Παράδοσης. Στην εργασία που ακολουθεί, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι η παράδοση του πηλιορείτικου γάμου, που αποτελεί ένα έθιμο στην Πορταριά Πηλίου, είναι μία επινοημένη παράδοση, σύμφωνα με τους όρους του Hobsbawm, και όχι μία παράδοση που έχει τις ρίζες της στην μυθολογία όπως γράφεται στις λαογραφικές αφηγήσεις. Αρχικά όμως θα πρέπει να δούμε τι εννοεί ο Hobsbawm χρησιμοποιώντας τον όρο «επινοημένη παράδοση».

Ο Hobsbawm στο όγδοο κεφάλαιο του βιβλίου, “Η Επινοήση της Παράδοσης”, αναφέρεται στην μαζική παραγωγή παραδόσεων, η οποία χρονικά εντάσσεται στην περίοδο των σαράντα με τριάντα χρόνων πριν τον Α Παγκόσμιο πόλεμο. Σε πολλές χώρες, έχουμε την μαζική εμφάνιση στον δυτικό κόσμο κυρίως, παραδόσεων οι οποίες είναι επινοημένες. «Παραδόσεις που φαίνονται ή διεκδικούν ότι είναι παλιές, συχνά έχουν εντελώς πρόσφατη προέλευση και μερικές φορές είναι επινοημένες»⁶. Η έννοια της επινοημένης παράδοσης αναφέρεται τόσο σε παραδόσεις οι οποίες θεσπίστηκαν επίσημα και επινοήθηκαν από την αρχή ως κάτι καινούριο, όσο σε ήδη υπάρχουσες παραδόσεις οι οποίες μεταβλήθηκαν και προσαρμόστηκαν σε νέες επινοημένες παραδόσεις.

Ο Hobsbawm σχηματικά ορίζει την επινοημένη παράδοση με τον εξής ορισμό: «επινοημένη παράδοση εννοούμε ένα σύνολο πρακτικών οι οποίες συνήθως διέπονται φανερά η σιωπηρά από αποδεκτούς κανόνες και με τελετουργική ή συμβολική φύση και οι οποίες επιδιώκουν να ενσταλάξουν αξίες και κανόνες συμπεριφοράς μέσω επανάληψης, γεγονός που αυτόματα συνεπάγεται τη συνεχεία με το παρελθόν»⁷. Η σύνδεση με το ιστορικό παρελθόν, όπως βλέπουμε από τον ορισμό, είναι αυτό που αναζητούν οι διάφορες επινοημένες παραδόσεις. Ένα από τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί ο ιστορικός είναι χαρακτηριστικό και αρκετά βοηθητικό για την κατανόηση του όρου. Τον 19^ο αιώνα στην μεγάλη Βρετανία και

⁶ Hobsbawm E., *Η επινοήση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σελ. 9.

⁷ Ο.π σελ. 9-10.

συγκεκριμένα στην Αγγλία έχουμε την ανοικοδόμηση του βρετανικού κοινοβουλίου, με το κατά αιώνες μακρινό από τον 19^ο αιώνα, γοτθικό αρχιτεκτονικό στυλ. Επίσης, μετά τον ΄Β Παγκόσμιο πόλεμο, η αίθουσα του βρετανικού κοινοβουλίου, ανοικοδομήθηκε ακριβώς με το ίδιο γοτθικό στυλ. Συνεπώς, έχουμε μία τάση, για επιστροφή σε ένα μακρινό παρελθόν και την σύνδεση του με το παρόν μέσα από την αρχιτεκτονική, στην προκειμένη περίπτωση. Η σύνδεση γίνεται μέσω της επινόησης της εφαρμογής της αρχιτεκτονικής παράδοσης του γοτθικού στυλ. Ο ιστορικός επιμένει στο ότι η συνέχεια του παρελθόντος με το παρόν που υποστηρίζουν οι επινοημένες παραδόσεις, είναι πλασματική και όχι αληθινή.

Οι επινοημένες παραδόσεις για να δικαιολογήσουν την ύπαρξή τους, χρησιμοποιούν ως νομιμοποιητικό παράγοντα το ιστορικό παρελθόν, αλλά ακόμη και το μυθολογικό παρελθόν, όπως θα δούμε στην συνέχεια μέσα από το παράδειγμα της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου.

Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Hobsbawm διαχωρίζει στην εισαγωγή του βιβλίου του, τις «επινοημένες παραδόσεις» από τις «γνήσιες παραδόσεις», οι οποίες χαρακτηρίζονται από δύναμη και προσαρμοστικότητα. «Εκεί όπου οι παλιοί τρόποι είναι ζωντανοί, οι παραδόσεις δεν χρειάζονται ούτε να αναβιώσουν ούτε να εφευρεθούν»⁸.

Στο βιβλίο «Η επινόηση της παράδοσης», αρκετοί ιστορικοί παραθέτουν παραδείγματα επινοημένων παραδόσεων. Στα παρακάτω κεφάλαια, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι στην ελληνική επαρχία και συγκεκριμένα στο χωριό της Πορταριάς Πηλίου, την δεκαετία του 1950 και 1960 έχουμε την εμφάνιση της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου και την αναβίωση μέχρι και σήμερα, μίας σειράς εθίμων τα οποία όπως πολλοί υποστηρίζουν, είναι «επιβιώματα»⁹ της αρχαίας Ελλάδας και της «αρχαίας ελληνικής μυθολογίας».

⁸ Hobsbawm E., *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σελ. 17.

⁹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/575456/survivals> 17/1/2015.

1.2 Φολκλόρ και τελετουργία

Στην εργασία μας, ένας από τους όρους που θα χρησιμοποιηθεί είναι η έννοια του φολκλόρ και της λαογραφίας. Σύμφωνα με τον Κάβουρα, «ο όρος φολκλόρ έχει δύο κύριες συνδηλώσεις στην αγγλική γλώσσα. Σημαίνει, πρώτον, το σύνολο των άγραφων παραδόσεων, δοξασιών, θρύλων, γνωμικών, εθίμων, κλπ. ενός πολιτισμικού μορφώματος (culture)» και δεύτερον, «τη συστηματική μελέτη και επιστημονική διερεύνηση όλων των στοιχείων του παραπάνω συνόλου». ¹⁰

Στο λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, ο Γ. Μπαμπινιώτης επίσης προσπαθεί να ορίσει την έννοια του φολκλόρ ως «το σύνολο των εκδηλώσεων του παραδοσιακού πολιτισμού» και ό,τι αποτελεί «αντικείμενο της επιστήμης της λαογραφίας». «Ο όρος φολκλόρ σημαίνει επίσης την κακόγουστη αισθητική που βασίζεται στην επιφανειακή μίμηση προτύπων από τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό». ¹¹

Στους δύο παραπάνω ορισμούς της έννοιας του φολκλόρ, βλέπουμε αρχικά ότι η έννοια αυτή ταυτίζεται άμεσα με την επιστήμη της λαογραφίας, καθώς μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί το αντικείμενο της επιστήμης. Βέβαια, πρέπει να σημειώσουμε ότι η έννοια του φολκλόρ δέχτηκε κριτική από την λαογραφία, κάτι που οδήγησε στην ανανοηματοδότηση του όρου φολκλόρ. Πλέον με τον όρο φολκλόρ αναφερόμαστε σε κάτι «καινούριο», που δεν αποτελεί μέρος της παράδοσης, αλλά είναι ένα «νέο παραδοσιακό λαϊκό μόρφωμα»¹² το οποίο εμπεριέχει και αισθητικές αξιολογήσεις.

Ο Κάβουρας διαχωρίζει αξιολογικά την αισθητική του φολκλόρ σε «υψηλή» και σε «ελαφρά». Με την πρώτη, αναφέρεται σε φολκλορικές αναπαραστάσεις οι οποίες αναφέρονται σε ένα απαιτητικό κοινό, το οποίο αποτελείται από άτομα που γνωρίζουν καλά την αναπαραστάση, ενώ η «ελαφρά» αισθητική, αναφέρεται σε κοινό

¹⁰ Κάβουρας Π., «Φολκλόρ και παράδοση. Όψεις και μετασχηματισμοί ενός νεωτερικού ιδεολογικού μορφώματος». *Φολκλόρ και παράδοση ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, Νήσος, Αθήνα 2012, σελ. 29.

¹¹ Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας [Μονογραφία] : με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων :ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κυρίων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνύμιων*, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε , Αθήνα 2008,σελ. 1893.

¹² Βλ. Κάβουρας Π., σελ. 30.

που δεν έχει γνώσεις επί των αναπαραστάσεων και αρκείται στην κατανάλωση της αναπαράστασης ως προϊόν. Εδώ μπορούμε να αναφέρουμε ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του κοινού της ελαφράς αισθητικής, τις διάφορες ομάδες τουριστών, οι οποίοι καταναλώνουν τις φολκλορικές αναπαραστάσεις οι οποίες, όπως θα δούμε και στην συνέχεια, σε αρκετές περιοχές πλέον αποτελούν «τουριστικά προϊόντα» προς κατανάλωση.

Σε γενικές γραμμές, πάντως, η αναβίωση στοιχείων ή μορφών του λαϊκού παραδοσιακού πολιτισμού, που διαφέρουν από τις κοινωνικές ανάγκες του παρόντος, εξακολουθεί να προσελκύει το ενδιαφέρον του κόσμου και των τουριστών, όπως για παράδειγμα, η αναπαράσταση ενός «παραδοσιακού» γλεντιού ή γάμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου παραδοσιακού γλεντιού ή γάμου, είναι ο πηλιορείτικος γάμος της Πορταριάς.

Επίσης, πρέπει να πούμε ότι το φολκλόρ όπως μελετήθηκε από την λαογραφία, μέσα από τις φολκλορικές αναπαραστάσεις, είναι συνδεδεμένο με το παρελθόν, το οποίο αναπαρίστανται στο παρόν δίνοντας μία διαφορετική αίσθηση. Οι φολκλορικές αναπαραστάσεις μεταφέρουν στο παρόν ένα φαντασιακό παρελθόν και δημιουργούν μία νοσταλγία ως προς αυτό. Σε όλη την Ελλάδα συμβαίνουν κατά την διάρκεια του χρόνου διάφορες αναπαραστάσεις εθίμων και παραδόσεων οι οποίες συνιστούν τις φολκλορικές αναπαραστάσεις και προσπαθούν να επαναφέρουν στην «σκηνή» ένα παρελθόν το οποίο λείπει από το παρόν. Οι αναπαραστάσεις κατά πάσα πιθανότητα είναι μία «φαντασιακή σύλληψη του παρελθόντος»¹³.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα φολκλορικών αναπαραστάσεων αποτελούν οι διάφορες αναβιώσεις εθίμων, οι οποίες έχουν χαρακτηριστικά τελετουργιών και που συμβαίνουν σε πολλά μέρη της ελληνικής υπαίθρου κατά την διάρκεια του έτους. «Η τελετουργία είναι ένα σύνολο ενεργειών, με συμβολική αξία, η απόδοση της οποίας ορίζεται συνήθως από μία θρησκεία ή από τις παραδόσεις μιας κοινότητας, τους θρησκευτικούς ή τους πολιτικούς νόμους ακόμα και από τους νόμους της οικογένειας, λόγω της καθολικά αποδεκτής και αντιληπτής αποτελεσματικότητας των ενεργειών αυτών.»¹⁴

¹³ Βλ. Κάβουρας Π., σελ. 32.

¹⁴ Χερουβίμ Φ., Τελετουργία και Μοιρολόι: η περίπτωση του Μοιρολογιού της Παναγίας στη Μονή Νάξου, Πτυχιακή Εργασία, ΤΛΠΜ, Άρτα 2009, σελ. 8.

Η τελετουργία¹⁵ που ενδιαφέρει την έρευνά μας, είναι ο γάμος και συγκεκριμένα, το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου. Σε αυτή την περίπτωση, έχουμε τη φολκλορική αναπαράσταση μίας θρησκευτικής τελετουργίας. Η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου αναμφισβήτητα αποτελεί μία τελετουργία, καθώς εμπεριέχει τα δύο χαρακτηριστικά που δίνει στην τελετουργία ο Wittgenstein ο οποίος λέει ότι «η επανάληψη και η ερμηνεία [...] βρίσκονται όμως στην καρδιά της τελετουργίας».¹⁶ Ένας από τους βασικούς σκοπούς της τελετουργικής επιτέλεσης στο παράδειγμά μας, είναι η δημιουργία της αίσθησης του ανήκειν σε έναν συγκεκριμένο τόπο, σύμφωνα με την Βιλαέτη Όλγα. «Η αίσθηση του ανήκειν σε ένα τόπο προκαλεί την ιδέα της πίστης σε αυτόν, η οποία μπορεί να εκφράζεται μέσα από την προφορική και γραπτή παράδοση, από μύθους καταγωγής, την συγκέντρωση συγκεκριμένων αντικειμένων, μύθων, θρησκείας και τελετουργικών επιτελέσεων...»¹⁷ Η τελετουργία επίσης είναι ένα μέσο κοινωνικοποίησης και λειτουργεί ως «βασικός μηχανισμός ένταξης» των ατόμων στην κοινωνία ¹⁸.

¹⁵ «Τελετουργία- δράση προδιαγεγραμμένη από την κοινωνία, στην οποία τα άτομα δεν έχουν παρά μικρή μόνο επιλογή των πράξεων τους-ενίοτε ανάγεται στην πίστη σε μυστικιστικές υπάρξεις ή δυνάμεις» Hendry J., *Οι κόσμοι που μοιραζόμαστε*, Κριτική, Αθήνα 2011, σελ. 143.

¹⁶ Wittgenstein L., *ΓΛΩΣΣΑ, ΜΑΓΕΙΑ, ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑ*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1990, σελ. 80.

¹⁷ Βιλαέτη Ο., *Τελετουργία, επιτέλεση και τοπικότητα: το εθνογραφικό παράδειγμα των Κορδελάδων στις Μέλανες Νάξου*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Βόλος 2007, σελ. 32.

¹⁸ Αυδίκος Ε., *Παιδική ηλικία και διαβατήριες τελετές*, Πεδίο, Αθήνα 2012, σελ. 21.

1.3 Η σχέση με τον τουρισμό

Ένα από τα βασικά θέματα που θα μας απασχολήσουν παρακάτω είναι η σχέση της παράδοσης και πιο συγκεκριμένα της επινοημένης παράδοσης, με τον τουρισμό. Στις περισσότερες ανθρωπολογικές έρευνες και μελέτες, βλέπουμε ότι ο τουρισμός αντιμετωπίζεται ως ένας αρνητικός παράγοντας για τις τοπικές κοινωνίες και συνήθως ερευνώνται οι αρνητικές επιπτώσεις του, επί των τοπικών κοινωνιών. Παράλληλα όμως, μέσα από αυτές τις μελέτες, βλέπουμε την αλληλεπίδραση μεταξύ δύο ή περισσότερων πολιτισμικών παραγόντων και συστημάτων καθώς και την διείσδυση ενός δυναμικού εξωτερικού πολιτισμικού παράγοντα, του τουρίστα σε μία τοπική κοινωνία.

Στο βιβλίο «Έρευνες για τον τουρισμό στην Ελλάδα και στην Κύπρο» της Βασιλικής Γαλάνη-Μουτάφη, η συγγραφέας, στο κεφάλαιο «Παράδοση, πολιτισμική ταυτότητα και τουρισμός» αναφέρεται σε δύο έννοιες τις οποίες θεωρεί σημαντικές για την έρευνα που σχετίζεται με τον τουρισμό. Αυτές είναι η «παράδοση» και «ο εκμοντερνισμός». «Η παράδοση και ο εκμοντερνισμός μπορούν να ιδωθούν ως αλληλοξαρτώμενες διαδικασίες δεδομένου πως ο επιλεκτικός εκμοντερνισμός μπορεί να δυναμώσει θεσμικά σχήματα και ιδεολογίες»¹⁹.

Είναι σημαντικό να πούμε σε αυτό το σημείο ότι η Μουτάφη θεωρεί ότι ο τουρισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην συγκρότηση της τοπικής κοινωνίας. Πράγματι, μέσα από το παράδειγμα του πηλιορείτικου γάμου και μέσα από ιστορικές αναφορές, βλέπουμε ότι την δεκαετία του 60', στην Πορταριά Πηλίου, ο τουρισμός, εισέρχεται δυναμικά ως δευτερεύουσα αρχικά, οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων και ως βασική τα επόμενα χρόνια. Σήμερα, ο τουρισμός αποτελεί την κύρια οικονομική δραστηριότητα του χωριού. Την ίδια δεκαετία άλλωστε, εμφανίζεται το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, κάτι που μας κάνει να σκεφτόμαστε ότι μεταξύ των δύο, του τουρισμού και της αναβίωσης ενός εθίμου, υπάρχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης.

¹⁹ Γαλάνη-Μουτάφη Β., «Έρευνες για τον τουρισμό σε Ελλάδα και Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση», Προπομπός, Αθήνα 2002, σελ. 46.

Βασική έννοια στην σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τουρισμού και παράδοσης, είναι η έννοια του «τουριστικού προϊόντος»²⁰, μία έννοια στην οποία αναφέρεται και η Μουτάφη στο προαναφερθέν βιβλίο. Σύμφωνα με αυτή την έννοια, μπορούμε να πούμε ότι εξαιτίας της ανταγωνιστικότητας στην τουριστική αγορά, ο κάθε τόπος θα πρέπει να δείξει ή μάλλον να προσφέρει στους παραθεριστές ένα «αξιόλογο» τουριστικό προϊόν το οποίο θα χαρακτηρίζεται από την «μοναδικότητα» και «την αυθεντικότητα»²¹.

Οι τοπικές κοινωνίες, μέσω του παρελθόντος, της ιστορίας ακόμη και της μυθολογίας, δημιουργούν αυτή την «αυθεντικότητα» η οποία προσφέρεται ως τουριστικό προϊόν, με πρώτο και κύριο χαρακτηριστικό την μοναδικότητα της εμπειρίας, την οποία καλούνται να ζήσουν οι τουρίστες. Πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι η ανασύσταση του παρελθόντος και η δημιουργία μίας αυθεντικότητας, είναι κάποιες κύριες λειτουργίες του έθνους-κράτους, όπως αυτό έχει κατασκευαστεί μέσα από το ρεύμα του ρομαντισμού στον 19^ο αιώνα, ένα έθνος-κράτος που αναζητά συνεχώς την σύνδεση με το παρελθόν μέσα από αρχαιτυπικούς μύθους ώστε να θεμελιωθεί όσο το δυνατόν καλύτερα, στα νέα, για τον 19^ο αιώνα, πολιτικά, πολιτισμικά και οικονομικά ζητούμενα μίας εκμοντερνισμένης Ευρώπης.

Τέλος, πρέπει να προσθέσουμε ότι οι κοινωνίες υποδοχής, δηλαδή οι τοπικές κοινωνίες που υποδέχονται τους ντόπιους, προσαρμόζουν τις τελετουργίες, τις παραδόσεις, τα έθιμα ακόμη και το φυσικό περιβάλλον ανάλογα με τις ανάγκες των παραθεριστών αλλά και με τις στερεοτυπικές εικόνες που κυριαρχούν για αυτούς. Επιπλέον, κάτι που προσθέτει ο Ευριπίδης Παπαδημητρίου σχετικά με τις κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις του τουρισμού είναι ότι η διαδικασία εμπορευματοποίησης αγγίζει τόσο τη σχέση των δύο ομάδων (ντόπιων - τουριστών) όσο και τις παραδόσεις, την ιστορία και το φυσικό περιβάλλον των χώρων υποδοχής.

²⁰ «Στην συμβολική παραγωγή «διακριτών» τουριστικών τόπων συμβάλλει η αξιοποίηση της παράδοσης ή της κληρονομιάς ως πόρου για τις ανάγκες της διαφήμισης στην αγορά ή ως «τουριστικού προϊόντος». Ο.π. σελ. 47.

²¹ «Για να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό στην τουριστική αγορά, ένας τόπος πρέπει να διαθέτει ένα «σήμα κατατεθέν» που να δίνει έμφαση στην μοναδικότητα ή στην αυθεντικότητά του» Γαλάνη-Μουτάφη Β., «Έρευνες για τον τουρισμό σε Ελλάδα και Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση», Προπομπός, Αθήνα 2002, σελ. 46.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επηρεάζει αρνητικά την στάση των ντόπιων απέναντι στον ίδιο τους τον πολιτισμό²².

²² Παπαδημητρίου Ε., «Τουρίστες και ντόπιοι. Ζητήματα της κοινωνικής έρευνας για τον τουρισμό», επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, 114, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2004, σελ.184.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Πηλιορείτικος γάμος

2.1 Το ιστορικό πλαίσιο της Πορταριάς : Η Πορταριά της δεκαετίας του 50' και του 60'

Το θέμα που πραγματεύεται η παρούσα έρευνα είναι η επινοημένη παράδοση ενός εθίμου, του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου στην Πορταριά Πηλίου. Είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε ότι κάθε γεγονός, είναι προϊόν της εποχής του. Συνεπώς το ίδιο ισχύει και για την κατασκευή ενός εθίμου, στην προκειμένη περίπτωση, της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1965. Για αυτό τον λόγο, είναι χρήσιμο να αφιερώσουμε ένα μέρος της έρευνας στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής, που οδήγησε την τοπική κοινωνία της Πορταριάς, στην κατασκευή και επινοήση μίας παράδοσης. Η εποχή στην οποία αναφερόμαστε είναι οι δεκαετίες του 1950 και 1960.

Στο βιβλίο του «Πορταριά: από την μεσαιωνική Άνω Δρούβαινα στον καποδιστριακό δήμο Πορταριάς», ο δημοσιογράφος και συγγραφέας Γιάννης Τσίγκρας αναφέρεται στην ιστορία του χωριού της Πορταριάς από την ίδρυσή του έως και την ένταξη του χωριού στο πρόγραμμα Καποδίστριας, με την δημιουργία του Δήμου Πορταριάς.

Χαρακτηριστικά, ο Τσίγκρας, αρχίζει στο έβδομο κεφάλαιο να μιλάει για τα μεταπολεμικά χρόνια τα οποία, όπως μας λέει αποτελούν μία σκοτεινή εποχή καθώς επισκιάστηκαν από τα έντονα ιστορικά γεγονότα του εμφυλίου πολέμου και τον σεισμό που έπληξε όλη την περιοχή του Βόλου και των χωριών του Πηλίου. Οι εξελίξεις, όπως είναι φυσικό επηρέασαν και το χωριό της Πορταριάς το οποίο, μαθαίνουμε από τον συγγραφέα, ότι διοικητικά, αποτελεί την κοινότητα της Πορταριάς, με πρόεδρο της κοινότητας το 1951, τον Δημοσθένη Παραδάκη. Πρωτού αναφερθούμε στον σεισμό συγκεκριμένα ο οποίος άλλαξε την όψη της Πορταριάς, θα ήταν καλό να γίνει μία αναφορά στην ζωή των κατοίκων και πιο συγκεκριμένα στις οικονομικές δραστηριότητες του χωριού. Η οικονομική δραστηριότητα της Πορταριάς βασιζόταν κυρίως στον αγροτικό τομέα. Οι ελιές αποτελούσαν μία βασική οικονομική δραστηριότητα όπως και η γεωργία αλλά και η κτηνοτροφία. Πέρα από αυτές τις οικονομικές δραστηριότητες, στο κέντρο του χωριού λειτουργούσε αγορά αποτελούμενη από αρκετά μαγαζιά. Δεν είναι τυχαίος άλλωστε και ο χαρακτηρισμός του χωριού ως «κωμόπολη» από τον Γιάννη Τσίγκρα. Υπήρχε μανάβικο, παγωνιέρες,

καφενείο, φούρνος, κρεοπωλεία, εστιατόρια καθώς και ξενοδοχεία. Επίσης υπήρχαν τρία ξενοδοχεία, καθώς η Πορταριά αποτελούσε έναν από τους πιο όμορφους τουριστικούς προορισμούς. Πρέπει να σημειώσουμε ότι το 1920, με βασιλικό διάταγμα η Πορταριά χαρακτηρίστηκε ως «τόπος φυσικού κάλλους» μαζί με την Ύδρα και την Κηφισιά²³. «Σιγά σιγά οι δρόμοι και τα καλντερίμια γέμιζαν από ανθρώπους. Πορταρίτες και παραθεριστές έβγαιναν από τα σπίτια τους».²⁴ Ήδη από το 1905 με την λειτουργία του πολυτελούς ξενοδοχείου «Θεοξένια» εμφανίζεται στην Πορταριά μία πρώτη μορφή τουρισμού η οποία σταδιακά αναπτύσσεται μέχρι και σήμερα, όπου ο τουρισμός πλέον αποτελεί την βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της Πορταριάς.

Ένα γεγονός που άλλαξε την όψη της Πορταριάς το 1955, είναι ο σεισμός που έπληξε την περιοχή του Βόλου και της γύρω περιοχής. Εκτός από μεγάλους σεισμούς, η πόλη του Βόλου πλείττεται και από πολλές πλημμύρες με αποτέλεσμα εκτός από ανθρώπινα θύματα να υπάρχουν κατεδαφίσεις σπιτιών καθώς και τεράστια προβλήματα στη λειτουργία των υπηρεσιών και της αγοράς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξει ριζικά η αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της περιοχής. Βεβαίως σε όλη αυτή την καταστροφή του Βόλου δεν έμεινε ανεπηρέαστο και το Πήλιο με το χωριό της Πορταριάς να έρχεται πρώτο σε ζημιές από όλα τα χωριά του Πηλίου. Χαρακτηριστικά κατεδαφίστηκαν 46 σπίτια, ετοιμόρροπα έμειναν 92, βαριές βλάβες σημειώθηκαν σε 133 και άθικτα έμειναν μόνο 16²⁵.

Ο σεισμός σε συνδυασμό με τα προηγούμενα χρόνια, αυτά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του εμφυλίου πολέμου, «άδειασαν» κατά μία έννοια το χωριό της Πορταριάς αλλά και γενικότερα τα χωριά του Πηλίου. Οι άνθρωποι άρχισαν να μετακινούνται μαζικά στις πόλεις και κυρίως στην πόλη του Βόλου η οποία τις δεκαετίες του 1950 και 1960 άρχισε να ακμάζει βιομηχανικά, με σκοπό να εργαστούν²⁶.

²³ [http://www.sylpyp.gr/wp-content/uploads/2014/02/2014-01-](http://www.sylpyp.gr/wp-content/uploads/2014/02/2014-01-31_%CE%9C%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf)

31_%CE%9C%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf 24/3/2015

²⁴ Τσίγκρας Γ., Πορταριά, από την μεσαιωνική άνω Δρυανούθαινα στον καποδιστριακό δήμο Πορταριάς, Δήμος Πορταριάς Μαγνησίας, Βόλος 2006, σελ. 138.

²⁵ Ο.π. σελ. 140.

²⁶ «Το 1965 ψηφίστηκε ο νόμος 4558/65 που προέβλεπε την ίδρυση βιομηχανικών περιοχών στον Βόλο και στις υπόλοιπες πόλεις που προαναφέρθηκαν, με φορέα την ΕΤΒΑ. Το γεγονός αυτό δρομολόγησε την απαρχή ενός νέου κύκλου ανάπτυξης με άξονα τη βιομηχανία, ο οποίος

Την δεκαετία του 1960, έχουμε την επανείσοδο των Πορταριτών εσωτερικών μεταναστών, στην Πορταριά καθώς και των ευκατάστατων Πορταριτών οι οποίοι κατοικούσαν κατά κύριο λόγο στην Αθήνα. Σύμφωνα με τον νυν πρόεδρο του πολιτιστικού συλλόγου Ορμινίου, Ηρακλή Καραγιάννη οι προαναφερθέντες ήθελαν να δημιουργήσουν ένα γεγονός το καλοκαίρι με σκοπό να ανταμώνει όλο το χωριό και ουσιαστικά να κάνουν ένα πανηγύρι. Βέβαια την συγκεκριμένη εποχή, όπου υπήρχαν σταθεροί παραθεριστές στο χωριό, στόχος του «εθίμου» ήταν και η δημιουργία μίας σχέσης μεταξύ των τουριστών και της κοινωνίας υποδοχής για να ξαναέρθουν. «Άντε και του χρόνου να είμαστε μαζί...»

Όλα τα παραπάνω, οδήγησαν στην πρώτη αναβίωση του εθίμου του πηλιορείτικου γάμου το 1965. Βέβαια μία δεκαετία νωρίτερα βλέπουμε την ανάγκη για διάσωση και καταγραφή των διάφορων εθίμων, μέσα στα οποία ανήκουν και τα έθιμα του γάμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μία επιστολή του Λαρισαίου εκδότη Θωμά Βινικίου.

Αθήνα 6 Γενάρη 1952

Κύριε Νίκο Πεσκίρη

Πορταριά – Βόλος

Φίλος μου διαμένων στο Βόλο είχε την καλοσύνη να μου υποδείξει να γράψω σε σας και να ρωτήσω να μου απαντήσετε για τα παρακάτω τα οποία θα δημοσιεύσω στο Πανθεσσαλιό Λεύκωμα και στην Θεσσαλική Εγκυκλοπαίδεια με το ονομά σας. Σας παρακαλώ λοιπόν να μου στείλετε ότι νομίζετε μέσα σε δυο μήνες:

«1) Ήθη και έθιμα γύρω από τον γάμο στην Πορταριά παλαιότερα. Ποια τραγούδια τραγουδούσαν; Πως γινόνταν ο γάμος; Προλήψεις.

2) Ήθη και έθιμα στους αρραβώνες. Προλήψεις. Ποιά τραγούδια τραγουδούσαν.

3) Ήθη και έθιμα γύρω στα βαφτίσια. Ποιά τραγούδια έλεγαν.

υποστηρίχθηκε κυρίως από κεφαλαιούχους εκτός πόλης». Δημόγλου Α., *Η Βιομηχανία στον νομό Μαγνησίας, από τον 19^ο στον 21^ο αιώνα*, Κερκύρα, Αθήνα 2005, σελ. 70.

4) Ήθη και έθιμα για τα Χριστούγεννα. Ποιά τραγούδια έλεγαν παλιότερα τα παιδιά την παραμονή.

5) Ήθη και έθιμα την Πρωτοχρονιά.

6) Ήθη και έθιμα των Φώτων.

7) Ποιά είναι η θρησκευτική γιορτή της Πορταριάς και που γίνεται;

8) Μύθους

9) Παραμύθια

10) Ιστορία της Πορταριάς

11) Φωτογραφίες παλιές

12) Μια φωτογραφία σας για να δημοσιευθεί με ότι μου στείλετε.

Επίσης ότι νομίζετε άξιο και χρήσιμο να διασωθεί. Περιγράψτε όπως νομίζετε. Θα το κοιτάξω και εγώ με την σειρά μου. Βοηθήστε να διασωθούν όσα έχουν σχέση μεταξύ παλιότερης και της πανώριας Πορταριάς. Εγώ είμαι Λαρισινός . Έμενα στο Βόλο 1923-1927 γράφοντας στις εφημερίδες Λαϊκή Φωνή και Σημαία.

Ευχαριστώ

Με εκτίμηση

Θωμάς Βινικίου²⁷

Συνεπώς βλέπουμε ότι υπάρχει η ανάγκη για την καταγραφή και δημοσίευση των ηθών και των εθίμων που συνόδευσαν στο παρελθόν, καθώς θέλουν να καταγράψουν το «πως γίνονταν ο γάμος». Την ανάγκη του Θωμά Βινικίου για την καταγραφή των εθίμων θα εκπληρώσει το 1965 ο πολιτιστικός σύλλογος Ορμινίου με την δημιουργία της αναβίωσης του Πηλιορείτικου γάμου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η προσπάθεια της δημιουργίας της αναβίωσης του εθίμου ήταν άμεσα επηρεασμένη από μία ανάλογη προσπάθεια που έγινε το 1957 στο γειτονικό χωριό, στην Μακρυνίτσα. Το 1957 στην Μακρυνίτσα μία ομάδα Αθηναίων παραθεριστών της περιοχής, ίδρυσαν έναν πολιτιστικό σύλλογο με βασικό στόχο την

²⁷ Βλ. Τσίγκρας Γ., σελ. 135.

αναβίωση ενός εθίμου, των Μάηδων²⁸. Σχεδόν δέκα χρόνια αργότερα, έχουμε την ίδρυση του πολιτιστικού συλλόγου του Ορμινίου με επίσης βασική διεργασία μέχρι και σήμερα, την αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου.

Ο πρώτος σύλλογος της Πορταριάς ονομάζεται Ατρόμητος, ο οποίος ιδρύθηκε στα χρόνια του μεσοπολέμου. Ο Ατρόμητος χαρακτηριζόταν ως ένας Αθλητικός Πολιτιστικός και Κυνηγητικός σύλλογος. Το 1963 κάνει την εμφάνισή του ο Θριάμβος ένας καθαρά αθλητικός σύλλογος.

Στις 19 Απριλίου του 1964 αποφασίζεται η τροποποίηση του καταστατικού του Θριάμβου και εκτός από αθλητικός γίνεται και εκπολιτιστικός σύλλογος με καινούργιο όνομα, το Ορμίνιο Πορταριάς. Οι σκοποί του συλλόγου αναφέρονται στο καταστατικό και είναι:

«1) Η ανάπτυξη και εξύψωση του πολιτιστικού επιπέδου και εν γένει των κατοίκων της κοινότητας Πορταριάς δια της δημιουργίας και λειτουργίας βιβλιοθήκης διενεργείας διαλέξεων θεατρικών παραστάσεων, αναπτύξεως λαϊκής τέχνης κ.λπ.

2) Ο εξωραϊσμός της Πορταριάς και η προβολή ταύτης ως Τουριστικού Κέντρου δια δημοσιευμάτων, διαφημιστικών εντύπων.

3) Ανάπτυξη φιλανθρωπικής δραστηριότητας.

4) Η ψυχαγωγία των μελών του Σωματείου και των κατοίκων δια της δημιουργίας και ιδρύσεως ειδικού καλλιτεχνικού τμήματος, διενέργειες εκδρομών, χοροεσπερίδων και της αναβίωσης τοπικών εθίμων και παραδόσεων (Η σπορά της αναβίωσης του Πηλιορείτικου Γάμου έχει πέσει).»²⁹

Οι προαναφερθέντες σκοποί του πολιτιστικού συλλόγου του Ορμινίου, και κυρίως «ο εξωραϊσμός της Πορταριάς και η προβολή ταύτης ως Τουριστικού Κέντρου διά δημοσιευμάτων, διαφημιστικών εντύπων», και «η ψυχαγωγία των μελών του Σωματείου και των κατοίκων δια της δημιουργίας και ιδρύσεως ειδικού καλλιτεχνικού τμήματος, διενέργειες εκδρομών, χοροεσπερίδων και της αναβίωσης

²⁸ «Η πρώτη σύγχρονη αναβίωση του εθίμου των Μάηδων της Μακρινίτσας, πραγματοποιήθηκε την 1^η Σεπτεμβρίου 1957 με πρωτοβουλία του Προέδρου του Προοδευτικού Συλλόγου Μακρινίτσας και αργότερα για πολλά χρόνια Προέδρου της κοινότητας, Σπύρου Κουϊκουμή». Καπανιάρης Α., Τσούκας Ν., «Οι Μάηδες της Μακρινίτσας», Δ.Ο.Ε.Π.Α.Π.-ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Δήμος Βόλου, Βόλος 2014, σελ.47-48.

²⁹ Βλ. Τσίγκρας Γ., σελ. 144.

τοπικών εθίμων και παραδόσεων (Η σπορά της αναβίωσης του Πηλιορείτικου Γάμου έχει πέσει)», είναι δύο από τους κύριους λόγους της δημιουργίας της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου.

Την ίδια χρονική περίοδο, το 1964, εκλέγεται ως πρόεδρος της κοινότητας Πορταριάς ο Βασίλης Κοντορίζος, μέχρι το 1967, οπότε διακόπηκε η θητεία του από την Χούντα. Μέσα σε αυτά τα τρία χρόνια, η κοινότητα της Πορταριάς προχώρησε στην κατασκευή πολλών έργων, όπως μας πληροφορεί ο Γιάννης Τσίγκρας στο βιβλίο του “Πορταριά”, τα οποία βοήθησαν την τουριστική ανάπτυξη του χωριού. Σύμφωνα με τα λόγια του πρώην κοινοτάρχη και μετέπειτα δημάρχου της Πορταριάς, το χωριό της Πορταριάς ωφελήθηκε σε μεγάλη βαθμό και από την κυβέρνηση της Ελλάδας, καθώς υπουργός της κυβέρνησης ήταν ο Τζόν Γκλαβάνης, δεξί χέρι του οποίου υπήρξε ο Γιάννης Τζαλάτης, πολιτικός μηχανικός ο οποίος καταγόταν και έμεινε στην Πορταριά. Ο Τσίγκρας χαρακτηριστικά λέει: Η Πορταριά επιτέλους απέκτησε πλατεία και κεντρικό καφενείο που είναι σήμερα το καμάρι του χωριού μας. Επί της προεδρίας μου (του Βασίλη Κοντορίζου) το πάρκινγκ των αυτοκινήτων κάτω από την πλατεία έγινε ξεχωριστό δίκτυο για την ύδρευση των συνοικιών της Αγίας Άννας και Ράχης ακόμη διαμορφώθηκε και εξωραΐστηκε ο χώρος του Κοινοτικού καταστήματος και κατασκευάστηκε η ωραία πηλιορείτικη βρύση που αποτελεί στολίδι για το χωριό μας. Ασφαλτοστρώθηκε ο δρόμος προς τις κατασκηνώσεις του Αγίου Ιωάννου και κατασκευάστηκαν σύγχρονα Κοινοτικά αφοδευτήρια οι αρδευτικοί αύλακες των κτηματικών περιφερειών Κουτσιμπίτσας-Γερακιάς –Βαμβακιάς ως και λιθόστρωτα στο μεγαλύτερο μέρος του χωριού. Και όλα αυτά με χρήματα του Δημοσίου. Παρόλο που πέρασαν τριάντα και πλέον χρόνια τα έργα αυτά θεωρούνται και σήμερα σημαντικότερα έργα υποδομής σε πολλά χωριά δεν υπάρχουν ακόμη. Τα έργα αυτά έδωσαν ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη της Πορταριάς.

Ταυτόχρονα, ενισχύεται ο τουρισμός καθώς χτίζονται πολλά ξενοδοχεία και τα αρχοντικά παραδοσιακά σπίτια της Πορταριάς, μετατρέπονται σε ξενώνες και την ίδια περίοδο ενισχύεται και ο χειμερινός τουρισμός. Με Προεδρικό διάταγμα του 1980, γνωστό και ως Διάταγμα του Πηλίου, θεσπίστηκαν ειδικοί όροι δόμησης και τα

πηλιορείτικα χωριά ανακηρύχθηκαν διατηρητέοι οικισμοί, χωρισμένοι σε ζώνες προστασίας³⁰.

Όπως βλέπουμε η κοινωνία του χωριού της Πορταριάς μετασχηματίζεται συνεχώς και προσαρμόζεται ανάλογα με τα γεγονότα της εποχής. Τα γεγονότα των δεκαετιών του 1950 και 1960 οδήγησαν τους ντόπιους στο να στρέψουν το ενδιαφέρον τους, τόσο στον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα, όσο και στην παράδοση ως μέσο για επανένωση και δημιουργία μίας κοινωνίας μέθεξης μέσω των τελετουργιών του εθίμου οι οποίες βέβαια αν και επινοημένες δεν χάνουν την συμβολική τους αξία.

³⁰ <http://www.discoverpelio.com/el/i-istoria-toy-pilioy> 24/3/2015

2.2 Το έθιμο του Πηλιορείτικου γάμου και η ιστορική αναδρομή

Περιγραφή του εθίμου.

Ο πηλιορείτικος γάμος κρατούσε κάποτε οκτώ ολόκληρες ημέρες. Αρχίζε την προηγούμενη Κυριακή από εκείνη του γάμου και ακολουθούσαν μια σειρά από έθιμα, ενώ πολύ πιο πριν είχε γίνει το προξενιό και το αρραβώνιασμα του ζευγαριού. Σε αυτό το έθιμο τον πρώτο ρόλο είχε η προξενήτρα που αναλάμβανε να φέρει σε επαφή της δύο οικογένειες και να ενώσει το ζευγάρι μαζί με όλους τους όρους και τις απαιτήσεις που απαιτούνταν για να κλείσει η συμφωνία του προξενίου. Αργότερα ακολουθούσαν τα αρραβωνιάσματα στο σπίτι της νύφης εκεί που συναντιόνταν και για πρώτη φορά οι οικογένειες των νεόνυμφων. Τέλος, σημαντικός ήταν ο ρόλος του συμβολαιογράφου ο οποίος διάβαζε το προικοσύμφωνο που περιελάμβανε την προίκα ενώ ο παπάς ευλογούσε τις βέρες. Η προίκα και το προικοσύμφωνο είχαν μία ιδιαίτερη σημασία στον θεσμό του γάμου, όπως εξελίχθηκε μέσα στα χρόνια, κάτι που εντοπίζεται σε πολλούς και διαφορετικούς «δυτικούς πολιτισμούς». Σε αυτό, συνηγορεί ο συγγραφέας και λαογράφος Κώστας Λιάπης, ο οποίος στο βιβλίο του, «Το Πήλιο της παράδοσης», αφιερώνει ένα συγκεκριμένο κεφάλαιο στον θεσμό της προίκας και του προικοσύμφωνου.³¹

Την Κυριακή μια βδομάδα πριν τον γάμο, είχαμε το κόψιμο του νυφικού από την μοδίστρα του χωριού στο σπίτι της νύφης. Το νυφικό δεν ήταν το άσπρο αλλά

³¹ Ο γάμος στο Πήλιο και αναφέρομαι βέβαια όταν αυτός έχει την θρησκευτική επικύρωση μ' όλα τα συνακόλουθα του, είχε πάντα όλα αυτά τα χαρακτηριστικά μιας ιεροπραξίας. Γιατί δεν είναι μόνο η εκκλησιά που μας δίνουν το μέτρο και το κύρος της ιερότητας της εκκλησίας είναι και οι εθιμικές προεκτάσεις που διανθίζουν τον πλατύ γαμήλιο κύκλο με αρίφνητα παραδοσιακά ξόμπλια που αυτά κυρίως δίνουν τις πραγματικά τεράστιες διαστάσεις στον βαθιά ριζωμένο στη συνείδηση του λαού μας ιερό τούτο θεσμό. Και φυσικά δεν είναι μονάχα αυτό καθαυτό το μυστήριο που δέχτηκε τον καταιγισμό των εθιμικών εκδηλώσεων μέσα στους αιώνες αλλά και όλα όσα σχετίζονται μ' αυτό λ.χ. το θέμα της προίκας που εύλογα στάθηκε πάντα ένα από τα δυσκολότερα εμπόδια που είχε να υπερπήδηση ο θεσμός του γάμου και μια από τις πιο κύριες αιτίες για το κηλίδωμα της ιερότητας του γαμήλιου κύκλου. Ωστόσο η λαϊκή ψυχή δεν δέχτηκε ποτέ ότι τα προικιά είναι εμπόδιο στον γάμο και απόδειξη είναι τα παλιά προικοσύμφωνα που αποτελούν μνημεία όχι μονάχα λόγου αλλά και μιας καλοπροαίρετης διαλεκτικής προσπάθειας των παλιών ανθρώπων να συμβιβάσουν τα υλικά με τα πνευματικά και να δώσουν μια ιερότητα. Έτσι και οι πηλιορείτες προσπαθούν να βάλουν την σφραγίδα της πνευματικότητας που θα δώσει θρησκευτική και ηθική επικύρωση σε μια πράξη καθαρά υλιστική. Αυτά τα προικοσύμφωνα αποτελούν την πιο απλή και χαριτωμένη μορφή γραπτής πατροπαράδοτης έκφρασης του πηλιορείτικου λαού. Απλά λιτά κείμενα συνταγμένα χωρίς το φόρτο των νομικών όρων και διασφαλίσεων των σημερινών συμβολαιογραφικών κειμένων βασισμένα πάνω στην «καλή πίστη» και την «μπέσα». Λιάπης Κ., *Στο Πήλιο της Παράδοσης*, Πύλη, Αθήνα 1990, σελ 34-35.

ήταν η ίδια η πηλιορείτικη η φορεσιά πολύ πιο πλούσια και φανταχτερή ανάλογα την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκε η οικογένειά της νύφης. Η φορεσιά αποτελούνταν από φούστα, τραχηλιά, κοντογούνι, μαφέσι, φέσι και καλαμπέρι. Το νυφικό ήταν πάντα δώρο του γαμπρού.

Την Δευτέρα γίνονταν τα καλέσματα από σπίτι σε σπίτι, προφορικά από τα μπρατίμια που φορούσαν ένα άσπρο μαντήλι στον ώμο και ένα κόκκινο γαρύφαλλο στο αφτί. Τη Δευτέρα την Τρίτη και την Τετάρτη συγγενείς και φίλες της νύφης με χαρές και τραγούδια έπλεναν και ετοίμαζαν τα προικιά στο σπίτι.

Από την Τετάρτη μέχρι την Παρασκευή η νύφη με τις φίλες της έστηναν τη θηκιαστή με τα προικιά και γινόντανε ανοιχτή έκθεση της προίκας, που την επισκέπτονταν συγγενείς και φίλοι για να ασημώσουν το ζευγάρι.

Την Πέμπτη ο γαμπρός μαζί με τα μπρατίμια πήγαιναν στο σπίτι της νύφης. Εκεί υπήρχε μια σκάφη με αλεύρι με την οποία θα έκαναν τις κουλούρες για τον γάμο. Το αλεύρι όμως για να πέσει έπρεπε πρώτα να ασημωθεί. Με το τέλος του κοσκινίσματος τα μπρατίμια αλευρώναν την νύφη και τον γαμπρό καθώς άσπριζε και όλο το σπίτι ώστε «να ασπρίσουν, και να γεράσουν»³².

Την Παρασκευή είχαμε την μεταφορά της προίκας της νύφης από τα μπρατίμια πάνω σε ζώα με συνοδεία μουσικών. Οι επικεφαλής της πομπής ήταν δυο μπρατίμια που ο ένας κρατούσε το ταψί με τον μπακλαβά, ενώ ο άλλος το φλάμπουρο, τα υπόλοιπα μπρατίμια κρατούσαν τσίπουρο και μπακλαβά τα οποία κερνούσαν τους περαστικούς.

Πριν τον γάμο, είχαμε το ξύρισμα του γαμπρού από τον κουρέα. Κατά την διάρκεια του ξυρίσματος τα μπρατίμια ασήμωναν τον κουρέα και επιχειρούσαν να ξυρίσουν τον γαμπρό με διάφορα εργαλεία όπως τσεκούρια και κλαδευτήρες με σκοπό να τον πειράξουν.

Όλοι μαζί πια και με τους κουμπάρους ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης. Όταν έφταναν στο σπίτι η οικογένεια του γαμπρού, η οικογένεια της νύφης του κερνούσε μπακλαβά ενώ τα μπρατίμια με διάφορα τεχνάσματα φορούσαν τα παπούτσια της νύφης. Όταν τελείωνε η διαδικασία, ο πατέρας της νύφης σήκωνε την κόρη του και

³² Καραγιάννης Η., Καραϊσκού Ε., Μελιτζανάς Γ., *Τραγούδια και χοροί του γάμου στο Πήλιο*, Σύλλογος Ορμίνιο Πορταριάς, Πορταριά 1997, σελ 12.

την παρέδινε στον γαμπρό του, την ίδια στιγμή έτρωγε την πρώτη καρπαζιά από την πεθερά του για να προσέχει το κορίτσι της. Ο γαμπρός με τη σειρά του, την παρέδιδε στον κουμπάρο που μαζί με τον πατέρα της την συνόδευε στην εκκλησιά μέσα σε τραγούδια και τουφεκιές. Όταν γύριζαν σπίτι μετά την εκκλησία η μητέρα του γαμπρού περίμενε το ζευγάρι στην εξώπορτα με ένα δίσκο που είχε ένα κλειδί, ένα φλουρί και ένα γλυκό του κουταλιού.

Το βράδυ ακολουθούσε τραπέζι και χορός με τα μπρατίμια να φοράνε άσπρες ποδιές και να φροντίζουν για την διασκέδαση των καλεσμένων. Τέλος, κατά την διάρκεια του τραπεζιού τα μπρατίμια κρεμούσαν και σηκώνανε τον γαμπρό και τον κατέβαζαν μόνο όταν η νύφη του έταζε πλούσιο τραπέζι. Την Δευτέρα μετά τον γάμο, τα μπρατίμια συνοδεύαν την νύφη στο κεφαλόβρυσο για να πάρει νερό. Την ώρα που προσπαθούσε να γεμίσει το νερό τα μπρατίμια της έριχναν χρήματα και την πειράζανε λερώνοντας την. Στο τέλος, σπάζανε την στάμνα και μοιραζόντουσαν τα χρήματα. Το τελευταίο έθιμο ήταν την Πέμπτη με τον γαμπρό να πηγαίνει στο παζάρι για να πάρει πράγματα για το σπίτι, τα μπρατίμια για να σταματήσουν να τον πειράζουν και να τον φορτώνουν με διάφορα άχρηστα πράγματα έπρεπε να τους τάξει ένα τραπέζι.

Αυτά τα έθιμα προέρχονται από τις αφηγήσεις του πολιτιστικού συλλόγου του Ορμινίου. Πολλά από αυτά έχουν τις ρίζες τους σε ένα άλλο συμβολικό επίπεδο και δεν μπορούμε να ξέρουμε πόσα από αυτά λάμβαναν μέρος στους πραγματικούς γάμους πριν την εμφάνιση της επινοημένης παράδοσης του συγκεκριμένου εθίμου. Επίσης, πρέπει να σημειώσουμε ότι τα δρώμενα-έθιμα της αναβίωσης δεν ήταν και δεν είναι πάντα τα ίδια, καθώς μέσα στα χρόνια το έθιμο μεταβλήθηκε και προσαρμόστηκε. Για παράδειγμα, μπορούμε να αναφέρουμε την πρώτη αναβίωση του εθίμου, που έγινε το 1965 στην Πορταριά, στην οποία συμπεριλήφθηκαν μόνο τρία έθιμα, τα οποία ήταν: το έθιμο της μεταφοράς της προίκας, το ξύρισμα του γαμπρού και το γαμήλιο τραπέζι-πανηγύρι.

Αρα βλέπουμε ότι καθώς μετασχηματίζεται όλο το κοινωνικό πλέγμα της Πορταριάς, συμπαρασύρει και την αναβίωση του γάμου. Για αυτό τον λόγο είναι χρήσιμο να γίνει μία ιστορική αναδρομή του εθίμου, ώστε να δούμε την εξέλιξή του στον χρόνο και την πορεία του μέσα από κάποιους «σταθμούς» έως και σήμερα.

Ιστορική Αναδρομή του εθίμου

Το έθιμο του πηλιορείτικου γάμου, άρχισε όπως είπαμε παραπάνω το 1965 με πρωτοβουλία του πολιτιστικού συλλόγου Πορταριάς Ορμινίου. Η πρώτη αναβίωση του γάμου ήταν πολύ διαφορετική από αυτή που γίνεται στις μέρες μας, κάτι που είναι βέβαια λογικό, καθώς η αναβίωση του εθίμου, κάθε φορά μέσα στα χρόνια, κινούταν παράλληλα με τις ιστορικές συγκυρίες. Συνεπώς, μπορούμε να αναφέρουμε ορισμένες ημερομηνίες και γεγονότα «σταθμούς», μέσα από τους οποίους βλέπουμε την εξέλιξη του εθίμου μέσα στον χρόνο. Πληροφορητής μας για αυτές τις εξελίξεις, ήταν ο Ηρακλής Καραγιάννης, νυν πρόεδρος του πολιτιστικού συλλόγου Ορμινίου.

Σύμφωνα με στοιχεία που συλλέξαμε μετά από συνέντευξη με τον κ. Καραγιάννη, γνωρίζουμε ότι η αναβίωση του εθίμου ξεκίνησε το 1965 με πρωτοβουλία του τότε προέδρου της κοινότητας, Βασίλη Κοντορίζο και διακόπηκε το 1967, με την Χούντα. Το 1975, όταν πλέον έχει οργανωθεί σε μεγάλο βαθμό η τουριστική αγορά της Πορταριάς, ξεκινάει μία προσπάθεια για να διασώσουν τα έθιμα του γάμου και έτσι έχουμε την επανέναρξη της αναβίωσης του εθίμου, η οποία συνδέεται και με την εκκλησία, κάτι που θα αναλυθεί στα παρακάτω κεφάλαια. Με την επανέναρξη του εθίμου σταθεροποιείται και η ημερομηνία διεξαγωγής του, η οποία είναι το πρώτο σαββατοκύριακο μετά την γιορτή του δεκαπενταύγουστου.

Το 1983 συμβαίνει κάτι πρωτοφανές, καθώς στην αναβίωση του εθίμου, παίρνει μέρος ένα πραγματικό ζευγάρι, οι οποίοι παντρεύονται κανονικά σύμφωνα όμως με τις νόρμες τις επινοημένης παράδοσης. Το ίδιο πρέπει να σημειώσουμε ότι συνέβη και το 2013. Συνεπώς βλέπουμε ότι τα έθιμα της αναβίωσης περνούν, με την πάροδο του χρόνου, σε μία άλλη βάση, καθώς μία «αδιωτική» τελετουργία, λαμβάνει μέρος στον δημόσιο τόπο καθώς οι συμμετέχοντες «αποδέχτηκαν το τελετουργικό πλαίσιο της αναβίωσης».

Μία άλλη χαρακτηριστική ημερομηνία «σταθμός» του εθίμου, όπως αναφέρει ο κ. Καραγιάννης, είναι το 1992 όταν η αναβίωση, μέσω της τουριστικής προβολής, προσλαμβάνει χαρακτηριστικά θιάσου και με αυτό τον τρόπο μεταφέρεται στην Αθήνα και παρουσιάζεται ως αναβιωμένο δρώμενο, στις 8 Φεβρουαρίου, στο Κινηματοθέατρο «Παλλάς».

Το ίδιο συμβαίνει το 1988 και το 1993, όταν η αναβίωση του εθίμου, μεταφέρεται στην έκθεση Φιλοξένια Θεσσαλονίκης, όπου παρουσιάζεται ο πηλιορείτικος γάμος, ως μία θεατρική παράσταση, κάτι που σύμφωνα με τον κ. Καραγιάννη δίνει στην αναβίωση του εθίμου τα χαρακτηριστικά ενός τουριστικού προϊόντος.

Από το 1992, το δημοτικό σχολείο της Πορταριάς, ξεκινάει μία σειρά αναβιώσεων του εθίμου σε διάφορους χώρους, όπως το σχολείο, οι κατασκηνώσεις του χωριού, ακόμα και χώρους άλλων χωριών, δίνοντας το κίνητρο και σε άλλες ομάδες να ασχοληθούν με την αναβίωση του εθίμου, στα πλαίσια μίας άλλης προσέγγισης. Διακρίνουμε επίσης μία προσαρμογή των παραστάσεων, αναλόγως με τον τόπο και χώρο διεξαγωγής τους.

Το 2004, η έκτη τάξη του πειραματικού ολοήμερου δημοτικού σχολείο Πορταριάς, στα πλαίσια αδελφοποίησης με το αντίστοιχο σχολείο του χωριού Ξυλοτύμπου της Κύπρου παρουσίασε μία διαφορετική εκδοχή ενός παραδοσιακού γάμου, που ήταν ταυτόχρονα πηλιορείτικος και κυπριακός με πρωταγωνιστές τους ίδιους του μαθητές. Βλέπουμε μία άλλη όψη του πηλιορείτικου γάμου, ο οποίος μέσα από ουσιαστικά, εκπαιδευτικά προγράμματα, παρουσιάζεται σε ένα άλλο μέρος και έχει όλα τα χαρακτηριστικά μίας θεατρικής φολκλορικής παράστασης.

Συνεπώς γίνεται αντιληπτό ότι η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου αποτελεί μία «τελετουργία που αλλάζει συνεχώς», σύμφωνα με τον κ. Καραγιάννη και προσαρμόζεται στις εκάστοτε ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Σήμερα, ο πηλιορείτικος γάμος, έχει μία εντελώς νέα μορφή. Πλέον η αναβίωση γίνεται μέσα σε μερικές ώρες, σε διάστημα δύο ημερών και έχει εξ ολοκλήρου την μορφή θεατρικής παράστασης στην οποία συνήθως οι «ηθοποιοί», παίρνουν μέρος για να είναι «όλοι μία παρέα». Στις πρώτες αναβιώσεις επίσης, βλέπουμε ότι συμμετείχε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Πορταριάς ενώ σήμερα οι συμμετέχοντες είναι πολύ λιγότεροι και νεότεροι σε ηλικία, σε σχέση με το παρελθόν.

2.3 Ο Πηλιορείτικος γάμος υπο το πρίσμα της λαογραφίας

Η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου, ένα έθιμο που άρχισε να υπάρχει στην Πορταριά Πηλίου, από την δεκαετία του 1960, είναι ένα από τα θέματα που απασχόλησαν τους ντόπιους και ξένους λαογράφους αλλά και γενικότερα την επιστήμη της Λαογραφίας. Σκοπός της λαογραφίας, όπως διαμορφώθηκε σαν επιστήμη στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ήταν να συλλέξει και να διασώσει τα επιβιώματα ενός λαϊκού πολιτισμού, με σκοπό να αποδείξει την συνέχεια με το παρελθόν, μία εποχή που το νέο ελληνικό έθνος κράτος την είχε ανάγκη.³³

Στα διάφορα λαογραφικά βιβλία αλλά και σε διαφημιστικά έντυπα που έχουν ως θέμα την αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου, βλέπουμε την προσπάθεια των συγγραφέων να συνδέσουν το Πήλιο γενικότερα και το γάμο ειδικότερα, με την μυθολογία. Παράλληλα εντοπίζεται μία ρομαντική αφήγηση για το παρελθόν, το οποίο χαρακτηρίζεται από μία πρωτόγνωρη αγνότητα, ηθικότητα και άλλου είδους ρομαντικά και «όμορφα» στοιχεία.

Αρχικά, ακόμα και σε ιστορικής φύσεως βιβλία, βλέπουμε επιρροές από την λαογραφία, η οποία όπως αναφέραμε παραπάνω επιμένει στην σύνδεση του παρόντος με ένα αρκετά μακρινό παρελθόν το οποίο φτάνει μέχρι και την μυθολογία. «Όμως εκείνο που μας ενδιαφέρει πιο πολύ είναι η πλούσια μυθολογία που πλάστηκε γύρω στο Πήλιο. Στα ιστορικά χρόνια γινόταν πολύς λόγος για τους γάμους του Πηλέα και της Θέτιδας, πάνω στο Πήλιο»³⁴, λέει ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, συνδέοντας έτσι μία κοινωνική πρακτική η οποία συμβαίνει στο παρόν και έχει τις ρίζες της στην μυθολογία.

Η λαογραφία μελέτησε κυρίως τον λαϊκό πολιτισμό και τον παρουσίασε με έναν ξεχωριστά νοσταλγικό τρόπο. Ο λαογράφος Κώστας Λιάπης, ο οποίος έχει αρκετά βιβλία και δημοσιεύσεις με θέμα το Πήλιο, αναφέρεται στην λαϊκή ψυχή του

³³ «Όπως είναι γνωστό, η ελληνική λαογραφία θεμελιώνεται ως επιστήμη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και σε άμεση συνάρτηση με την ανάγκη να συγκροτηθεί μία εθνική αφήγηση, αφήγηση η οποία υποστασιοποιώντας το έθνος καλούνταν να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας, καταδεικνύοντας την αδιάλειπτη και ομοιογενή συνέχεια του ελληνικού έθνους στον χρόνο.» Τουνταςάκη Ε., «Ο' Παραδοσιακός πολιτισμός' ως κατασκευή στην ελληνική λαογραφία: μία απόπειρα ανθρωπολογικής ερμηνείας», στο Π.Μ. Κιτρομηλίδης, Τ.Ε. (επιμ Σκλαβενίτης) *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας*, Κέντρο νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2004, σελ. 442-443.

³⁴ Κορδάτος Γ., (επιμ Νίκος Κουχτσόγλου), *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, 20ός αιώνας, Αθήνα 1960, σελ. 38.

τόπου που ήταν «αυτή που πραγμάτωσε μέσα στους αιώνες το δικό της παράδεισο, αυτή που δημιούργησε μία έξοχη πολιτιστική παράδοση, την παράδοση της πηλιορείτικης λαϊκής τέχνης, που απηχεί ό,τι πιο άδολο και μοσχομυριστό έχει να παρουσιάσει, πέρα απ' το έπος της ίδιας της φύσης του, το βουνό των Κενταύρων».³⁵ Σε αυτό το σημείο ο Λιάπης αναφέρεται στην λαϊκή ψυχή του τόπου, η οποία δημιούργησε έναν παράδεισο της παράδοσης. Ο συγγραφέας, βλέπουμε ότι αντιμετωπίζει την παράδοση με ένα ρομαντικό ύφος και με μία νοσταλγία για κάτι που δεν υπάρχει πια, όπως θα δούμε παρακάτω.

Μιλώντας για τον παραδοσιακό γάμο ενός άλλου χωριού του Πηλίου που ονομάζεται Μούρεσι, ο Λιάπης λέει ότι «αδυσώπητη η ‘‘πρόοδος’’ τον απογύμνωσε απ' τα εθιμικά του ‘‘ξόμπλια’’, τον αποδέσμευσε από κάθε παραδοσιακή καταβολή, τον αποξένωσε απ' όλον εκείνο τον πλούτο των γιορταστικών εκδηλώσεων και των αναρίθμητων γραφικών συμβολισμών με τους οποίους το λαϊκό αίσθημα έδινε παλιότερα σ' αυτόν το χρώμα, τον τόνο και την ατμόσφαιρα που ταιριάζει στο αληθινά κορυφαίο για τη ζωή του καθενός αυτό γεγονός»³⁶. Εδώ εμφανίζεται μία νοσταλγία, όπως είπαμε και παραπάνω, για τα χρόνια του παρελθόντος ενώ παράλληλα, το παρόν παρουσιάζεται σαν κάτι που αλλάζει τα πάντα με άσχημο τρόπο και μας αποκόπτει από τις «πραγματικές ρίζες». Συγκεκριμένα για τον γάμο ο Λιάπης θεωρεί ότι «ο παλιός, ο παραδοσιακός γάμος, δεν είναι δυνατό να συγκριθεί με το σημερινό του κακέκτυπο, που το μόνο στοιχείο που διατηρεί απ' τον παλιό γάμο είναι το... θρησκευτικό μυστήριο».³⁷

Την ίδια άποψη με τον Λιάπη καθώς και την ίδια γλώσσα χρησιμοποιεί και ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, ο οποίος αναφερόμενος στο γάμο που γίνεται στην εποχή του, λέει ότι «σήμερα τα έθιμα αυτά είναι παραμορφωμένα και λίγο πολύ εκφυλισμένα ή ολότελα ξεχασμένα»³⁸. Στις δύο παραπάνω αναφορές, τόσο του Κώστα Λιάπη όσο και του Γιάννη Κορδάτου, έχουμε μία σκληρή γλώσσα όσον αφορά το παρόν και τον γάμο όπως έχει διαμορφωθεί ενώ παράλληλα μία ωραία γλώσσα όσον αφορά το παρελθόν.

³⁵ Λιάπης Κ., *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Πύλη, Αθήνα 1990. σελ. 15.

³⁶ Λιάπης Κ., *Ωρες του Πηλίου*, Πύλη, Αθήνα 1990, σελ. 65.

³⁷ Ο.π. σελ. 65.

³⁸ Κορδάτος Γ., *Το Πήλιο : λαογραφικά και ιστορικά*, Μπάυρον, Αθήνα 1983, σελ. 28.

Την οπτική του λαϊκού και παραδοσιακού πολιτισμού, μέσα από το πρίσμα της λαογραφίας, μας δίνει και ένα άλλο βιβλίο του οποίο ο συγγραφέας μιλάει για τα ήθη και τα έθιμα του Πηλίου, λέγοντας ότι «τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων της θεσσαλικής γης, είναι [...] γνήσια, ανόθευτα, ελληνικότατα, χωρίς ξενικές επιδράσεις»³⁹. Σε αυτή την περίπτωση έχουμε τον τονισμό της γνησιότητας και της ελληνικότητας δύο προβληματικών εννοιών, οι οποίες όπως θα δούμε παρακάτω, αποτέλεσαν βασικούς στόχους και σκοπούς της επιστήμης της λαογραφίας. Ταυτόχρονα αυτοί είναι και οι στόχοι των επινοημένων παραδόσεων, μία από τις οποίες είναι και η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου. Η επιμονή στην γνησιότητα του συγγραφέα, φαίνεται και στο γεγονός ότι προσπαθεί να αποδείξει στην συνέχεια, ότι παρόλο το πέρασμα των αιώνων και τις μετακινήσεις πληθυσμών, τα ήθη και τα έθιμα έμειναν αναλλοίωτα και έτσι υπάρχουν μέχρι και σήμερα⁴⁰.

Πολύ ενδιαφέρον έχει ο τρόπος που παρουσιάζει την αναβίωση του γάμου, ο ίδιος ο πολιτιστικός σύλλογος Πορταριάς, το «Ορμίνιο». Την ματιά του Ορμινίου βλέπουμε σε ορισμένα έντυπα διαφημιστικού και ερμηνευτικού τύπου που εκδόθηκαν από την κοινότητα Πορταριάς και από τον ίδιο τον σύλλογο. Ο σύλλογος χρησιμοποιεί τις ήδη υπάρχουσες λαογραφικές αφηγήσεις συνθέτοντας έτσι από την αρχή το έθιμο του γάμου. Στην εισαγωγή του εντύπου βλέπουμε τα εξής λόγια: «Σαν θεσμός ο γάμος στην τεχνοκρατική και υλιστική εποχή μας απογυμνώθηκε από τον πλούτο των εθίμων και των γιορταστικών εκδηλώσεων που τον πλαισίωναν παλιότερα. Έγινε απλός, σκέτος, γυμνός, χωρίς ιδιαίτερο τόνο, χρώμα και ατμόσφαιρα»⁴¹. Και εδώ, όπως και παραπάνω, βλέπουμε ότι παρουσιάζεται ο σημερινός γάμος σαν κάτι που δεν έχει το βάθος, μπορούμε να πούμε και το νόημα που είχε ο γάμος του παρελθόντος. Εντοπίζεται η ίδια τάση που είχαν και οι προαναφερθέντες λαογράφοι.

Ο σύλλογος του Ορμινίου επίσης αναφέρει στην πρώτη έκδοση του εντύπου ότι ήταν υποχρέωση των «παλαιότερων» κατοίκων του χωριού, «να επαναφέρουμε στην μνήμη των νεότερων γενεών, με όσο μεγαλύτερη πιστότητα, τον Πηλιορείτικο Γάμο,

³⁹ Ζέρβας Θ., *Λαογραφικά αναλεκτά*, Μέλισσα, Βόλος 2000, σελ. 9.

⁴⁰ «Οι ρίζες τους είναι βαθιές και δεν αλλοιώθηκαν ούτε από το πέρασμα του χρόνου αλλά ούτε από τους επιδρομείς και κατακτητές, που για πολλούς αιώνες καταδυνάστεψαν τον ελλαδικό χώρο.» Ζέρβας Θ., *Λαογραφικά αναλεκτά*, Μέλισσα, Βόλος 2000, σελ. 9.

⁴¹ Καραγιάννης Η., Λογοθέτη Σ., *Πηλιορείτικος Γάμος*, Πολιτιστικός Σύλλογος «Ορμίνιο» Πορταριάς, Πορταριά 1997, σελ. 7.

ένα γάμο πολύ διαφορετικό από τον σημερινό». Συνεπώς βλέπουμε ότι υπάρχει διάχυτη προσπάθεια όχι μόνο για την δημιουργία μίας συλλογικής μνήμης με βάση τα ήθη και έθιμα του γάμου, αλλά και για την αναβίωση τους μέσα από τον πηλιορείτικο γάμο. Στο ίδιο έντυπο υπάρχει επίσης αναφορά στην μυθολογία και σύνδεση του πηλιορείτικου γάμου με τον γάμο του Πηλέα και της Θέτιδας.

Συμπεραίνουμε συνεπώς από τις παραπάνω παραπομπές ότι η λαογραφία βλέπει το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου ως ένα «αυθεντικό» και «παραδοσιακό» γεγονός. Παράλληλα, όλες οι λαογραφικές αφηγήσεις παρουσιάζουν το παρελθόν ως ένα ιδανικό που πλέον έχει χαθεί, με πολλές ρομαντικές συνδηλώσεις και το οποίο πρέπει να ξαναζωντανέψει. Επίσης, έχουμε την σύνδεση του παρόντος με ένα αφηρημένο παρελθόν το οποίο παρουσιάζεται ως αληθινό μέσα από τις κατά τόπο επινοημένες παραδόσεις. Δεν είναι λίγοι οι λαογράφοι που αντιμετωπίζουν κριτικά αυτή την στάση της λαογραφίας, που έχει να κάνει με την επινόηση του παρελθόντος. «Το 1950 ο λαογράφος Richard Dorson επινόησε τον όρο «fakelore» (ας πούμε πλαστογραφία αντί για λαογραφία) για να χαρακτηρίσει αυτές τις “συνθετικές”, όπως τις αποκάλεσε, δηλαδή πλαστές, πολιτισμικές εκφράσεις (Dorson 1971:9)»⁴².

Στα πλαίσια αυτής της «πλαστογραφίας», έχουμε την εμφάνιση δύο άκρως προβληματικών εννοιών, της «αυθεντικότητας» και της «παραδοσιακότητας». Η λαογραφία παρουσιάζει έναν συγκεκριμένο «παραδοσιακό πολιτισμό» ο οποίος αποτελείται από τις έννοιες του αγροτικού πληθυσμού, του λαού και του έθνους κάτι που είναι και αποτέλεσμα της δημιουργίας της λαογραφίας ως εθνική επιστήμη, για λόγους που θα αναλύσουμε αργότερα.⁴³

⁴² Χατζητάκη-Καψωμένου Χ., «Οι πολιτισμικοί σύλλογοι και η παράδοση: Το πρόβλημα της αυθεντικότητας», στο *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρία Σπουδών νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002, σελ. 371.

⁴³ «Η ακαδημαϊκή λαογραφία, προσηλωμένη στο ρομαντικό-εθνικιστικό κλίμα της εποχής, κατασκευάζει το αντικείμενό της εστιάζοντας σε μία ορισμένη και απολύτως αποφασιστικής σημασίας εξίσωση, την εξίσωση αγροτικός πληθυσμός=λαός=έθνος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι έννοιες αγροτικός πληθυσμός, λαός και έθνος θα καταλήξουν να ταυτιστούν και να διαμορφώσουν σε φαντασιακό επίπεδο ένα ενιαίο και συνεκτικό σύνολο, το οποίο θα σημανθεί με τον όρο παραδοσιακός πολιτισμός», Τουνταςάκη Ε., «Ο “παραδοσιακός πολιτισμός” ως κατασκευή στην ελληνική λαογραφία. Μια απόπειρα ανθρωπολογικής ερμηνείας», στο Π.Μ. Κιτρομηλίδης, Τ.Ε. (επιμ. Σκλαβενίτης) *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας*, Κέντρο νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2004, σελ. 444.

Όσον αφορά τον όρο της «αυθεντικότητας», γνωρίζουμε ότι η ελληνική λαογραφία εν γένει, παρουσιάζει τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού, τον οποίο και μελέτησε, ως «αυθεντικές». Κριτική σε αυτή την «αυθεντικότητα» έχει ασκήσει η Αμερικανίδα ανθρωπολόγος Jane Cowan, στην έρευνά που έκανε σε ένα χωριό έξω από την Θεσσαλονίκη που υποθέτουμε ότι είναι το Σοχό. «Η Jane Cowan, σε άρθρο της σχετικά με τον εορτασμό της Αποκριάς σε ένα χωριό λίγα χιλιόμετρα έξω από την Θεσσαλονίκη, ασκεί κριτική στους λαογράφους και στην ελληνική, γενικότερα, λαογραφία για την διαμόρφωση μίας ολόκληρης ιδεολογίας γύρω από την “αυθεντική” παράδοση, δεδομένο που στην περίπτωση του χωριού που μελετά είχε κατά την άποψή της ως αποτέλεσμα οι σύγχρονες καρναβαλικές εκδηλώσεις του “λαού” (“the folklore”) να επαναοριοθετηθούν από την “αλήθεια” του λαογράφου και της λαογραφίας».⁴⁴

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και ο Βαγγέλης Σκουβαράς, ο οποίος διαχωρίζει την παράδοση σε ιστορική και λαογραφική. «Η λαογραφική παράδοση και μάλιστα στον πληθυντικό αριθμό, οι παραδόσεις, είναι μυθικές διηγήσεις, που τις πλάθει ο ίδιος ο λαός, συνδέοντάς τις προς ορισμένους τόπους και χρόνους, προς ορισμένα φυσικά φαινόμενα και όντα, πολλές φορές και προς ορισμένα ιστορικά πρόσωπα. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι, ότι ο λαός τις πιστεύει σαν αληθινές».⁴⁵

Αυτό επαληθεύεται μέσα από τις αφηγήσεις των ντόπιων οι οποίοι όχι μόνο ενστερνίζονται τις «παραδόσεις» και την σύνδεσή τους με την μυθολογία, αλλά τις εντάσσουν στην καθημερινότητά τους. Χαρακτηριστικά, όταν συνομιλήσαμε με κάτοικο της Πορταριάς, ο οποίος ήταν ένας από τους θεμελιωτές του εθίμου, μας είπε ότι πράγματι ο πηλιορείτικος γάμος έλκει την καταγωγή του από την μυθολογία και τους γάμους του Πηλέα και της Θέτιδας.

Οι αφηγήσεις των ντόπιων σχετικά με την σύνδεση του παρόντος με ένα μακρινό παρελθόν, έχουν άμεση σχέση με την προβολή του εθίμου και του τόπου συνολικά από την λαογραφία. Παραπάνω είδαμε ότι τόσο ο Κορδάτος όσο και ο Λιάπης αναφέρονται σε ένα Πήλιο που βρίσκεται από ομορφιά και παράδοση. Συνεπώς βλέπουμε ότι ο τόπος σχετίζεται με την λαογραφική παράδοση, κάτι που επιβεβαιώνει και ο Βασίλης Νιτσιάκος, ο οποίος λέει ότι « τα κοινωνικά φαινόμενα,

⁴⁴ Βλ. Χατζητάκη-Καψωμένου Χ., σελ. 371.

⁴⁵ Σκουβαράς Β., *Από τον Λειμώνα της παράδοσης, Πηλιορείτικα Α΄*, Αστήρ, Αθήνα 1983, σελ. 135.

και συνεπώς τα λαογραφικά, είναι προϊόντα συγκεκριμένου τύπου»⁴⁶. Ο τύπος, όπως είδαμε παραπάνω, έχει συνδεθεί με κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Έτσι με βάση τις ήδη υπάρχουσες λαογραφικές αφηγήσεις ήταν αρκετά εύκολο να «στηθεί» μία επινοημένη παράδοση η οποία στην περίπτωση μας είναι η αναβίωση ενός «αυθεντικού» και «παραδοσιακού» γάμου.

Μεγάλη σημασία επίσης έχει η διαχείριση του χρόνου από την επιστήμη της λαογραφίας κάτι που βλέπουμε και στο παράδειγμα του γάμου. Ο Β. Νιτσιάκος, αναφέρεται σε ένα «γραμμικό χρόνο», στο χρόνο της «εθνικής συνέχειας». «Όπως είναι γνωστό, η ελληνική λαογραφία θεμελιώνεται ως επιστήμη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και σε άμεση συνάρτηση με την ανάγκη να συγκροτηθεί μία εθνική αφήγηση, αφήγηση η οποία υποστασιοποιώντας το έθνος καλούνταν να ανταποκριθεί στις προκρίσεις της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας, καταδεικνύοντας την αδιάλειπτη και ομοιογενή συνέχεια του ελληνικού έθνους στον χρόνο»⁴⁷. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, μιλάμε για έναν χρόνο ο οποίος είναι γραμμικός και χαρακτηρίζεται από μία αδιάλειπτη συνέχεια κάτι που εντοπίζεται και στο παράδειγμα της λαογραφικής αφήγησης του πηλιορείτικου γάμου. Έχουμε την καταγωγή του εθίμου η οποία έρχεται από την μυθολογία και την αναβίωσή του στο παρόν. Εδώ έχει μεγάλη σημασία να αναφέρουμε τα όσα λέει επί του θέματος ο Β. Νιτσιάκος ο οποίος μιλάει για τον «εθνικό χρόνο» της λαογραφίας. «Ο εθνικός χρόνος γίνεται ουσιαστικά αιώνιος, απογυμνώνοντας τα φαινόμενα από την πρακτική διάσταση του χρόνου, δηλαδή από την ιστορικότητά τους. Η χρονική αυτή αναγωγή καταργεί ή δεν ενδιαφέρεται για τις ασυνέχειες, για τις ρήξεις, για τις τομές, όπως δεν ενδιαφέρεται για το πλαίσιο γένεσης, μετασχηματισμού ή παρακμής και έλλειψης των διάφορων φαινομένων»⁴⁸.

Πρέπει επίσης να θίξουμε το θέμα της εξιδανίκευσης του λαϊκού πολιτισμού και της αναγωγής του ως κάτι ρομαντικό, κάτι που αναμφισβήτητα συμβαίνει και στο παράδειγμα του πηλιορείτικου γάμου. Παραπάνω είδαμε τις απόψεις κάποιων λαογράφων οι οποίοι αναφέρονται σε ένα ιδανικό παρελθόν και σε ένα προοδευτικό

⁴⁶ Νιτσιάκος Β., "Η λαογραφία στο κατώφλι του 21^{ου} αι., Σκέψεις με αφορμή ένα πνευματικό μνημόσυνο για τον Κίτσο Μακρή", *Οι νεότερες εξελίξεις στην ελληνική λαογραφία*, πρακτικά επιστημονικής συνάντησης στην μνήμη του Κίτσου Μακρή, Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών Τεκμηρίωσης Αρχείων και Εκθεμάτων Βόλου (Δ.Η.Κ.Ι.) Βόλος 1998, σελ. 66.

⁴⁷ Βλ. Τουνταςάκη Ε., σελ. 442.

⁴⁸ Βλ. Νιτσιάκος Β., σελ. 64-65.

και αρνητικά φορτισμένο παρόν. Αυτό κάθε άλλο παρά τυχαίο δεν μπορεί να είναι καθώς αυτή η άποψη εκπνέει και από του θεμελιωτές της επιστήμης της λαογραφίας και είναι άμεσα συνδεδεμένη με του σκοπούς της λαογραφίας ως εθνική επιστήμη. «Η εξιδανίκευση του λαϊκού πολιτισμού-ο οποίος ταυτίζεται, βέβαια, με τον αγροτικό τρόπο ζωής – εντάσσεται αναμφισβήτητα μέσα στους γενικότερους σκοπούς του φιλελεύθερου κινήματος για «εθνική ανόρθωση» και «ιδεολογική ανασύνταξη», ενώ συγχρόνως ανταποκρίνεται και στην ανάγκη για εθνική συσπείρωση, η οποία προβάλλει επιτακτικά αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, «όπου η ύπαρξη αντιθέσεων στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας άρχιζε να γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή»⁴⁹.

Συνεπώς βλέπουμε ότι η οπτική ενός εθίμου ή μίας επινοημένης παράδοσης υπό το πρίσμα της λαογραφίας, είναι συγκεκριμένη και έχει σχέση με το πλαίσιο της δημιουργίας της επιστήμης. Μην ξεχνάμε ότι η λαογραφία δημιουργήθηκε με σκοπό να προστατέψει το ελληνικό ιδεώδες και να δημιουργήσει έναν αρχαιτυπικό μύθο πάνω στον οποίο στηρίχθηκε το νεοελληνικό έθνος-κράτος. Έτσι και η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από τις βάσεις που έθεσε η επιστήμη στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, δημιουργώντας «αυθεντικές παραδόσεις».

⁴⁹ Κυριακίδου Νέστορος Ά., *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, Εταιρία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Δ' έκδοση, Αθήνα 1997, σελ.184.

2.4 Πηλιορείτικος γάμος : Το ζήτημα της πολιτιστικής διαχείρισης και του τουρισμού.

Ένα ζήτημα που τίθεται στην παρούσα έρευνα, είναι το θέμα της σχέσης που δημιουργείται μεταξύ μίας επινοημένης παράδοσης και του τουρισμού από την μία πλευρά καθώς και της πολιτιστικής διαχείρισης από την άλλη. Το χωριό της Πορταριάς Πηλίου, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, ήδη από το 1920, έχει ξεχωρίσει ως τόπος. Το 1920, με βασιλικό διάταγμα, χαρακτηρίστηκε ως «τόπος φυσικού κάλλους» μαζί με την Ύδρα και την Κηφισιά. Αυτό συμβαίνει μία περίοδο που το χωριό αποτελεί τουριστικό θέρετρο της αριστοκρατίας και της αστικής κοινωνίας. Ήδη από το 1905, λειτουργεί το υπερπολυτελές ξενοδοχείο Θεοξένια, στο οποίο η βασιλική οικογένεια και διάφορα πρόσωπα της πολιτικής σκηνής της χώρας περνούν τις διακοπές τους.

Με την πάροδο του χρόνου, ο τουρισμός άρχισε να γίνεται προνόμιο όλο και περισσότερων ανθρώπων, μέχρι την δεκαετία του 1970 και μετά, όταν ο καθένας είχε την δυνατότητα να παραθερίσει. Ο Γιάννης Τσίγκρας, συγγραφέας του βιβλίου Πορταριά αναφέρει τα εξής: «Οι παραθεριστές ή νοικιαστάδες ήταν οικογένειες απ' τον κάμπο πλούσιες, αλλά και από την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη και από το Εξωτερικό, κυρίως από την Αίγυπτο»⁵⁰. Εδώ βλέπουμε ότι η Πορταριά τα χρόνια του μεσοπολέμου στα οποία αναφέρεται ο συγγραφέας, είναι ένα τουριστικό θέρετρο για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η κατάσταση αλλάζει με τον ΄Β παγκόσμιο πόλεμο, με τον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε αλλά και με τον σεισμό τον Απρίλιο του 1955 που έπληξε την περιοχή και ιδιαίτερα το χωριό της Πορταριάς. Σύμφωνα με τον κ. Καραγιάννη, νυν πρόεδρο του πολιτιστικού συλλόγου Ορμινίου, οι προαναφερθείσες καταστροφές, απομάκρυναν πολλούς κατοίκους του χωριού οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στις πόλεις με σκοπό να βρουν δουλειά. Την δεκαετία του 60, έχουμε την επιστροφή πολλών ανθρώπων στο χωριό οι οποίοι πλέον ασχολούνται επαγγελματικά με τον τουρισμό. Συγκεκριμένα, έχουμε την δημιουργία διάφορων ξενώνων αλλά και την διάθεση δωματίων προς ενοικίαση.

⁵⁰ Τσίγκρας Γ., *Πορταριά, από την μεσαιωνική άνω Δρυανούβαινα στον Καποδιστριακό δήμο Πορταριάς*, Δήμος Πορταριάς Μαγνησίας, Βόλος 2006, σελ.228.

Αυτή ακριβώς την εποχή, εμφανίζεται το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου ως ένα πανηγύρι με σκοπό την επανασύνδεση των κατοίκων αλλά την τέρψη των τουριστών με σκοπό να επισκεφθούν και την επόμενη χρονιά το χωριό. Στα πλαίσια της τουριστικής δημοσιογραφίας, έχουμε ένα άρθρο της δημοσιογράφου Χρυσούλας Ζώγιας που δημοσιεύτηκε στις 22/8/1979 στην εφημερίδα Θεσσαλία και επαναδημοσιεύτηκε στο βιβλίο -αφιέρωμα στην Χρυσούλα Ζώγια- του δήμου Πορταριάς το 2000, το οποίο αναφέρεται στην αναβίωση του γάμου την συγκεκριμένη χρονιά. «Με μεγάλη προσπάθεια και ακαταμάχητο ζήλο έγινε και φέτος ο λαογραφικός γάμος της Πορταριάς. Μεγάλη η προσπάθεια και η ευθύνη του προέδρου κ. Κοντορίζου από το να ξεδιαλέξει και να βρει τους αντιπροσωπευτικότερους τύπους του πηλιορείτη. Όλοι τους, ήταν ένας και ένας. Επίσης ν' αντιμετωπίσει τα τεράστια έξοδα με τη σημερινή κρίση που μας μαστίζει. Τέλος όλα υπερπηδήθηκαν και κατόρθωσε να χαρίσει μία ωραία ψυχαγωγία στους παραθεριστές, στους ξένους και στους ντόπιους».⁵¹

Σε αυτό το άρθρο γίνεται αντιληπτή η προσπάθεια αφενός για την διεξαγωγή του εθίμου και αφετέρου για την ψυχαγωγία των τουριστών. Ο πηλιορείτικος γάμος συνεπώς αποτελεί αναμφισβήτητο μέσο για την προσέλκυση και την ψυχαγωγία των τουριστών, κάτι που φαίνεται και μέσα από τους τουριστικούς οδηγούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο τουριστικός οδηγός που εκδόθηκε στα αγγλικά εν όψει των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, στους οποίους ο Βόλος ήταν μία εκ των πέντε ολυμπιακών πόλεων. Στον τουριστικό οδηγό 2004 Magnesia έχουμε αναφορά συγκεκριμένα στο έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου. «The cultural activity of the village is remarkable each year, after the 15th August it becomes the center of revival of the custom of the Pilioritikos Wedding. The preparation of the Bride and the groom with the participation of the villagers, lasts for three days. The wedding is held with the co-operation of the Athletic and Cultural Association "Orminio"⁵²».

⁵¹ Ζώγια Χ., *Φάκελος Χρυσούλα Ζώγια*, Δήμος Πορταριάς 2000, σελ. 38-39.

⁵² «Η πολιτιστική δραστηριότητα του χωριού είναι αξιοσημείωτη κάθε χρόνο και συγκεκριμένα μετά τον δεκαπενταύγουστο μετατρέπεται στο κέντρο της αναβίωσης των εθίμων του Πηλιορείτικου Γάμου. Η προετοιμασία της νύφης και του γαμπρού με την συμμετοχή των χωρικών, διαρκεί για τρεις ημέρες. Ο Γάμος διοργανώνεται και με την συνεργασία του Αθλητικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Ορμινίου». Vassiliou D, *2004 Magnesia*, publisher George Kareklidie, Volos 2004, σελ. 139.

Συνεπώς βλέπουμε ότι υπάρχει μία άμεση σχέση μεταξύ της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου και του τουρισμού. Η σχέση αυτή έχει ως αποτέλεσμα την αναγωγή μίας παράδοσης, έστω και επινοημένης, σε τουριστικό προϊόν. Έτσι, «παρουσιάζοντας την κληρονομιά της στο πλαίσιο του τουρισμού, η τοπική κοινωνία είναι αναγκασμένη να προχωρήσει στην ανασύσταση του παρελθόντος της, να το οικειοποιηθεί, να το υποστασιοποιήσει, και να το εκθέσει στη ματιά του ξένου ως ένα διακριτό σημάδι της ταυτότητάς της»⁵³.

Στα πλαίσια της ανθρωπολογίας του τουρισμού, μπορούμε να μιλήσουμε για κοινωνίες αποστολής τουριστών και κοινωνίες υποδοχής. Στο παράδειγμά μας, οι κοινωνίες αποστολής μπορούμε να πούμε ότι συμπίπτουν με τα αστικά κέντρα, ενώ η κοινωνία υποδοχής είναι το χωριό της Πορταριάς. Η Βασιλική Γαλάνη Μουτάφη, θέτει το ζήτημα της «κατασκευής» των νοοτροπιών και των πρακτικών της κοινωνίας υποδοχής, με βάση τα ζητούμενα των τουριστών και με βάση τις στερεοτυπικές ιδέες που υπάρχουν⁵⁴.

Σε αυτό το σημείο τίθεται ένα μεγάλο ζήτημα, αυτό της πολιτιστικής διαχείρισης του εθνικού τόσο από τον δήμο όσο και από τους ίδιους του κατοίκους τους χωριού καθώς και τους επαγγελματίες.

«Το περιβάλλον και οι μορφές οργάνωσης των πολιτιστικών οργανισμών, ο στρατηγικός σχεδιασμός και η λήψη αποφάσεων, η αποστολή, οι αντικειμενικοί και λειτουργικοί στόχοι των πολιτισμικών οργανισμών, ο προγραμματισμός και η διοίκηση έργων, η ανάπτυξη κοινού, η στελέχωση και η διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού, η ηγεσία, η εμψύχωση και η δυναμική ομάδων, τα κριτήρια επίδοσης και η λειτουργία του ελέγχου, η οικονομία του πολιτισμού, το μάρκετινγκ των πολιτιστικών αγαθών και η προσέλκυση οικονομικών πόρων στο πολιτιστικό τομέα

⁵³ Γαλάνη-Μουτάφη Β., «Έρευνες για τον τουρισμό σε Ελλάδα και Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση», Προπομπός, Αθήνα 2002, σελ. 47.

⁵⁴ «Από την άλλη πλευρά, οι κάτοικοι της κοινωνίας υποδοχής ενδέχεται να στρέφουν τις προσπάθειές τους στην καταπολέμηση εξωγενών εικόνων και στερεοτύπων για τους ίδιους, συγκροτώντας και προβάλλοντας εναλλακτικές αναπαραστάσεις της ιστορίας και του πολιτισμού τους. Τέτοιες προσπάθειες αναδεικνύουν ένα κεντρικό ζήτημα: τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες ο πολιτισμός υπόκειται σε μία συνεχή διαχείριση, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ethnistουρισμού. Γαλάνη-Μουτάφη Β., «Έρευνες για τον τουρισμό σε Ελλάδα και Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση», Προπομπός, Αθήνα 2002, σελ. 50-51.

είναι μερικοί μόνο από τους τομείς με τους οποίους ασχολείται η πολιτιστική διαχείριση⁵⁵».

Η πολιτιστική διαχείριση είναι ένας τομέας που πρέπει να μελετηθεί μέσα από το παράδειγμα του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, καθώς βλέπουμε ότι μέσω της κοινότητας αρχικά Πορταριάς και του δήμου αργότερα, η διαχείριση του εθίμου ως «πολιτιστικό αγαθό» ήταν ένα σημαντικό κομμάτι της οργάνωσης του εθίμου. Κατά την πρώτη παρουσίαση της αναβίωσης του εθίμου η οργάνωση σε επίπεδο πολιτισμικής διαχείρισης ήταν μηδαμινή. Με την επανέναρξη όμως της αναβίωσης μετά την Χούντα και συγκεκριμένα το 1975, έχουμε σταδιακά την όλο και μεγαλύτερη διαφήμιση και προβολή του εθίμου ως ένα «αυθεντικό πολιτιστικό αγαθό». Το αποκορύφωμα έρχεται στα τέλη της δεκαετίας του 80' και στις αρχές της δεκαετίας του 90', με την προβολή του εθίμου ως «θεάτρου» στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη κάτι που έχει αναφερθεί εκτενέστερα σε προηγούμενα κεφάλαια. Αυτό μας οδηγεί στο να δούμε διάφορους τρόπους προβολής του εθίμου τους οποίους επισημαίνει η Ευγενία Μπιτσάνη στο βιβλίο της «Πολιτιστική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη».

«Απαραίτητα μέτρα για την προβολή είναι :

I) Η σωστή οργάνωση του υλικού προβολής, που περιλαμβάνει:

- Τη σύνταξη των γενικών πληροφοριακών φυλλαδίων.

-Την έκδοση εξειδικευμένων οδηγιών κατά τμήμα αγοράς και τουριστικό προϊόν.

-Τη δημιουργία και έκδοση εύχρηστων θεματικών χαρτών.

-Τη δημιουργία CD-ROMκαι VIDEO.

II) Η οργανωμένη προβολή στο εξωτερικό, στις χώρες προέλευσης, που περιλαμβάνει:

-Τη συμμετοχή σε εκθέσεις τουριστικών πρακτόρων.

⁵⁵ Παπαδάκη Ε., «Το μουσείο ως διαχειριστής πολιτισμού: το παράδειγμα των μουσείων σύγχρονης τέχνης», *«Πολιτισμός : Θεσμοί Διαχείρισης»*, Εκδόσεις Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ, Άρτα 2007, σελ. 11.

-Τη συμμετοχή σε συνέδρια, συναντήσεις και εκδηλώσεις ειδικών κατηγοριών τουριστών στους οποίους απευθύνονται τα ειδικά τουριστικά προϊόντα που δημιουργούνται.

-Την οργάνωση info-trips με επιλεγμένους δημοσιογράφους για την δημοσίευση ευνοϊκών άρθρων στον διεθνή τύπο.

-Την οργάνωση εκθέσεων (καλλιτεχνικών ή πρότυπων χαρακτηριστικών τοπικών προϊόντων) στις χώρες προέλευσης, με στόχο την δημιουργία ευνοϊκού κλίματος»⁵⁶.

Στην περίπτωση της πολιτιστικής διαχείρισης της αναβίωσης του εθίμου από τον Δήμο Πορταριάς βλέπουμε ότι ισχύουν αρκετοί από τους προαναφερθέντες τρόπους-μέτρα προβολής τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Το 1997 έχουμε «την σύνταξη γενικών πληροφοριακών φυλλαδίων» που περιγράφουν το έθιμο του πηλιορείτικου γάμου καθώς και τις πολιτισμικές πρακτικές που σχετίζονται με αυτό. Τέτοιου είδους φυλλάδια έχουν κυκλοφορήσει και άλλες χρονιές και προορίζονται αποκλειστικά για την προβολή του εθίμου.

Το 1988 έχουμε την κυκλοφορία ενός θεματικού χάρτη που έχει ως επίκεντρο το χωριό της Πορταριάς κάτι που μπορούμε να το συνδέσουμε με το μέτρο της δημιουργίας και έκδοσης εύχρηστων θεματικών χαρτών. Στο εξώφυλλο του χάρτη υπάρχει το «σήμα» του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου το οποίο απεικονίζει ένα ζευγάρι ανθρώπων οι οποίοι είναι ντυμένοι με τις παραδοσιακές πηλιορείτικες φορεσιές. Επίσης στο πίσω μέρος του χάρτη υπάρχουν διάφορες φωτογραφίες από το χωριό αλλά και από την διεξαγωγή του εθίμου.

Η προβολή του εθίμου στο εξωτερικό σε συγκεκριμένες τουριστικές εκθέσεις γίνεται μέσα από βίντεο. Ο σκοπός της δημιουργίας των βίντεο είναι η προσέλκυση τουριστών μέσα από την διαχείριση της παράδοσης. Συγκεκριμένα, σχεδόν σε όλα τα βίντεο-διαφήμιση του τόπο σε διάφορες εκθέσεις σε Ελλάδα και εξωτερικό, υπάρχουν αποσπάσματα από την διεξαγωγή του εθίμου κάτι που βρίσκεται στην ενότητα «Πήλιο και Παράδοση». Αυτό εντοπίζεται και σε τουριστικούς οδηγούς όπως είδαμε παραπάνω στο παράδειγμα του MAGNESIA 2004 όπου περιγράφονται

⁵⁶ Μπιτσάνη Ε., *Πολιτιστική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Διόνικος, Αθήνα 2004, σελ. 210.

οι παραλίες, το φυσικό περιβάλλον και η πανίδα του Πηλίου, ενώ παρεμβάλλεται και η «έντονη δραστηριότητα της παράδοσης» μέσα από το περιγραφή του πηλιορείτικου γάμου.

Πρέπει επίσης να προσθέσουμε την προβολή του εθίμου μέσα από παραστάσεις στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη αλλά και σε άλλες χώρες όπως για παράδειγμα στην Κύπρο μέσα από την θεατρική ομάδα των μαθητών του δημοτικού σχολείου Πορταριάς.

Συνεπώς βλέπουμε ότι μέσω των παραπάνω παραδειγμάτων προβολής του εθίμου, έχουμε μία συνεχή πολιτιστική δραστηριότητα τις μέρες που συμβαίνει η αναβίωση κάτι που έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός πολιτιστικού τουρισμού.

Ένα αξιοσημείωτο γεγονός που αφορά την πολιτιστική διαχείριση είναι επίσης ο τρόπος με τον οποίο έχει συνδεθεί μία επινοημένη παράδοση, η οποία στην περίπτωση μας είναι ο πηλιορείτικος γάμος, με την θρησκεία και την τοπική εκκλησία. Την δεύτερη μέρα τέλεσης του εθίμου, την Κυριακή, η κυριακάτικη λειτουργία της εκκλησίας έχει το τίτλο «υπέρ υγείας παραθεριστών» κάτι που αποτελεί πρωτοτυπία για την περιοχή. Μετά από συνεννόηση του συλλόγου του Ορμινίου με την εκκλησία, δημιουργήθηκε η παραπάνω λειτουργία καθώς η πλειοψηφία του τουριστικού κοινού της Πορταριάς αποτελούνταν από ανθρώπους μεγάλους σε ηλικία και οι οποίοι ήταν πιο κοντά στην θρησκεία. Όλο αυτό δικαιολογεί το γεγονός ότι αφενός μιλάμε για ένα τουριστικό προϊόν και αφετέρου μας δείχνει την ανάγκη της κοινωνίας της Πορταριάς για τουριστική ανάπτυξη κάτι που έχει δηλώσει και ο επί σαράντα συνεχόμενα χρόνια δήμαρχος του χωριού Βασίλης Κοντορίζος.

Σημασία τέλος έχει και η διαχείριση του εθίμου από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και συγκεκριμένα από τις εφημερίδες και από την τοπική τηλεόραση. Παραπάνω είδαμε ένα παράδειγμα τουριστικής δημοσιογραφίας με ένα δημοσίευμα της Χρυσούλας Ζώγια. Την περίοδο πριν τον δεκαπενταύγουστο έχουμε επίσης την προβολή διαφήμισης στην τηλεόραση κάτι που συνεισφέρει στην πολιτιστική προβολή. Παράλληλα τις ημέρες της διεξαγωγής του εθίμου στα τοπικά δελτία ειδήσεων το έθιμο προβάλλεται και από τους διοργανωτές μέσα από συνεντεύξεις. «Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ιδιαίτερα η τηλεόραση ως όχημα πολιτισμικής δράσης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο κατά την διαμόρφωση των εννοιών της

παράδοσης και του φολκλόρ στις σύγχρονες κοινωνίες»⁵⁷. Πέρα από την τηλεόραση, πρέπει να σημειώσουμε ότι στην σύγχρονη εποχή παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η προβολή μέσα από το internet και από τα διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Στο YouTube κυκλοφορούν διάφορα βίντεο με αποσπάσματα από την τέλεση του εθίμου κάτι που προσφέρει στην προβολή του εθίμου. Επίσης ο πολιτιστικός σύλλογος Ορμινίου στο δικό του BlogSpot (http://orminioportarias.blogspot.gr/p/blog-page_18.html) συμβάλει στην πολιτιστική προβολή του εθίμου και κατ' επέκταση στην τουριστική προβολή του τόπου.

⁵⁷ Πουλάκης Ν., Φολκλόρ και παράδοση στην ελληνική τηλεόραση. Μουσικές εκπομπές και ταξιδιωτικά ντοκιμαντέρ, *Φολκλόρ και παράδοση, ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, (επιμ. Παύλος Κάβουρας), Νήσος, Αθήνα 2010, σελ.213.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Έρευνα και μεθοδολογία

3.1 Μεθοδολογικά εργαλεία

Στα παραπάνω κεφάλαια μελετήσαμε τόσο τους όρους που έχουμε χρησιμοποιήσει ή θα χρησιμοποιήσουμε καθώς και κάποια ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία σχετικά με το θέμα της επινοημένης παράδοσης, μέσα από το παράδειγμα της αναβίωσης του εθίμου του Πηλιορείτικου Γάμου στην Πορταριά Πηλίου. Κάνοντας όμως μία έρευνα γύρω από ένα κοινωνικό φαινόμενο, ή καλύτερα μία κοινωνική πρακτική, πρέπει να γνωρίζουμε τον σκοπό του ερευνητή, δηλαδή τα ερωτήματα που θέτει εξ αρχής προκειμένου να τα απαντήσει μέσα από την έρευνα, αλλά και τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία μέσω των οποίων θα προσεγγίσει το αντικείμενο της έρευνας για να εξάγει τα συμπεράσματα που θα προκύψουν.

Αρχικά, μιλώντας παραπάνω για κοινωνικά φαινόμενα ή κοινωνικές πρακτικές, πρέπει να ειπωθεί ότι η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μία επιτόπια εθνογραφική έρευνα, σύμφωνα με τους όρους της επιστήμης της ανθρωπολογίας. «Έχει υποστηριχθεί ότι η εθνογραφική έρευνα συνιστά ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό της σύγχρονης ανθρωπολογίας που τη διαφοροποιεί από τις άλλες κοινωνικές επιστήμες (Stocking 1983, Ellen 1984, πρβλ. Τσαούσης 1995:19). Μέσα από την εθνογραφική έρευνα η ανθρωπολογία τροφοδοτείται με νέο υλικό, στην βάση του οποίου αναπτύσσονται οι νέες θεωρίες και δοκιμάζονται οι νέες ιδέες. Ορισμένοι ερευνητές επισημαίνουν ότι η εθνογραφική έρευνα έχει φτάσει στο σημείο να αποτελεί συνθήκη *sinequanon* για το status του ανθρωπολόγου και για την είσοδό του στην επιστημονική του κοινότητα (Clammer 1984:63)»⁵⁸.

Η εθνογραφική έρευνα, είναι άμεσα συνδεδεμένη πλέον με την επιτόπια έρευνα και την συμμετοχική παρατήρηση, δύο τρόπους συλλογής στοιχείων που έχει «θεσπίσει» η ανθρωπολογική έρευνα. Τόσο η επιτόπια έρευνα όσο και η συμμετοχική παρατήρηση, ως μεθοδολογικά εργαλεία, είναι αποτέλεσμα της πορείας της επιστήμης της ανθρωπολογίας στον χρόνο. «Η μέθοδος αυτή που έχει πλέον μετασχηματιστεί σε “επιτόπια εθνογραφική έρευνα”, διέκρινε τους ανθρωπολόγους σε δύο κατηγορίες: του “ανθρωπολόγους της πολυθρόνας” (*armchair anthropologists*) και σε αυτούς της

⁵⁸ Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Πατάκη, Αθήνα 2011, σελ. 215.

επιτόπιας⁵⁹». Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, οι μόνες πληροφορίες που μπορούσαν να συλλέξουν οι «ανθρωπολόγοι της πολυθρόνας» προέρχονταν από ιστορίες ιεραποστόλων αλλά και ανθρώπων που είχαν επισκεφθεί τον «εξωτικό άλλο». Με την εγκαθίδρυση όμως της αποικιοκρατίας της Δύσης στον υπόλοιπο «τρίτο κόσμο», οι ερευνητές είχαν την δυνατότητα να επισκεφθούν από κοντά τους διάφορους πολιτισμούς, και μέσω της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης (όρος που θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω) να τους μελετήσουν. «Η “εθνογραφία” με τον τρόπο αυτοαπέκτησε έναν “επιτόπιο” χαρακτήρα»⁶⁰.

Βέβαια σε πολλά από τα προαναφερθέντα έχει ασκηθεί κριτική μετά την «στροφή» της ανθρωπολογίας «οίκει» και μετά την αλλαγή των διάφορων θεωρητικών κατευθύνσεων στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Παρόλα αυτά η επιτόπια έρευνα ως μέσο για την διεξαγωγή μία εθνογραφικής έρευνας, ισχύει μέχρι και σήμερα. «Το γράψιμο της επιτόπιας έρευνας, που διακρίνεται από αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε το γραπτό υλικό της επιτόπιας έρευνας, δηλαδή σημειώσεις, ημερολόγια και άλλα σημειωματάρια, αποτελεί σήμερα ένα ουσιαστικό στοιχείο του ορισμού του πεδίου και ολόκληρου του ανθρωπολογικού σχεδίου»⁶¹.

Συνεπώς για την παρούσα έρευνα η επιτόπια έρευνα είναι ένα βασικό μεθοδολογικό εργαλείο για να μπορέσουμε είτε να απαντήσουμε στα ερωτήματα που θα θέσουμε είτε να θέσουμε νέα ερωτήματα. Βασικό ερώτημα που τίθεται και αποτελεί το εναρκτήριο λάκτισμα το πώς δημιουργείται μία επινοημένη παράδοση σε μία πρώιμης τουριστικής οικονομίας κοινωνία και πιά είναι η σύνδεσή της με το παράλληλο, ως προς τον χρόνο, κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικό πλαίσιο της εποχής. Επίσης έχει μεγάλο ενδιαφέρον να δούμε τους σκοπούς των δημιουργών της συγκεκριμένης επινοημένης παράδοσης καθώς και ποια η σημασία της για τους ντόπιους κατοίκους της περιοχής. Τέλος ένα βασικό ερώτημα είναι να δούμε το πώς λειτουργεί σήμερα και με ποιους όρους μία επινοημένη παράδοση που υπάρχει από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα καθώς και κατά πόσο έχουν αλλάξει τα διάφορα νοήματα και ποια είναι η σημασία του στο παρόν. Μεγάλη σημασία έχει επίσης η ματιά των ίδιων των ντόπιων κάτι που θα οδηγήσει σε νέα ερωτήματα.

⁵⁹ Ο.π. σελ. 234.

⁶⁰ Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Πατάκη, Αθήνα 2011, σελ. 234.

⁶¹ Corrans J., *Η επιτόπια εθνολογική έρευνα*, (μτφ. Κατερίνα Μάρκου), Gutenberg, Αθήνα 2004, σελ. 62.

Τα μεθοδολογικά εργαλεία που θα χρησιμοποιήσουμε στην έρευνά μας θα είναι η επιτόπια έρευνα μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης που κάνει ο υποφαινόμενος ο οποίος συμμετέχει τα τελευταία επτά χρόνια ως οργανοπαίχτης στην αναβίωση του εθίμου. Μέσα από την έρευνα στο αρχειακό υλικό του συλλόγου και από την χρήση του στα πλαίσια της έρευνάς μας, μπορούμε να δούμε κάποιες πτυχές της αναβίωσης του εθίμου που υπολείπονται από την προφορική ιστορία, η οποία αποτελεί άλλο ένα μεγάλο μεθοδολογικό εργαλείο. Η διεξαγωγή συνεντεύξεων είναι λοιπόν ένα σημαντικό εργαλείο καθώς μέσα από την προφορικότητα βλέπουμε την ματιά των ανθρώπων καθώς και πολλά στοιχεία που πιθανώς αποκρύπτουν οι γραπτές πηγές.

3.2 Συνεντεύξεις

Μεγάλη σημασία έχει σε μία εθνογραφική έρευνα η προφορική ιστορία και η προφορικότητα γενικά, την οποία μαθαίνουμε μέσα από συνεντεύξεις⁶². Σε ένα θέμα όπως αυτό της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου, μας απασχόλησε ιδιαίτερα το ιστορικό πλαίσιο της εποχής της δημιουργίας της αναβίωσης του γάμου. Τα ιστορικά αρχεία που υπάρχουν για την συγκεκριμένη εποχή είναι λίγα έως και ανύπαρκτα, κάτι που μας έκανε να στρέψουμε το ενδιαφέρον στη μνήμη των ανθρώπων και στις ιστορίες τους μέσα από τις οποίες βρήκαμε πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία.

«Η συνέντευξη κατέχει μία εξέχουσα θέση ανάμεσα στις ερευνητικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στις κοινωνικές επιστήμες και στις επιστήμες συμπεριφοράς»⁶³. Οι συνεντεύξεις είναι ένα μέρος τους κλάδου της προφορικής ιστορίας κάτι που φέρνει στο προσκήνιο τον διαχωρισμό μεταξύ της ιστορίας, της προερχόμενης από την έρευνα αρχειακού υλικού, και της προφορικής ιστορίας, η οποία προέρχεται από τις συνεντεύξεις. Ο Paul Thompson, σχετικά με τον παραπάνω δυισμό, λέει ότι « η μέθοδος της προφορικής ιστορίας χρησιμοποιείται επίσης από πολλούς επιστήμονες, ιδίως κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους, που δεν θεωρούν τον εαυτό τους ερευνητή προφορικής ιστορίας. Το ίδιο ισχύει και για πολλούς δημοσιογράφους. Κι όμως όλοι είναι δυνατόν να γράφουν ιστορία και σίγουρα τροφοδοτούν τους ιστορικούς με υλικό»⁶⁴.

Συγκεκριμένα για την παρούσα έρευνα πήραμε συνεντεύξεις από ανθρώπους οι οποίοι διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην διεξαγωγή του εθίμου είτε στο παρελθόν είτε στο παρόν, καθώς και από ανθρώπους οι οποίοι βίωσαν από κοντά τα γεγονότα των δεκαετιών του 50' και του 60' στην Πορταριά και μας έδωσαν στοιχεία τα οποία δεν υπήρχαν στην βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικά, μιλήσαμε με τον Ηρακλή Καραγιάννη, νυν πρόεδρο του πολιτιστικού συλλόγου Ορμινίου και διευθυντή του δημοτικού σχολείου Πορταριάς, ο οποίος μας διαφώτισε σχετικά με το ιστορικό

⁶² «Με τον όρο συνέντευξη αποδίδουμε τον αγγλικό όρο interview και εννοούμε τη συζήτηση με κάποιο ορισμένο ερευνητικό στόχο. Αν και η εθνογραφία μπορεί να εφαρμόσει την τεχνική της άτυπης και τυπικής συνέντευξης, η προτίμηση δίνεται στην άτυπη συζήτηση, που γίνεται εντελώς φυσικά όταν ο εθνογράφος είναι παρών στα γεγονότα και συμμετέχει σε αυτά». Πηγιάκη Π., *Εθνογραφία, Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα*, Γρηγόρη, Αθήνα 2004, σελ.83.

⁶³ Mishler E., *Συνέντευξη έρευνας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σελ. 11.

⁶⁴ Thompson P., *Φωνές από το παρελθόν, προφορική ιστορία*, Πλέθρον, Αθήνα 2002, σελ. 117.

πλαίσιο της εποχής της δημιουργίας της επινοημένης παράδοσης και μας έδωσε απαντήσεις σε ζητήματα που αφορούν την τουριστική οικονομία και την σχέση της με την παράδοση, την δημιουργία του συλλόγου του Ορμινίου καθώς και την ανάγκη της δημιουργίας του εθίμου. Επιπλέον, αναφέρθηκε στον ρόλο της λαογραφίας για την διαμόρφωση της παράδοσης αλλά και για την ποιητική αναφορά του εθίμου μέσα από τα διάφορα έντυπα του συλλόγου.

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στις 3/3/2015 στον χώρο του δημοτικού σχολείου της Πορταριάς, μέσα από την δημιουργία ενός γενικού πλάνου ερωτήσεων, οι απαντήσεις των οποίων καταγράφηκαν μέσω ηχογράφησης και μέσω γραπτών σημειώσεων.

Συνέντευξη επίσης πήραμε από την Ευαγγελία Τσιμπανούλη, κάτοικο της Πορταριάς η οποία μας μίλησε σχετικά με τους πραγματικούς γάμους που γίνονταν στην Πορταριά την δεκαετία του 1950-60', μέσα από το δικό της προσωπικό παράδειγμα του γάμου της. Η ίδια παντρεύτηκε το 1960 και μας μετέφερε το πώς διεξάγονταν οι γάμοι την εποχή εκείνη και έτσι είδαμε τις διαφορές μεταξύ ενός πραγματικού γάμου και της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της πληροφορήτριας, στις 18/5/2015, μέσα από την δημιουργία ενός πλάνου ερωτήσεων και σημειώσεων πεδίου.

Επίσης συνέντευξη πήραμε από την κ. Κατερίνα Βλάχου, μέλος του συλλόγου του Ορμινίου και μίας εκ των κύριων διοργανωτών του πηλιορείτικου γάμου, με σκοπό να μάθουμε για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα, όσον αφορά την οργάνωση, αλλά και την στάση των ντόπιων οι οποίοι συμμετέχουν στην αναβίωση. Την συνέντευξη πήραμε στις 1/7/2015, στο γυναικείο συνεταιρισμό Πορταριάς, όπου η ίδια εργάζεται. Τα λεγόμενά της καταγράψαμε μέσα από σημειώσεις. Οι ερωτήσεις στις οποίες επικεντρωθήκαμε βασίστηκαν σε οδηγό ερωτήσεων.

Την επόμενη μέρα στο μαγαζί της κυρίας Καραϊσκού Ελένη μιλήσαμε με την ίδια σχετικά με την σημασία του πηλιορείτικου γάμου ως τουριστικό προϊόν καθώς είναι μέλος του συλλόγου καταστηματαρχών της ευρύτερης περιοχής του Πηλίου αλλά και μέλος του συλλόγου Ορμινίου, στον οποίο διετέλεσε πρόεδρος από το 1990 έως και το 1997. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στην επιχείρησή της στις 2/7/2015, όπου συναντήσαμε και το γιό της, Στέφανο Καραϊσκό, ο οποίος παντρεύτηκε το 2014, σύμφωνα με τα έθιμα που παρουσιάζονται στην αναβίωση του

γάμου, κάτι που έχει μεγάλη σημασία για να δούμε την αξία της επινοημένης παράδοσης στο παρόν. Η συνέντευξη βασίστηκε σε ερωτήσεις, σημειώσεις πεδίου καθώς και υλικό που μας παρείχε η κ. Καραϊσκού σχετικά με την τουριστική προβολή του εθίμου σε εκθέσεις αλλά και σε τουριστικούς οδηγούς.

3.3 Αρχειακό υλικό

Για την διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας στο χωριό της Πορταριάς Πηλίου και την μελέτη της επινοημένης παράδοσης του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, ήταν απαραίτητη η έρευνα διαφόρων ειδών αρχειακού υλικού. Με τον όρο αρχειακό υλικό εννοούμε το υλικό που προέρχεται από το αρχείο του πολιτιστικού συλλόγου του Ορμινίου καθώς και το υλικό που έχουν στην κατοχή τους άνθρωποι οι οποίοι μας έδωσαν χρήσιμες πληροφορίες. Με σκοπό να μελετήσουμε το ιστορικό πλαίσιο της εποχής και να δούμε τις διάφορες αναπαραστάσεις, χρησιμοποιήσαμε φωτογραφικό υλικό το οποίο ανήκει σε προσωπικές συλλογές ντόπιων κατοίκων. Μέσα από το φωτογραφικό υλικό αντλήσαμε σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο που γίνονταν την εποχή της δημιουργίας της επινοημένης παράδοσης, οι πραγματικοί γάμοι. Μέσα από αυτό το υλικό, μάθαμε ότι στους πραγματικούς γάμους, οι νεόνυμφοι δεν φορούσαν πηλιορείτικες φορεσιές, όπως συμβαίνει στην αναβίωση του εθίμου καθώς και ότι η τελετή του μυστηρίου, τελούνταν αρκετές φορές όχι στην εκκλησία αλλά στο σπίτι του ζευγαριού.

Μέσα από το αρχειακό υλικό επίσης, ανακαλύψαμε τα προγράμματα του συλλόγου και τις εμφανίσεις του ως θίασος σε θέατρα στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη καθώς και τουριστικούς οδηγούς της εποχής που κυκλοφόρησαν σε τουριστικές εκθέσεις που συντελούνταν εντός και εκτός Ελλάδας. Στο αρχείο του συλλόγου επίσης εντοπίσαμε εγχειρίδια της δεκαετίας του 80' και του 90', που κυκλοφόρησαν με πρωτοβουλία της κοινότητας Πορταριάς σε συνεργασία με τον πολιτιστικό σύλλογο και είχαν σκοπό να «διαπαιδαγωγήσουν» τον κόσμο σχετικά με τα έθιμα και την ιστορία του «παραδοσιακού» πηλιορείτικου γάμου.

Ένας άλλος τύπος αρχειακού υλικού είναι το υλικό που αντλήσαμε από το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το συγκεκριμένο υλικό αφορά την αναβίωση του γάμου στο παρόν και την σχέση της κουλτούρας του διαδικτύου και της διαφήμισης με την παράδοση και τα έθιμα. Δεν είναι τυχαίο ότι ένας πραγματικός γάμος που τελέστηκε το καλοκαίρι του 2013 στην Πορταριά Πηλίου περιείχε πολλά από τα έθιμα που έχει καθιερώσει η επινοημένη παράδοση. Επιπροσθέτως έχει σημασία να δούμε τον τρόπο με τον οποίο έγινε η προβολή του συγκεκριμένου γάμου μέσω του διαδικτύου, κάτι που δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με την σχέση της παράδοσης και της κουλτούρας του διαδικτύου.

Η έρευνά μας όσον αφορά το αρχειακό υλικό εξαπλώθηκε επίσης στον τύπο και συγκεκριμένα στις εφημερίδες αλλά και στα διαφημιστικά που κυκλοφόρησαν κατά καιρούς στην τοπική ραδιοτηλεόραση. Όλα τα παραπάνω μας πρόσφεραν χρήσιμες πληροφορίες για την διεξαγωγή της έρευνας και θα αναλυθούν εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Με τον όρο αρχειακό υλικό αναφερόμαστε συνεπώς σε έγγραφα, φωτογραφίες, διαφημίσεις, ιστότοπους στο διαδίκτυο, έντυπα και γενικότερα ό,τι άλλο αποτελεί τεκμήριο. «Με τον όρο αυτό εννοούμε, κυρίως, το γραπτό τεκμήριο, είτε πρόκειται για ένα βιβλίο, μια εφημερίδα ή περιοδικό, είτε για σημείωμα ή γράμμα ή οτιδήποτε άλλο. Αν και ο όρος διευρύνεται μερικές φορές τόσο ώστε να περιλαμβάνει και μη γραπτά τεκμήρια όπως κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικά προγράμματα, εικόνες, σχέδια και φωτογραφίες»⁶⁵.

Στην έρευνα του αρχειακού υλικού πρέπει να προσθέσουμε και την βιβλιογραφία την οποία χρησιμοποιήσαμε για την διεξαγωγή της έρευνας. Μέσα από τα βιβλία αντλήσαμε στοιχεία τόσο για την ιστορία της αναβίωσης του εθίμου όσο και για θεωρητικές προσεγγίσεις πάνω στο ζήτημα της επινοημένης παράδοσης καθώς και σε όλα τα ζητήματα που έχουν προκύψει κατά την διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας.

Πέρα όμως από την έρευνα του αρχειακού υλικού, θα πρέπει να γίνει και μία προσέγγιση άλλου είδους πάνω στο θέμα που μελετάμε. «Όποιες μέθοδοι και αν χρησιμοποιούνται, υπάρχει ανάγκη για μία συστηματική προσέγγιση στο συγκεκριμένο έργο- μία ανάγκη που είναι παραδόξως πιο μεγάλη στις αποκαλούμενες “ελαφρές” μεθόδους, όπως η συμμετοχική παρατήρηση και η μη δομημένη συνέντευξη»⁶⁶. Πρέπει δηλαδή να γίνει ένας συνδυασμός του αρχειακού υλικού και των τεκμηρίων με τα δεδομένα που θα αντλήσουμε από την επιτόπια έρευνα και την συμμετοχική παρατήρηση.

⁶⁵ Robson C., *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, Gutenberg, Αθήνα 2007, σελ. 413.

⁶⁶ Ο.π. σελ. 459.

3.4 Συμμετοχική παρατήρηση

«Από την δεκαετία του 1920 και μέχρι πρόσφατα η επιτόπια έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση κατέχει κεντρική θέση στην ανθρωπολογική ανάλυση και, παρά τις διαφορές, υιοθετείται από τις τρεις κύριες σχολές της ανθρωπολογίας (αμερικάνικη, βρετανική, γαλλική) ως η βασική μέθοδος της ανθρωπολογικής ανάλυσης. Σύμφωνα με αυτή την επιστημονική άποψη, η επιτόπια έρευνα θεωρείται ο κατ' εξοχήν τρόπος που παράγεται η γνώση, ενώ η θεωρητική και η φιλοσοφική ανάλυση ακολουθούν σε μεταγενέστερο στάδιο (Clammer 1983:7)»⁶⁷.

Η επιτόπια έρευνα και η συμμετοχική παρατήρηση υιοθετήθηκαν από την επιστήμη της ανθρωπολογίας ως βασικές μέθοδοι διεξαγωγής μίας εθνογραφίας καταρχήν, διότι μέχρι την στροφή της ανθρωπολογίας στον δυτικό κόσμο στην δεκαετία του 60', το αντικείμενό της αφορούσε πολιτισμούς οι οποίοι τις περισσότερες φορές δεν είχαν γραπτή παράδοση. Συνεπώς για να μελετηθούν αυτοί οι πολιτισμοί ο ανθρωπολόγος έπρεπε να ζήσει μαζί τους για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα⁶⁸ καθώς δεν είχε στην διάθεσή του γραπτά τεκμήρια. Επιπλέον, η επιτόπια έρευνα και η συμμετοχική παρατήρηση είναι η «μοναδική μέθοδος για την συλλογή ορισμένου τύπου δεδομένων που είναι δύσκολο ή και αδύνατον να συλλεγούν διαφορετικά»⁶⁹.

Η φυσική παρουσία του εθνολόγου ή του ερευνητή γενικότερα που μελετάει κοινωνικά φαινόμενα και πολιτισμικές πρακτικές, είναι απαραίτητα. Στο παράδειγμα της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου, η παρουσία του ερευνητή είναι απαραίτητη καθώς ένα μεγάλο κεφάλαιο αποτελεί το πώς μια επινοημένη παράδοση λειτουργεί και επαναπροσδιορίζεται μέσα στο παρόν. Ο υποφαινόμενος όπως ειπώθηκε και παραπάνω τα τελευταία επτά χρόνια, συμμετέχει στην αναβίωση του εθίμου έχοντας κεντρικό ρόλο ως οργανοπαίχτης. Αυτό είναι σημαντικό καθώς συμμετέχει πρακτικά σε όλη την διαδικασία προετοιμασίας του εθίμου βιώνοντας «από κοντά» όλα όσα συμβαίνουν. Παράλληλα, πρέπει να πούμε ότι η καταγωγή του

⁶⁷ Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Πατάκη, Αθήνα 2011, σελ. 237-238.

⁶⁸ «Η συμμετοχική παρατήρηση, ακόμη και σε μία συντομευμένη έκδοση, όπου η εμπλοκή μετράται σε εβδομάδες ή ακόμη και σε μέρες όχι σε χρόνια όπως στο κλασσικό ανθρωπολογικό υπόδειγμα, θέτει σημαντικό βάρος στους ώμους του παρατηρητή» Robson C., *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, Gutenberg, Αθήνα 2007, σελ. 373.

⁶⁹ Βλ. Γκέφου-Μαδιανού Δ, σελ. 238.

είναι από το χωριό της Πορταριάς, κάτι που του επιτρέπει να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες στις οποίες ένας «ξένος» δεν θα έχει ποτέ, ή, είναι δύσκολο να αποκτήσει. Βλέπουμε συνεπώς ότι η συμμετοχική παρατήρηση και η επιτόπια έρευνα είναι μία επιτακτική ανάγκη για την διεξαγωγή συμπερασμάτων. « Επιτρέπει στον ανθρωπολόγο όχι μόνο να ξέρει που βρίσκεται, να αναγνωρίζει τους συνομιλητές του και να προσανατολίζεται στον χώρο των υλικών αντικειμένων και στους τόπους, αλλά και να αποδίδει μία χωρητικότητα στον “θόρυβο” και στην “σφοδρότητα” των λόγων και των λεκτικών ανταλλαγών»⁷⁰.

Βάσει αυτών, βλέπουμε ότι μέσω της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης, ο ερευνητής, έχει πρόσβαση σε άγνωστες πτυχές της ανθρώπινης ζωής και της εμπειρίας γύρω από κάθε είδους πολιτισμικές πρακτικές. Για να μελετήσουμε, το ζήτημα της επινοημένης παράδοσης στο παρόν, μία τέτοιου είδους έρευνα είναι απαραίτητη, καθώς τόσο η βιβλιογραφία όσο και το αρχειακό υλικό είναι ελάχιστα ίσως και ανύπαρκτα.

⁷⁰ Copans J., *Η επιτόπια εθνολογική έρευνα*, (μτφ. Κατερίνα Μάρκου), Gutenberg, Αθήνα 2004, σελ. 129.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ο Πηλιορείτικος γάμος σήμερα

4.1 Ο Πηλιορείτικος γάμος ως επινοημένη παράδοση

Το κεντρικό θέμα της παρούσας έρευνας, είναι το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου ιδωμένο υπό το πρίσμα του όρου της «επινοημένης» παράδοσης. Ο όρος επινοημένη παράδοση εισήχθει στο πεδίο από τους Eric Hobsbawm και Terence Ranger, το 1983 στο βιβλίο τους «Η επινοήση της παράδοσης». Επιγραμματικά μπορούμε να πούμε ότι στο βιβλίο τους παρουσιάζουν την έρευνά τους μέσα από την οποία εντόπισαν πλήθος παραδόσεων, σε όλο τον υπό την δυτική επιρροή κόσμο, οι οποίες είτε επινοήθηκαν εν νέου από το τίποτα ουσιαστικά, είτε επινοήθηκαν βασισμένες σε κάποιο έθιμο ή παράδοση του παρελθόντος. Το πρόβλημα βέβαια που προκύπτει εδώ έχει να κάνει με την προβληματική του όρου της παράδοσης και τον διαχωρισμό που προκύπτει ανάμεσα σε «αληθινές» και «ψεύτικες» παραδόσεις. Παρόλα αυτά, τέτοιου είδους επινοημένες παραδόσεις εντοπίσαμε και στην Πορταριά Πηλίου και συγκεκριμένα στην παράδοση της αναβίωσης του εθίμου του πηλιορείτικου γάμου. Πρωτού αναφερθούμε όμως στην δική μας περίπτωση, είναι θεμιτό να σκιαγραφήσουμε με λίγα λόγια την ιστορία των επινοημένων παραδόσεων.

Ο Hobsbawm εντόπισε ότι έγινε μαζική παραγωγή επινοημένων παραδόσεων σε όλη την Ευρώπη στα τριάντα ή σαράντα χρόνια πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Αυτό μπορούμε να πούμε ότι είναι επακόλουθο της μαζικής δημιουργίας κατά τον 19^ο αιώνα των εθνών κρατών που υπάρχουν μέχρι και σήμερα στην Ευρώπη. Η επινοημένη παράδοση συνδέεται άμεσα με το παρελθόν κάτι που έχει μεγάλη σημασία καθώς το παρελθόν αποτελεί τα θεμέλια πάνω στα οποία μπορεί να στηριχτεί ένα έθνος κράτος. Εδώ ας αναφέρουμε το παράδειγμα της σημαίας τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες τις Ευρωπαϊκής ηπείρου. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, με την επανάσταση του 1821, εμφανίζεται η σημαία που έχουμε μέχρι και σήμερα η οποία απεικονίζει βασικά για την γέννηση τους έθνους κράτους, σύμβολα. Τον σταυρό, σύμβολο της θρησκείας και της εκκλησίας και τις εννέα ρίγες που συνδέονται με το «ελευθερία ή θάνατος», απεικονίζοντας έτσι την μαχητικότητα και την θέληση για επανάσταση. Όλα τα προαναφερθέντα γεννήθηκαν την περίοδο της ελληνικής επανάστασης χωρίς να υπάρχουν απαραίτητα και πριν την επανάσταση.

Πίσω στην ιστορία του όρου της επινοημένης παράδοσης, ο Hobsbawm μας λέει ότι «Η δημιουργία παραδόσεων εφαρμόστηκε με ενθουσιασμό σε πολυάριθμες χώρες και για διάφορους σκοπούς, και αυτή ακριβώς η μαζική δημιουργία παραδόσεων είναι το θέμα το εν λόγω κεφαλαίου. Η δημιουργία παραδόσεων χρησιμοποιήθηκε επίσημα και ανεπίσημα. Στη πρώτη περίπτωση- μπορούμε χαλαρά να την αποκαλέσουμε «πολιτική»- βασικά σε κράτη ή από κράτη ή από οργανωμένα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα, στη δεύτερη – μπορούμε χαλαρά να την αποκαλέσουμε «κοινωνική»- κυρίως από κοινωνικές ομάδες μη οργανωμένες τυπικά ως τέτοιες ή από εκείνους των οποίων οι σκοποί δεν ήταν ειδικά η συνειδητά πολιτικοί, όπως λέσχες και αδελφότητες, με ή χωρίς πολιτικές λειτουργίες. Η διάκριση αυτή είναι διάκριση ευκολίας παρά αρχής. Αποσκοπεί, δε, να επισύρει την προσοχή μας σε δύο κύριες μορφές δημιουργίας παραδόσεων κατά τον 19^ο αιώνα, από τις οποίες και οι δύο αντανakλούν βαθείς και ταχείς κοινωνικούς μετασχηματισμούς της περιόδου. Εντελώς νέα, ή παλιά αλλά δραματικά μετασχηματισμένα, περιβάλλοντα, κοινωνικές ομάδες και κοινωνικά συμφραζόμενα απαιτούσαν νέες επινοήσεις για να διασφαλίσουν ή να εκφράσουν κοινωνική συνοχή και ταυτότητα και να δομήσουν κοινωνικές σχέσεις. Ταυτόχρονα μία μεταβαλλόμενη κοινωνία κατέστησε τις παραδοσιακές μορφές διακυβέρνησης από κράτη και κοινωνικές ή πολιτικές ιεραρχίες πιο δύσκολες ή ακόμη και ανεφάρμοστες. Αυτό το γεγονός απαιτούσε νέες μεθόδους διακυβέρνησης ή εγκαθίδρυσης δεσμών αφοσίωσης. Φυσικά η συνεπακόλουθη επινόηση «πολιτικών» παραδόσεων ήταν πιο συνειδητή και σκόπιμη, αφού, σε μεγάλο βαθμό, την αναλάμβαναν οργανισμοί με κριτήριο την επίτευξη πολιτικών στόχων. Ακόμη μπορούμε αμέσως να σημειώσουμε ότι η συνειδητή επινόηση πετύχαινε ανάλογα με το μερίδιο ανάδειξής της μέσω ραδιοφωνικών εκπομπών σε μήκος κύματος τέτοιο που το κοινό ήταν πρόθυμο να ακούσει»⁷¹.

Στην συνέχεια ο Hobsbawm αναφέρεται στην «λαϊκή απήχηση» που πρέπει να έχουν οι τελετές, οι δημόσιες γιορτές, τα σύμβολα και οι ήρωες που προκύπτουν με την επινόηση της παράδοσης ώστε να αποκτήσουν μία εξέχουσα θέση στην ζωή των κατοίκων και του τόπου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το οποίο αναφέρει ο συγγραφέας, είναι αυτό της γερμανικής αυτοκρατορίας και της προσπάθειας της να αναδείξει ως «πατέρα» και «θεμελιωτή» του έθνους κράτους τον αυτοκράτορα

⁷¹ Hobsbawm E., *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σελ.297-298.

Ουίλιαμ Α', κάτι που δεν έγινε ποτέ. Αντιθέτως όμως «με επίσημη ενθάρρυνση εξασφαλίστηκε η οικοδόμηση 327 μνημείων προς τιμήν του μέχρι το 1902, ενώ μέσα σε ένα μόνο έτος από τον θάνατο του Μπίσμαρκ το 1898, 470 δημοτικές περιφέρειες είχαν αποφασίσει να εγείρουν «στήλες Μπίσμαρκ»⁷².

Στην εισαγωγή του βιβλίου, «Η Επινόηση της Παράδοσης», οι συγγραφείς δίνουν έναν, ας τον πούμε, ορισμό. «Επινοημένη παράδοση εννοούμε ένα σύνολο πρακτικών οι οποίες συνήθως διέπονται φανερά η σιωπηρά από αποδεκτούς κανόνες και με τελετουργική η συμβολική φύση και οι οποίες επιδιώκουν να ενσταλάξουν αξίες και κανόνες συμπεριφοράς μέσω επανάληψης, γεγονόσ που αυτόματα συνεπάγεται τη συνέχεια με το παρελθόν»⁷³.

Η έρευνά μας έχει ως επίκεντρο την αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου σε ένα χωριό του Πηλίου κάτι που αποτελεί αναμφισβήτητα μία επινοημένη παράδοση. Με μία πρώτη ματιά κάποιος δεν μπορεί να αντιληφθεί την πολιτική και κοινωνική σκοπιμότητα της συγκεκριμένης επινοημένης παράδοσης αλλά παρόλα αυτά δεν είναι και τυχαία η επινόηση αυτής της παράδοσης, του γάμου. Καταρχήν βλέπουμε ότι η δημιουργία της παράδοσης συμβαίνει στα μέσα τις δεκαετίες του 50' και 60' κάτι που μόνο τυχαίο δεν είναι καθώς εκείνη την περίοδο όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενα κεφάλαια, έχουμε την απότομη άνθιση και ταυτόχρονα την μαζικοποίηση του τουρισμού και των διακοπών. Η Πορταριά συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι παραθέτει στην τουριστική αγορά προς πώληση, την παράδοσή της και το παρελθόν της κατά μία έννοια. Εκτός όμως από την επινόηση της παράδοσης για την ενίσχυση της τουριστικής οικονομίας, πίσω από μία τέτοιου είδους αναπαράσταση της παράδοσης, κρύβονται πολλών ειδών συμβολισμοί, νοοτροπίες και κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες κοινωνούνται μέσω της τελετουργίας και της αναπαράστασης του εθίμου. Οι συμβολισμοί αυτοί έχουν να κάνουν με διαφόρων ειδών θέματα, ένα από τα οποία είναι οι έμφυλες σχέσεις για παράδειγμα. Μέσα από τα έθιμα μπορούμε να πούμε ότι καθορίζονται επακριβώς οι έμφυλοι ρόλοι στην κοινωνία του χωριού. Επίσης μέσω της αναπαράστασης των εθίμων μπορούμε να έχουμε μία εικόνα για την σημασία του γάμου ως οικονομική συμμαχία και συμβόλαιο.

⁷²Hobsbawm E., *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σελ. 298.

⁷³ Ο.π. σελ 9-10.

Επίσης είναι φανερό ότι με την τέλεση μίας «παραδοσιακής τελετουργίας» όλα τα παραπάνω ανάγονται στο παρελθόν και ως εκ τούτου νομιμοποιούνται. Έτσι αποκτάνε μία μεγάλη βαρύτητα στην τοπική κοινωνία καθώς σύμφωνα με την λαϊκή παράδοση ο πηλιορείτικος γάμος έχει τις ρίζες του στην ελληνική μυθολογία, κάτι που πιστεύουν και υποστηρίζουν πολλοί κάτοικοι του χωριού οι οποίοι εδώ και χρόνια συμμετέχουν στην αναβίωση του εθίμου. Σύμφωνα με τον Κιουρτσάκη, βλέπουμε ότι έχουμε έναν «υπερτονισμό του παρελθόντος»⁷⁴ ο οποίος βέβαια δικαιολογείται βάση του γενικότερου ιστορικού πλαισίου της εποχής της δημιουργίας της επινοημένης παράδοσης.

Το παρελθόν κατέχει εξέχουσα θέση στην διαδικασία επινόησης παραδόσεων κάτι που μπορούμε να εντοπίσουμε σε πολλά και διάφορα παραδείγματα. Οι μύθοι επίσης, ως μέρος του παρελθόντος, παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο όσον αφορά την εγκυρότητα αλλά και την «αυθεντικότητα» των διάφορων επινοημένων παραδόσεων. Παραπάνω έγινε αναφορά στην μυθολογία που σχετίζεται με το Πήλιο, ως βουνό των Κενταύρων και συνεπώς ως ένας πολύ ιδιαίτερος τόπος, κάτι που δεν παρέλειψε να επισημαίνει η επιστήμη της λαογραφίας μέσα από διάφορους εκπροσώπους τους οποίους αναλυτικά παραθέσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Στην μυθολογία επίσης στηρίζεται και ο πηλιορείτικος γάμος, ο οποίος έλκει την καταγωγή του από τους γάμους του Κενταύρου Πηλέα και της νύφης Θέτιδος κάτι που υποστηρίζεται και από τους κατοίκους της περιοχής και κυρίως από τον σύλλογο του Ορμινίου. Οι μύθοι του παρελθόντος συνεπώς βρίσκονται πίσω από κάθε είδους επινοημένες παραδόσεις, κάτι που βλέπουμε και από τα διάφορα παραδείγματα που παρουσιάζουν στο βιβλίο τους οι Hobsbawm και Rangers. Στο παράδειγμα του Hogg Trevor-Roper, που αφορά την «παράδοση των υψιπέδων της Σκωτίας», ο συγγραφέας αναλύει το θέμα της «εθνικής ενδυμασίας», η οποία όπως όλοι γνωρίζουμε μέχρι και σήμερα είναι το κίλτ και το ταρτάν. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα βλέπουμε ότι η συγκεκριμένη ενδυμασία καθιερώθηκε αρχικά στον στρατό, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ενώ αντίθετα υποστηρίζεται ότι την ίδια ενδυμασία φορούσαν και οι Κέλτες

⁷⁴ «Πράγματι στις λεγόμενες παραδοσιακές κοινωνίες υπάρχει ένας υπερτονισμός του παρελθόντος που αντανάκλα πριν από όλα αντικειμενικές ανάγκες, αφού μιλάμε για κοινωνίες κατά κανόνα αναλφάβητες, χωρίς συγκροτημένη επιστήμη και με στοιχειώδη τεχνολογία επομένως, για κοινωνίες που έχουν πολύ μικρή ικανότητα να ανανεώνουν μόνες τους τη γνώση τους και είναι για αυτό υποχρεωμένες αν δεν θέλουν να πάνε πίσω να στηρίζουν πριν από όλα τη ζωή τους στα προηγούμενα, στις αναγνωρισμένες πρακτικές, στη γνώση των παλαιών, με μια λέξη στην παράδοση», Κιουρτσάκης Γ., *Το πρόβλημα της παράδοσης*, Νεφέλη, Αθήνα 2003, σελ. 24-25.

πρόγονοι των Σκωτσέζων. «Με εκείνη την αμφίεση που είχε υμνηθεί ως η ενδυμασία των κελτών προγόνων τους και σε τέτοιες ευκαιρίες, τουλάχιστο, να μιλήσουμε την εμφατική γλώσσα, να ακούσουν την υπέροχη μουσική, να απαγγείλουν την αρχαία ποίηση και να παρατηρήσουν τα ιδιόρρυθμα έθιμα της χώρας τους»⁷⁵.

Όπως και στο προαναφερθέν παράδειγμα, έτσι και στην περίπτωση του πηλιορείτικου γάμου, όπως είδαμε και παραπάνω, η σύνδεση με την μυθολογία και η ύπαρξη κάποιου μύθου που συνδέει τους κατοίκους του παρόντος με τους προγόνους τους είναι απαραίτητα για την ύπαρξη και για την ισχύ μία επινοημένης παράδοσης.

Ένα βασικό θέμα που θέτουν προς συζήτηση οι Hobsbawm και Rangers, είναι η διάκριση ανάμεσα σε νέες και παλιές παραδόσεις. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι μία επινοημένη παράδοση μπορεί να προκύψει είτε εκ νέου με, την από την αρχή κατασκευή ενός αφηγήματος, είτε να προκύψει από παλαιότερες παραδόσεις οι οποίες προσαρμόστηκαν στις συνθήκες και στις επιβολές του παρόντος. Στις δεύτερες βλέπουμε ότι ο σκοπός τους βρίσκεται πίσω από την διαδικασία της επινόησης. «Η προσαρμογή έλαβε χώραν για παλιές συνήθειες σε νέες συνθήκες και με την χρησιμοποίηση παλιών μοντέλων για νέους σκοπούς»⁷⁶ τονίζουν οι Hobsbawm και Rangers. «Ορισμένες φορές, νέες παραδόσεις θα μπορούσαν να εγγραφούν εύκολα σε παλιές, ορισμένες φορές θα μπορούσε να επινοούνται με δανεισμό από τις καλά εφοδιασμένες αποθήκες του επίσημου τελετουργικού, του συμβολισμού, της ηθικής προτροπής- τη θρησκεία και τα βασιλικά θεάματα, το φολκλόρ και τον ελευθεροτεκτονισμό (ο ίδιος παλαιότερη επινοημένη παράδοση μεγάλης συμβολικής σημασίας)»⁷⁷.

Στην περίπτωση της επινοημένης παράδοσης της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, έχουμε έναν συνδυασμό κάποιων από τους παραπάνω «τρόπους» επινόησης παραδόσεων. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι τα έθιμα και οι παραδόσεις παρότι είναι επινοημένες και προσαρμοσμένες στις νέες συνθήκες και για να εξυπηρετήσουν νέους και συγκεκριμένους σκοπούς, βασίζονται σε κάποιες κοινωνικές πρακτικές του παρελθόντος οι οποίες όμως έχουν μεταλλαχθεί σε μεγάλο βαθμό.

⁷⁵ Βλ. Hobsbawm E., σελ. 38.

⁷⁶ Ο.π. σελ. 15.

⁷⁷ Hobsbawm E., *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σελ. 14.

Μέχρι στιγμής, έχουμε δει την άμεση σύνδεση μεταξύ των όρων της επινοημένης παράδοσης, και του παρελθόντος. Η παράδοση είναι επίσης κάτι που θα μας απασχολήσει καθώς είναι μία προβληματική έννοια κάτι που αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο στο οποίο ασχοληθήκαμε με την επιστήμη της λαογραφίας και το πώς αυτή αντιμετωπίζει τον πληθορείτικο γάμο. «Άσχετο με το αν κανείς συμφωνεί ή διαφωνεί με τη συγκεκριμένη έννοια, λίγο πολύ όλες οι σύγχρονες ανθρωπολογικές μελέτες γύρω από την παράδοση δέχονται ότι το παρελθόν είναι μία ρευστή έννοια. Η θέση ότι όλες οι παραδόσεις και όλοι οι πολιτισμοί είναι αποτέλεσμα πολιτισμικών διαδικασιών επινόησης (Handler and Linnekin 1984), καθώς ο πολιτισμός είναι μία συνεχής ανθρώπινη δημιουργία (Wagner 1975), αποτελεί σχεδόν κοινό τόπο σε όλες τις αναλύσεις. Αυτές οι διαδικασίες επινόησης, ωστόσο, δεν είναι ζητήματα επιλογών σε ατομικό επίπεδο, γεγονός που θα έθετε τα πράγματα σε μία κατάσταση απόλυτου σχετικισμού. Όπως έδειξε ο Kepferer για παράδειγμα, οι σημασίες του παρελθόντος και οι σχέσεις τους με το παρόν είναι ιδεολογικές κατασκευές, που πηγάζουν από τις τρέχουσες συνθήκες, αποτελούν, δηλαδή, κατασκευές που παράγονται από τις διαδικασίες και τις δομικές συνθήκες του παρόντος. Αυτή την εκάστοτε σύνδεση παρόντος και παρελθόντος ο Kepferer τη θεωρεί ως ένα σημαντικό εργαλείο πολιτικής νομιμοποίησης τόσο της παρούσας κατάστασης πραγμάτων, όσο και των φορέων που πραγματοποιούν αυτή τη σύνδεση»⁷⁸.

Μία βασική έννοια που απασχολεί μέχρι και σήμερα τις ανθρωπιστικές επιστήμες και που έχει απασχολήσει και εμάς στην προσπάθειά μας να θέσουμε τους διάφορους προβληματισμούς που προκύπτουν γύρω από την έννοια της επινοημένης παράδοσης, είναι η έννοια της παράδοσης. Αρχικά πρέπει να πούμε ότι μιλώντας για την παράδοση, αυτομάτως αναφερόμαστε στο παρελθόν και σε κάτι που προέρχεται από αυτό. «Η αρχική χρήση της έννοιας της παράδοσης εντοπίζεται στις κοινωνικές επιστήμες (βλ. Wolf 1982 και Comaroff 1992) και στις ανθρωπιστικές σπουδές. Μέσα στα πλαίσια των επιστημών του ανθρώπου τόσο η έννοια της παράδοσης, όσο και η συνακόλουθή της έννοια της νεωτερικότητας αποτελούν αναλυτικά εργαλεία,

⁷⁸ Δέλτσου Ε., *Εθνολογία*, Περιοδική έκδοση της ελληνικής εταιρίας εθνολογίας τόμος 4/1995, Ανάτυπο, Αθήνα 1996, σελ.108.

τα οποία στην διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας περίπου έχουν υποβληθεί σε αυστηρή κριτική σε σχέση με τις ιδεολογικές τους προεκτάσεις»⁷⁹.

Η κριτική που έχουν δεχτεί οι έννοιες της παράδοσης και της νεωτερικότητας, έγκυται στο γεγονός ότι χρησιμοποιώντας κάποιος αυτούς τους όρους, άμεσα κάνει μία διάκριση ανάμεσα σε παραδοσιακές και προνεωτερικές κοινωνίες από την μία πλευρά και σε νεωτερικές και εξελιγμένες κοινωνίες από την άλλη πλευρά. Ουσιαστικά έχουμε μία διάκριση με βάση την συγκριτική θεωρία που ίσχυσε στην ανθρωπολογική σκέψη των αρχών του 20^{ου} αιώνα και κυρίως στα μέσα του 19^{ου} όταν με βάση την θεωρία της εξέλιξης του Δαρβίνου, οι τότε επιστήμονες μιλούσαν για λιγότερο και περισσότερο εξελιγμένες κοινωνίες. Φυσικά η πιο εξελιγμένη κοινωνία και πολιτισμός ήταν ο δυτικός. Ο δυισμός περί παραδοσιακού και νεωτερικού πολιτισμού, μπορούμε να πούμε ότι φέρνει στο προσκήνιο αυτή την συγκριτική μέθοδο η οποία καταρρίφθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον Αμερικανό εκπρόσωπο της πολιτισμικής ανθρωπολογίας Franz Boas ο οποίος υποστήριξε την θεωρία του περί πολιτισμικού σχετικισμού, λέγοντας ότι μεταξύ των πολιτισμών και των κοινωνιών δεν μπορεί να υπάρξει καμία σύγκριση και σε κανένα επίπεδο.

«Αποτέλεσμα αυτή της συγκεκριμένης οπτικής είναι η μετατροπή των αποκαλούμενων «παραδοσιακών κοινωνιών» σε οντότητες, που είναι από την φύση τους στατικές και που, επίσης φυσικά, είναι ριζικά διαφορετικές από τις νεωτερικές, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αλλαγές. Έτσι οι «παραδοσιακές κοινωνίες» μετατρέπονται σε “λαούς χωρίς ιστορία” (Wolf 1982)»⁸⁰. Αυτό είναι συνεπώς ένα από τα προβλήματα που προκύπτουν με την χρήση της παράδοσης και της νεωτερικότητας ως αναλυτικά εργαλεία για τις έρευνες των ανθρωπιστικών επιστημών.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε την σημασία της παράδοσης όμως για το έθνος κράτος και ιδιαίτερα για την σύσταση ενός έθνους κράτους. Η παράδοση είναι ο συνδετικός κρίκος που θα ενώσει τα μέλη ενός έθνους κράτους και θα προσφέρει την ομοιογένεια που χρειάζεται ώστε να αποδειχτεί η «αυθεντικότητα», η «ιστορικότητα» και φυσικά το δικαίωμα για την θεμελίωση ενός έθνους κράτους σε έναν

⁷⁹ Δέλτσου Ε, Κριτικές προσέγγισης της έννοιας της «παράδοσης» και ένα εθνογραφικό παράδειγμα, «Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός- Λαογραφία και Ιστορία», συνέδριο στην μνήμη της Άλκης Κυριακίδου Νέστωρος, (επιμ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου), Παρατηρητής, Αθήνα 2001, σελ. 201.

⁸⁰ Ο.π. σελ. 202.

συγκεκριμένο τόπο. Σε αυτή την προσπάθεια τους έθνους κράτους να δημιουργήσει την απαραίτητη ομοιογένεια έχουμε την εμφάνιση των επινοημένων παραδόσεων οι οποίες υπάρχουν σε όλα τα μέρη της χώρας. Στο παράδειγμά μας έχουμε την περίπτωση ενός γάμου ο οποίος έχει κάποια χαρακτηριστικά τα οποία πάνω κάτω μπορούμε να τα εντοπίσουμε σε όλους τους «παραδοσιακούς» γάμους που τελούνται σε όλη την επικράτεια της χώρας. Αρχικά πρέπει να αναφερθεί ο τόπος που τελείται ο γάμος και ο τρόπος με τον οποίο συμβαίνει το μυστήριο. Τόσο ο τόπος όσο και ο τρόπος συμφωνούν με την χριστιανική παράδοση και του κανόνες σχετικά με το μυστήριο του γάμου. Το θέμα είναι ότι αυτό συμβαίνει σύμφωνα με την επινοημένη παράδοση του πηλιορείτικου γάμου καθώς στην πραγματικότητα τα πράγματα δεν ήταν έτσι ακριβώς. Χαρακτηριστικά θα αναφέρουμε ότι ο τόπος που τελούνταν το μυστήριο δεν ήταν η εκκλησία του χωριού αλλά ο ιδιωτικός τόπος της οικογένειας, το πατρικό σπίτι δηλαδή της νύφης. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά αυτό το παράδειγμα για να δείξουμε ότι η σημασία μίας επινοημένης παράδοσης, η οποία αφορά ένα χωριό του Πηλίου και δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία, όπως θα έλεγε κανείς, για την εθνική ομοιογένεια, είναι αρκετά μεγάλη στην πραγματικότητα. Παρακάτω θα αναφερθούμε και σε περισσότερα τέτοιου είδους παραδείγματα μέσω των οποίων βλέπουμε την σημασία της επινοημένης παράδοσης καθώς και την προσαρμογή της πραγματικότητας πάνω σε αυτή.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι η παράδοση, σύμφωνα με τις θεωρίες των κοινωνικών επιστημών αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή η οποία έχει διάφορες νοηματοδοτήσεις. «Όταν όμως η έννοια της παράδοσης μεταφέρεται από τον ακαδημαϊκό χώρο σε καθημερινή χρήση, τότε χάνει το κριτικό περιεχόμενό της ως κατασκευή του παρελθόντος. Εν ολίγοις, δηλαδή, αν και η παράδοση προσεγγίζεται τώρα πια από τις κοινωνικές επιστήμες ως μία κοινωνική κατασκευή του παρελθόντος, εκτός του ακαδημαϊκού χώρου αντιμετωπίζεται ως ΤΟ παρελθόν»⁸¹. Αυτό είναι κάτι που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο στο οποίο θα αναλύσουμε το πώς βλέπουν σήμερα οι ντόπιοι τον πηλιορείτικο γάμο και τι σημασία δίνουν στην παράδοση.

⁸¹ Δέλτσου Ε, Κριτικές προσέγγισης της έννοιας της «παράδοσης» και ένα εθνογραφικό παράδειγμα, «Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός- Λαογραφία και Ιστορία», συνέδριο στην μνήμη της Άλκης Κυριακίδου Νέστωρος, (επιμ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου), Παρατηρητής, Αθήνα 2001, σελ. 202.

Η παράδοση πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν αποτελείται από οποιοδήποτε παρελθόν, κάτι που σημαίνει ότι οι επινοημένες παραδόσεις, κάνουν μία επιλογή του παρελθόντος από το οποίο προέρχονται. Στην περιοχή του Πηλίου, υπάρχουν και έθιμα που προέρχονται και από άλλες εθνοτικές ομάδες λόγω του γεγονότος ότι ο ελλαδικός τόπος ήταν μέρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. «Πάνω σ' αυτή την βάση, λοιπόν, ο «πολιτισμός» ενός κράτους, η πολιτιστική του κληρονομιά, εμπεριέχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: χωρισμό, διαφορετικότητα και ασυνέχεια ανάμεσα σε χώρους, χρόνους και πολιτισμούς, και κατά συνέπεια, ανάμεσα σε διαφορετικά έθνη-κράτη. Γι' αυτό το λόγο και οι έννοιες που είναι καίριες στο χαρακτηρισμό ενός ιστορικού τόπου είναι η τυπικότητα της περίπτωσης, η πρωτοτυπία, η αυθεντικότητα και η μοναδικότητα ενός πολιτισμού και των χαρακτηριστικών του σε μία περιοχή»⁸².

Στην περίπτωση του πηλιορείτικου γάμου, έχουμε την επιλογή συγκεκριμένων εθίμων και την προσπάθεια για την προαγωγή της μοναδικότητας και της αυθεντικότητας η οποία ενισχύεται με κάθε αναφορά που γίνεται στο παρελθόν και στὴν παράδοση. Δεν είναι εξάλλου τυχαία η ύπαρξη πολλών, στις μέρες μας, πηλιορείτικων γάμων οι οποίοι στηρίζονται πάνω στην πολυπόθητη αυθεντικότητα αυτών που προβάλλουν.

Παραπάνω είδαμε απλοϊκά ένα παράδειγμα που δείχνει τις διαφορές μεταξύ της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου και της πραγματικότητας. Με το όρο πραγματικότητα αναφερόμαστε στις πραγματικές κοινωνικές πρακτικές οι οποίες αφορούν έθιμα ή άλλες διαδικασίες οι οποίες συνόδευαν τον γάμο. Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει μία διάκριση μεταξύ της επινοημένης παράδοσης και των παλιών πρακτικών. Οι Hobsbawm και Rangers αναφέρουν μία «αξιοσημείωτη διαφορά». «Οι πρώτες (παλιές πρακτικές) ήταν χαρακτηριστικές και έντονα δεσμευτικές κοινωνικές πρακτικές, οι τελευταίες (επινοημένες παραδόσεις) έτειναν να είναι απόλυτα μη χαρακτηριστικές και αόριστες ως προς την φύση των αξιών, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που εμφυσούν στα μέλη της ομάδας: “πατριωτισμός”, “αφοσίωση”, “καθήκον”, “συμμετοχή στο παιχνίδι”, το “σχολικό πνεύμα” και τα όμοια»⁸³.

⁸² Βλ. Δέλτσου Ε., *Εθνολογία*, σελ. 119.

⁸³ Βλ. Hobsbawm Ε., σελ. 20.

Καταλήγουμε λοιπόν, στο ότι μπορούμε να μιλήσουμε τόσο για επινοημένες παραδόσεις, όσο και παλιές πρακτικές πάνω στις οποίες στηρίχθηκαν οι σημερινές επινοημένες παραδόσεις. Το σημαντικό είναι να δούμε την σημασία της παράδοσης για τους ανθρώπους και φυσικά για την κοινωνία. Στο παράδειγμα που δίνει η Ελευθερία Δέλτσου, σε άρθρο της με τίτλο «κριτικές προσεγγίσεις της έννοιας της παράδοσης», αναφέρεται σε ένα χωριό της Χαλκιδικής και συγκεκριμένα στο Παλιό χωριό, όπως το λέει και η ίδια, το οποία χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός τόπος με ένα ιδιαίτερο πολεοδομικό καθεστώς κάτι που στηρίχθηκε πάνω στην «παραδοσιακότητα» του τόπου και πιο συγκεκριμένα ενός τμήματος τους χωριού. Σε αυτό το άρθρο η συγγραφέας θέτει για συζήτηση το θέμα των πολιτικών της παράδοσης κάτι που όπως θα δούμε και παρακάτω μπορούμε να πούμε ότι ισχύει και για το παράδειγμα της επινοημένης παράδοσης της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου.

Είναι πολύ σημαντικό να δούμε μέσα από το παράδειγμα την σημασία που έχει η παράδοση για τους ντόπιους κατοίκους οι οποίοι την ενισχύουν και φυσικά την αναπαράγουν ή και την παράγουν. «Η διεύρυνση της λειτουργίας του πολιτιστικού συλλόγου και των αντιλήψεων των μελών του από το 1986 έως το 1988 (Δέλτσου 1988) έδειξε ότι για τα μέλη του συλλόγου η «παράδοση» διαχωριζόταν από την καθημερινότητά τους και θεωρείτο ως μία μορφή παράστασης, η οποία «τελετουργικά» επανεντασσόταν κατά διαστήματα σε κάποιες εκφράσεις της συλλογικής ζωής τους. Στην ουσία η παράδοση αποτελούσε ένα αντιληπτό σύστημα που τα μέλη του συλλόγου το τοποθετούσαν σε αντιπαράθεση με την πραγματικότητά τους. Το γεγονός ότι από την μία μεριά τα μέλη του συλλόγου εκφράζανε επίσημα κάποιες στερεοτυπικές αντιλήψεις για την παράδοση, ενώ από την άλλη ο πολιτιστικός σύλλογος είχε μία πολιτική διάσταση στην λειτουργία του, υποδεικνύει και την ύπαρξη μίας πολιτικής διάστασης στην χρήση της έννοιας της παράδοσης»⁸⁴.

Στο παράδειγμα του πηλιορείτικου γάμου οι πολιτικές της παράδοσης μπορούμε να πούμε ότι είναι όμοιες με αυτές του παραδείγματος που πραγματεύεται η Ε. Δέλτσου. Αρχικά πρέπει να αναφέρουμε ότι γενικότερα η περιοχή του Πηλίου, «πλασάρεται» στην τουριστική αγορά ως ένας τόπος ο οποίος ζει στην παράδοση

⁸⁴ Βλ. Δέλτσου Ε., *Κριτικές προσέγγισης της έννοιας της «παράδοσης» και ένα εθνογραφικό παράδειγμα*, σελ. 203.

κάτι που φαίνεται και από τα τουριστικά εγχειρίδια ή και τα βίντεο που κυκλοφορούν σε πολλές τουριστικές εκθέσεις του εξωτερικού. Ταυτόχρονα, η παράδοση, και κατ' επέκταση η δημιουργία της παραδοσιακότητας η οποία υποτίθεται ότι έχει αλλοιωθεί μέσα στον χρόνο, σημαίνει την χορήγηση οικονομικών προγραμμάτων και επιχορηγήσεων στην περιοχή για την δημιουργία μίας παραδοσιακής κοινότητας, κάτι που δεν περνάει απαρατήρητο. Δεν είναι καθόλου τυχαίο όσον αφορά την περιοχή, το γεγονός ότι υπάρχει ένα σύνολο κανόνων αρχιτεκτονικής, γνωστό ως το διάταγμα του Πηλίου, το οποίο προσφέρει σε αυτή την αίσθηση του παραδοσιακού.

Σε αυτή την αίσθηση του παραδοσιακού συμβάλλουν και τα διάφορα έθιμα και παραδόσεις της περιοχής ένα από τα οποία είναι και ο πηλιορείτικος γάμος. Επίσης πρέπει να πούμε ότι τέτοιου είδους επινοημένες παραδόσεις υπάρχουν και σε άλλες περιοχές στο Πήλιο. Χαρακτηριστικά θα αναφέρουμε ένα παράδειγμα επινοημένης παράδοσης όμοιας με αυτή του πηλιορείτικου γάμου, που συμβαίνει από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 στο γειτονικό χωριό της Πορταριάς, την Μακρυνίτσα και αφορά το έθιμο των Μάηδων. Μιλώντας όμως για επινοημένες παραδόσεις αλλά και για παλιές πρακτικές όπως είπαμε και παραπάνω, είναι χρήσιμο να παραθέσουμε μία σειρά από παραδείγματα μέσα από τα οποία θα δούμε τις παλιές πρακτικές και την προσαρμογή τους στην επινοημένη παράδοση της αναβίωσης του γάμου. Έτσι θα δούμε το πώς στην ουσία άλλαξαν οι πρακτικές και μετατράπηκαν σε «παραδοσιακά έθιμα» και τον τρόπο με τον οποίο επιβιώνουν ως επινοημένη παράδοση μέχρι και σήμερα.

Τις πληροφορίες σχετικά με τις παλιές πρακτικές οι οποίες σχετίζονται με τον γάμο στο χωριό της Πορταριάς, τις έχουμε πάρει από κάτοικο της περιοχής η οποία παντρεύτηκε στα πλαίσια ενός κανονικού γάμου και η οποία μας πληροφόρησε σχετικά με το πώς τελούνταν ένας πραγματικός γάμος και έτσι εντοπίσαμε κάποιες βασικές διαφορές για το πώς ήταν και πως είναι μέσα από την επινοημένη παράδοση.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα της πληροφορήτριάς μας, Ευαγγελίας Τσιμπανούλη, η οποία παντρεύτηκε στην Πορταριά το 1960, ο γάμος την εποχή εκείνη διαφέρει κατά πολύ από την επινοημένη παράδοση της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου. Πολλά από τα έθιμα που παρουσιάζονται κατά την αναβίωση, είτε είναι επινοημένα είτε διαφέρουν πολύ από τις παλιές πρακτικές. Αυτό προκύπτει και από τα γεγονότα ότι οι παλιές πρακτικές είχαν έναν διαφορετικό σκοπό και μία άλλη σημασία απ' ότι

έχουν από την πρώτη χρονιά της αναβίωσης μέχρι και σήμερα. Οι παλιές πρακτικές ήταν συνδεδεμένες με νοήματα και συμβολισμούς οι οποίοι αναφέρονταν σε μία παλαιότερη κοινωνία. Το 1965 όμως αρχίζει η παρουσίαση κάποιων εθίμων μέσα από την αναβίωση τα οποία μπορούμε να πούμε ότι είναι σχεδόν καινούρια καθώς το πλαίσιο της επιτέλεσης ήταν πολύ διαφορετικό.

Αρχικά θα πρέπει να αναφέρουμε ότι έθιμα που παρουσιάζονται στα πλαίσια της επινοημένης παράδοσης έπρεπε να προσαρμοστούν σε αυτό το καινούριο πλαίσιο επιτέλεσης καθώς όπως είπαμε παραπάνω ο σκοπός ήταν και είναι πολύ διαφορετικός. Το πρώτο που πρέπει να πούμε είναι ότι τα «νέα» έθιμα έπρεπε να μπορούν να παρουσιαστούν σε μία σκηνή κάτι που σημαίνει ότι ο χώρος της επιτέλεσης ήταν εκ των πραγμάτων μικρός. Επίσης, τα έθιμα έπρεπε να παρουσιαστούν στα πλαίσια του «θεάτρου του δρόμου». Εξαιτίας αυτού, μπορούμε να πούμε ότι ήταν απαραίτητη η ύπαρξη σεναρίου. Μεγάλη σημασία έχει επίσης και η διανομή των ρόλων όπως και η δημιουργία των ρόλων εκ νέου, καθώς κάποιοι ρόλοι που μπορεί να δει κανείς κατά την αναβίωση δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Άλλο ένα θέμα που προκύπτει είναι ότι η αναβίωση είχε ως σκοπό την διασκέδαση των τουριστών και για αυτό έπρεπε τα έθιμα της αναβίωσης να έχουν και έναν κωμικό χαρακτήρα αλλά και φυσικά, να παρουσιάζονται σε δημόσιο χώρο, στην πλατεία του χωριού.

Όλα τα προαναφερθέντα ήταν κάποια από τα ζητήματα που απασχόλησαν του «επινοητές» της παράδοσης και εξαιτίας αυτών η αναβίωση του πηλιορείτικου γάμου απέκτησε την μορφή που έχει μέχρι και σήμερα. Θα ήταν όμως πολύ χρήσιμο να δούμε ποια το πώς ήταν ένας πραγματικός γάμος και να τον αντιπαραβάλουμε με το έθιμο της αναβίωσης του γάμου ώστε να γίνουν διακριτά τα όρια της επινοημένης παράδοσης. Σύμφωνα με την πληροφότηριά μας η οποία παντρεύτηκε στο χωριό της Πορταριάς Πηλίου το 1960, ξέρουμε κάποια πολύ βασικά πράγματα γύρω από την διαδικασία και την τελετουργία ενός πραγματικού γάμου.

Μία ειδοποιός διαφορά είναι αυτή του νυφικού φορέματος. Στην αναβίωση του εθίμου βλέπουμε ότι τα ζευγάρια είναι ντυμένα με τις παραδοσιακές φορεσιές του Πηλίου. Ο άντρας-γαμπρός, φοράει βράκα, άσπρο πουκάμισο, κοντογούνι και ένα παραδοσιακό καπελάκι. Η γυναίκα-νύφη στην αναβίωση του εθίμου βλέπουμε ότι φοράει επίσης την τοπική παραδοσιακή φορεσιά. Παρόλα αυτά πρέπει να γνωρίζουμε

ότι η τοπική παραδοσιακή φορεσιά διαμορφώθηκε τα τελευταία διακόσια χρόνια στην περιοχή και αποτελούνταν από αρκετά εξαρτήματα κάτι που ήταν αποτέλεσμα της έντονης βιοτεχνικής παραγωγής που άνθιζε από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα στην περιοχή. Επίσης εξαιτίας της εμπορικής ανάπτυξης που συνέβη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και της επαφής των κατοίκων του Πηλίου και με άλλες περιοχές της Ελλάδας, η φορεσιά διαφοροποιήθηκε και άρχισε να χρησιμοποιείται στους γάμους όχι όμως ως κανόνας αλλά ως εξαίρεση. Μιλάμε πλέον για μία φορεσιά η οποία είναι αστικοποιημένη και η οποία χρησιμοποιείται σε κάποιους γάμους ως νυφικό φόρεμα. Ο κανόνας όμως της ενδυμασίας, θέλει την νύφη και τον γαμπρό να φοράνε τα λεγόμενα «φράγκικα» νυφικά ρούχα τα οποία συμβάδιζαν με τους κανόνες της μόδας εκείνη την εποχή. Από την δεκαετία του 30' και μετά εμφανίζονται τα σύγχρονα νυφικά φορέματα τα οποία ράβονται και μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε ως σύγχρονα. Τα προαναφερθέντα συμπεράσματα προκύπτουν από γαμήλιες φωτογραφίες της κάθε εποχής στην οποία αναφερθήκαμε.

Συνεπώς, μία μεγάλη διαφορά μεταξύ ενός πραγματικού γάμου και της επινοημένης παράδοσης της αναβίωσης του εθίμου αφορά την γαμήλια φορεσιά κάτι που όμως έχει μεγάλη σημασία ως γεγονός. Η επιλογή της αποκαλούμενης «παραδοσιακής τοπικής φορεσιάς» κατά την επιτέλεση της αναβίωσης συμβολίζει την «παραδοσιακότητα» αλλά και την «αυθεντικότητα» τόσο του τόπου όσο και των ανθρώπων, σε όλο της το μεγαλείο. Άλλωστε από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τον μεσοπόλεμο έχουμε την εμφάνιση και την προσπάθεια για διατήρηση των τοπικών παραδοσιακών φορεσιών σε όλη την Ελλάδα.

Βασικό θέμα προς συζήτηση είναι επίσης το θέμα του χώρου της επιτέλεσης αλλά και του χρόνου. Όσον αφορά τον χώρο πρέπει να αναφερθεί ότι ο χώρος τέλεσης του μυστηρίου του γάμου δεν είναι η εκκλησία, όπως παρουσιάζεται μέσα από την αναβίωση του εθίμου αλλά ο ιδιωτικός χώρος κατοικίας του ζευγαριού, είτε αυτός είναι το πατρικό σπίτι της νύφης, είτε το πατρικό σπίτι του γαμπρού, είτε κάποιο άλλο σπίτι της οικογένειας. Σύμφωνα με την πληροφορήτριά μας, ο ιερέας, πήγαινε στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας και τελούσε το μυστήριο στο οποίο ήταν καλεσμένοι μόνο οι στενοί συγγενείς του ζευγαριού αλλά και οι πολύ στενοί φίλοι. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το σπίτι εκείνη την εποχή, δηλαδή ο ιδιωτικός χώρος μίας οικογένειας, δεν άνοιγε εύκολα, καθώς μιλάμε για μία πολύ κλειστή κοινωνία στην οποία μεγάλο ρόλο έπαιζε η δημόσια κριτική. Η μοναδική δημόσια έκφραση του

πραγματικού γάμου ήταν η μεταφορά της προίκας, από το σπίτι της νύφης στο σπίτι του γαμπρού κατά την οποία έχουμε ουσιαστικά μία επίδειξη της δύναμης του «οίκου» αλλά και για να δείξει η νύφη στον δημόσιο χώρο την αξία της.

Ο χρόνος της τέλεσης του μυστηρίου του γάμου στην σφαίρα του «πραγματικού», ήταν πολύ μεγαλύτερος από ότι παρουσιάζεται στην επινοημένη παράδοση της αναβίωσης. Σύμφωνα με πληροφορίες, γνωρίζουμε ότι οι διαδικασίες για έναν γάμο μπορεί να άρχιζαν μέχρι και έναν χρόνο πριν την πραγμάτωση του μυστηρίου με την διαδικασία της προικοδότησης για παράδειγμα ενώ στην αναβίωση του εθίμου όλα συμβαίνουν μέσα σε δύο μέρες, κάτι που εξυπηρετεί για τις ανάγκες και τους σκοπούς της αναβίωσης.

Ένα έθιμο που επιτελείται κατά την αναβίωση του γάμου, είναι το έθιμο της στάμνας, το οποίο αποτελεί ένα κωμικό στοιχείο κατά την αναβίωση στο οποίο συμβαίνουν διάφορα πειράγματα μεταξύ των μπράτιμων και της νύφης κάτι που δεν συνέβαινε σε έναν πραγματικό γάμο. Η επινόηση ενός τέτοιου εθίμου, έγκειται στην προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα εύθυμο και διασκεδαστικό κλίμα μεταξύ των «ηθοποιών» και του κοινού.

Ένα άλλο έθιμο που παρατηρούμε κατά την αναβίωση του γάμου, είναι ότι κατά την έκθεση της προίκας, τοποθετούν στην αγκαλιά της νύφης ένα αγοράκι κάτι που γίνεται σε κοινή θέα και σε κεντρικό σημείο της σκηνής, με σκοπό το πρώτο παιδί του ζευγαριού να είναι αρσενικό και καλά στην υγεία του. Αυτό το έθιμο μπορούμε να πούμε είναι εντελώς προσαρμοσμένο στα πλαίσια της θεατρικής παράστασης καθώς συμβαίνει στο μπροστινό μέρος της σκηνής και όχι μέσα στο δωμάτιο της νύφης, όπως γίνονταν στην πραγματικότητα. Έχουμε από την μία πλευρά το αγοράκι να τοποθετείται στην αγκαλιά της νύφης πάνω στο νυφικό κρεβάτι και από την άλλη το αγοράκι να τοποθετείται πάλι στην αγκαλιά της νύφης, αλλά σε καρέκλα για να το δει όλο το κοινό.

Μία διαφορά την οποία εντοπίσαμε με την βοήθεια της πληροφορήτριάς μας έχει να κάνει με τα πρόσωπα που ήταν παρόντα κατά την τέλεση του μυστηρίου ενός πραγματικού γάμου, και τα άτομα-ηθοποιοί, που συμμετέχουν στην επινοημένη παράδοση. Κατά την «παράσταση» βρίσκονται στην σκηνή οι φίλες της νύφης και του γαμπρού, τα μπρατίμια, ένας συμβολαιογράφος, ο κουρέας, ο παπάς καθώς και οι συγγενείς και των δύο πλευρών. Αυτό εξυπηρετεί την θεατρική παράσταση, το

σενάριο καθώς και τις ανάγκες για προβολή μέσα από μία φολκλορική υπερπαραγωγή. Στην πραγματικότητα, η πρώτη συνάντηση των δύο οικογενειών και τα αρραβωνιάσματα δεν ήταν ανοιχτά προς άτομα τα οποία δεν ήταν μέλη της οικογένειας. Ο παπάς εμφανιζόταν μόνο για τον γάμο ενώ ο συμβολαιογράφος δεν παραβρίσκονταν σε κανένα από τα στάδια του γάμου. Οι δύο οικογένειες επισκέπτονταν τον συμβολαιογράφο ή τους λεγόμενους δικολάβους, οι οποίοι ήταν άνθρωποι που είχαν τελειώσει το σχολείο και οι οποίοι υπέγραφαν το «συμβόλαιο» του γάμου. Συνεπώς τόσο η παρουσία του παπά όσο και του συμβολαιογράφου κατά την αναβίωση, αποτελούν επινοήσεις.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε ότι οι παλιές πρακτικές γύρω από τον θεσμό του γάμου, «έκρυβαν» συμβολισμούς οι οποίοι χάθηκαν στην πορεία και οι οποίοι συμβόλιζαν την κοινωνική διάρθρωση της οικογένειας στο Πήλιο. Μέσα από αυτές τις πρακτικές μπορούμε να δούμε την κοινωνική θέση των ανδρών και των γυναικών, τις έμφυλες σχέσεις και τους ρόλους του κάθε φύλου τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο χώρο καθώς και τις σχέσεις εξουσίας που ίσχυαν εκείνη την εποχή. Όλα αυτά έγινε μία προσπάθεια να μεταφερθούν στην εποχή μας μέσω της επινοημένης παράδοσης τη αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου.

Πρέπει επίσης να πούμε ότι η επινοημένη παράδοση που δημιουργήθηκε την δεκαετία του 1960', δεν αποτελεί έναν κλειστό και απαράλλακτο θεσμό καθώς μέσα στα χρόνια, μέχρι και σήμερα, έγιναν διάφορες προσθήκες αλλά και αλλαγές οι οποίες συμβάδισαν με τις επιταγές της κάθε αποχής. Αρχικά, πρέπει να αναφέρουμε ότι η πρώτη αναβίωση του γάμου που έγινε το 1965 περιελάμβανε μόνο δύο έθιμα, τα οποία ήταν το έθιμο της μεταφοράς της προίκας και το έθιμο του κρεμάσματος του γαμπρού. Μετά το πέρας των εκδηλώσεων, λάμβανε μέρος πανηγύρι στο οποίο συμμετείχαν όλοι οι ντόπιοι και οι παραθεριστές. Στις επόμενες αναβιώσεις του εθίμου, άρχισαν να προστίθενται και άλλα έθιμα τα οποία το 1977 έφτασαν τα δώδεκα στον αριθμό, με σκοπό την προβολή του γάμου ως μία δημόσια τελετουργία αλλά και για να περάσουν κάποια μηνύματα μέσα από τους συμβολισμούς. Το 1977 έχουμε και την προσθήκη ενός εθίμου το οποίο συνδέει την αναβίωση του γάμου και με την εκκλησία. Πιο συγκεκριμένα, την Κυριακή του γάμου, δηλαδή την δεύτερη μέρα της αναβίωσης, τελείται μέχρι και σήμερα στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου στην Πορταριά η λειτουργία με τίτλο «υπέρ υγείας παραθεριστών» κάτι που δεν συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια. Σύμφωνα με τα ιερατικά βιβλία γνωρίζουμε ότι

υπάρχει μία ευχή η οποία έχει το ίδιο τίτλο αλλά δεν υπάρχει τέτοιου είδους λειτουργία. Η συγκεκριμένη λειτουργία είναι αποτέλεσμα επινόησης. Οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήθηκε αυτή η επινόηση είναι διότι αφενός έπρεπε να γίνει η σύνδεση του γάμου και της παράδοσης με την εκκλησία και την θρησκεία και αφετέρου για να ευχαριστήσουν τους παραθεριστές του χωριού οι οποίοι την εποχή εκείνη ήταν άνθρωποι μεγάλοι σε ηλικία και προφανώς θρησκευόμενοι. Κατά την διάρκεια του ίδιου εθίμου έχουμε την εμφάνιση του μπράτιμου στην πόρτα της εκκλησίας οποίος ανακοινώνει στους παραβρισκόμενους ότι ξεκινάει η τέλεση του μυστηρίου.

Όλα τα προαναφερθέντα παραδείγματα αποτελούν ένα μόνο μικρό δείγμα της αναβίωσης του γάμου αλλά ταυτόχρονα ένα πολύ αντιπροσωπευτικό δείγμα για να δούμε τα όρια και τις σημασίες μίας επινοημένης παράδοσης. Σύμφωνα με τον νυν πρόεδρο του πολιτιστικού συλλόγου Ορμινίου, αυτό που έχει μεγάλη σημασία και σε αυτό που πρέπει να σταθούμε είναι το ότι όλη η κατασκευή της αναβίωσης του γάμου αποτελεί μία θεατρική τελετουργία, ένα «θέατρο του δρόμου» μέσα από το οποίο προσπαθούν να αποδώσουν ένα σύνολο εθίμων και τελετουργιών τα οποία δίνουν μία «εικόνα» του παραδοσιακού και αυθεντικού πηλιορείτικου γάμου. Αυτή η ανάγκη ώθησε τους συντελεστές του γάμου στο να συνθέσουν όλη αυτή την ενότητα του πηλιορείτικου γάμου η οποία αναβιώνεται μέχρι και σήμερα, σύμφωνα πάντα με το πλαίσιο της εποχής.

Έχοντας δει τις εκφάνσεις και τις εκφράσεις τη επινοημένης παράδοσης καθώς και τα όριά της μέσα από το παράδειγμα του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, θα είναι πολύ χρήσιμο να δούμε και τον λόγο για τον οποίο δημιουργήθηκε μία τέτοιου είδους επινόηση. Όπως έχουμε αναφερθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια, κύριος λόγος για την επινόηση του εθίμου υπήρξε ο τουρισμός, μιας και η Πορταριά Πηλίου, ήταν ένας από τους ήδη τουριστικούς προορισμούς της αστικής τάξης, αλλά και ένας πολλά υποσχόμενος τουριστικός προορισμός για τα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα, κάτι που έγινε από την δεκαετία του 70' και μετά. «Γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 50 άρχισε να γίνεται φανερό, ότι ο ξένος τουρισμός, που είχε ήδη κατακλύσει άλλες χώρες στην μεσόγειο (κύρια στην Ιταλία και την Ισπανία), θ' αποδειχνόταν και η «καλή μοίρα» της Ελλάδας, χώρας οικονομικά υπανάπτυκτης και εξαρτημένης, χωρίς την προοπτική μιας βραχυπρόθεσμης τουλάχιστον μεταβολής του καθεστώτος αυτού της υπανάπτυξης και εξάρτησης, ενώ το τουριστικό συνάλλαγμα

μαγνήτιζε όλους, επίσημους και ανεπίσημους, πολιτεία και ιδιώτες, το ανήμπορο να διαμορφώσει μια οποιαδήποτε ορθολογική οικονομική πολιτική κράτος και τον οικονομικά εξουθενωμένο και λιμαλέο πληθυσμό, της υπαίθρου και ακόμα πιο πολύ, ο οποίος, συνεχίζοντας την παράδοση των καταδιωκόμενων πολιτών, που είχαν προηγηθεί κατά μία δεκαετία, εξακολουθούσε να πυκνώνει τις λεγεώνες μίας αστέρευτης μετανάστευσης, κύριας εσωτερικής στην πρώτη φάση της»⁸⁵.

Σύμφωνα με τον Μερακλή επίσης, μία δεκαετία νωρίτερα, έχουμε την εμφάνιση των πολιτιστικών συλλόγων σε όλη την Ελλάδα κάτι το οποίο μας οδηγεί στην εμφάνιση του φαινομένου του φολκλορισμού⁸⁶. Σε αυτό το σημείο ανοίγει ένα μεγάλο ζήτημα, αυτό της πολιτιστικής διαχείρισης του εθίμου μέσα από τους πολιτιστικούς συλλόγους, ένα θέμα που έχει απασχολήσει και τον Παύλο Κάβουρα, στο άρθρο του με τίτλο «Το γλέντι» που περιλαμβάνεται στο βιβλίο, «Μουσικά Σταυροδρόμια στο Αιγαίο, Λέσβος 19^{ος}-20^{ος} αιώνας». Στο άρθρο του ο Κάβουρας, μιλάει για την πολιτιστική διαχείριση του λεσβιακού γλεντιού μέσα από τους διάφορους πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής. Θα παραθέσουμε κάποια παραδείγματα από το άρθρο του, διότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες με το έθιμο του πηλιορείτικου γάμου αλλά και την πολιτιστική διαχείριση του εθίμου μέσα από τον πολιτιστικό σύλλογο του Ορμινίου.

Ο Κάβουρας, αναφέρεται σε μία υπερτοπική προβολή του εθίμου του γλεντιού στην Λέσβο, κάτι που φυσικά σχετίζεται και με την τουριστική προβολή, αλλά και με τις έννοιες της «παραδοσιακότητας» και της «αυθεντικότητας», και εντοπίζει μία βασική αντίφαση στις υπερτοπικές αυτές παραστάσεις. «Υπάρχει μία εγγενής αντίφαση στις υπερτοπικές αυτές παραστάσεις, σχετικά με το εάν είναι φολκλορικές εκδηλώσεις ή όχι. Ιδεολογικά, οι διοργανωτές των παραστάσεων διαφοροποιούνται ριζικά από την φολκλορική εκδοχή, αντιτείνοντας ότι η αναπαράσταση που προσφέρουν είναι «αυθεντική» γιατί έχει βιωματική βάση και, ακόμη, ότι η αυθεντικότητά της απορρέει από την αδιαμφισβήτητη πολιτισμική της αξιοπιστία. Ισχυρίζονται δηλαδή ότι η δική τους μίμηση αναπλάθει την πραγματικότητα που αναπαριστάνει δίχως να την αλλοιώνει. Η αντίφαση εντοπίζεται ανάμεσα στην

⁸⁵ Μερακλής Μ., *Λαογραφικά ζητήματα*, Καστανιώτη και Διαιτών, Αθήνα 2004, σελ. 92-93.

⁸⁶ «Την αρχή της εμφάνισης των σημερινών πολιτιστικών συλλόγων μπορούμε να τοποθετήσουμε εκεί γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '40, τουλάχιστον όσον αφορά την μίαν από τις δύο κύριες πηγές, που τους τροφοδότησαν: τα πολιτικά γεγονότα. Η δεύτερη σημαντική τροφοδοσία τους άρχισε ύστερα από μία δεκαετία περίπου, με την εμφάνιση του φολκλορισμού», Ο.π. σελ. 90.

ιδεολογική, από τη μία, και την επιτελεστική, από την άλλη, πρακτική που ακολουθούν ότι ειδικοί της πολιτιστικής διαχείρισης, καθώς η ιδεολογική διαφοροποίηση από το φολκλορικό στοιχείο δεν επιβεβαιώνεται επιτελεστικά. Στις παραστάσεις τις διαλογικής μουσικής παράδοσης που διοργανώνουν, οι συγκεκριμένοι διαχειριστές καταφεύγουν σε δραματουργικές μεθόδους και τεχνικές που χρησιμοποιούνται στερεότυπα πλέον στις νέο-ελληνικές φεστιβαλικές εκδηλώσεις φολκλορικού τύπου οι οποίες έχουνε πανελλαδική εμβέλεια. Συχνά, οι ειδικές αυτές μονολογικές παραστάσεις των διαλογικών μορφωμάτων παίρνουν την μορφή ενός φαντασμαγορικού υπερθεάματος (show) με στοιχεία νοσταλγικού μελοδραματισμού. Με αυτή την έννοια, η υπερτοπικές παραστάσεις των συλλόγων διαφοροποιούνται ριζικά από την τοπικά πραγματικότητα την οποία αναπλάθουν»⁸⁷.

Στο παραπάνω παράδειγμα, μπορούμε να εντοπίσουμε πολλές ομοιότητες με το παράδειγμα που πραγματευόμαστε σχετικά με την αναβίωση του γάμου. Αρχικά, πρέπει να πούμε, ότι οι έννοιες της «αυθεντικότητας» και της «παραδοσιακότητας» είναι δύο βασικές έννοιες που αναπαράγονται από τους συντελεστές του Ορμινίου οι οποίοι συνεχίζουν μέχρι και σήμερα την αναβίωση του γάμου. Παρά την επιμονή των συντελεστών στο ότι με την επιτέλεση μίας παράστασης ενός ουσιαστικά «θεάτρου του δρόμου» ότι συνεχίζουν την παράδοση χωρίς να δημιουργούν φολκλορικές αναπαραστάσεις, αυτό που συμβαίνει είναι το αντίθετο. Μιλώντας σήμερα για την αναβίωση του γάμου, αναφερόμαστε σε μία καθαρά φολκλορική αναπαράσταση η οποία μάλιστα έχει και το στοιχείο του «υπερτοπικού» παρόλο που αναφέρεται σε ένα τοπικό γεγονός. Ας μην ξεχνάμε την εμφάνιση του συλλόγου του Ορμινίου σε φεστιβάλ που έλαβαν χώρα στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη με την μορφή θιάσου κάτι που όμως έχουμε παρατηρήσει και σε ανάλογα έθιμα σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και κάτι που συνδέεται τόσο με την τουριστική προβολή του εθίμου, όσο και με τον χαρακτηρισμό του ως φολκλορική αναπαράσταση.

Η σχέση της φολκλορικής αναπαράστασης, του λαϊκού πολιτισμού και της επινοημένης παράδοσης, είναι μεγάλη καθώς αναφερόμαστε σε τρεις έννοιες που, μπορούμε να πούμε ότι, είναι αλληλοξαρτώμενες τουλάχιστον στο σήμερα. Η Λητώ Φλωράκη, στο βιβλίο «Φολκλόρ και Παράδοση», το οποίο έχει επιμεληθεί ο Παύλος Κάβουρας, παραθέτει ένα παρόμοιο παράδειγμα με αυτό του πληορείτικου γάμου,

⁸⁷ Κάβουρας Π., «Το γλέντι», (επιμ. Σωτήρης Χτούρης), *Μουσικά σταυροδρόμια στο Αιγαίο Λέσβος (19ος-20ος αιώνας)*, Εξάντας, Αθήνα 2000, σελ. 220.

μέσα από το οποίο τονίζεται η έννοια της φολκλορικής αναπαράστασης. Η αρθρογράφος αναφέρεται στο έθιμο που ονομάζεται «το Γαϊτανάκι» και που διαδραματίζεται στο χωριό Γραμμενίτσα, στην Άρτα. Η ίδια μετά από σχετική έρευνα, είδε ότι το συγκεκριμένο έθιμο, εκτός από την παρουσίασή του στο χωριό, παρουσιάστηκε και στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, δίνοντας το έναυσμα για μία φολκλορική διάσταση. Το συγκεκριμένο παράδειγμα μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα καθώς εντοπίζονται πολλές ομοιότητες με το παράδειγμα της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου. Όπως έχουμε τονίσει παραπάνω, ο σύλλογος Ορμίνιο, παρουσίασε την αναβίωση του εθίμου τόσο στην Αθήνα όσο και στην Θεσσαλονίκη, σε θέατρο στην πρώτη περίπτωση και σε τουριστική έκθεση στην δεύτερη.

Στο παράδειγμα του εθίμου στην Γραμμενίτσα, η αρθρογράφος μιλάει για την παρουσίαση του εθίμου στο χωριό και για την διαφορετική προσέγγιση του εθίμου όταν παρουσιάστηκε στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης. Από την μία λοιπόν έχουμε την παρουσίαση του εθίμου στον αποκαλούμενο «φυσικό του χώρο» και από την άλλη έχουμε την φολκλορική του αναπαράσταση σε έναν «ξένο» χώρο, μέσα στον οποίο το έθιμο έπρεπε να προσαρμοστεί. Αυτό έχει ως συνέπεια την αλλαγή των νοημάτων καθώς ο νέος πλέον χώρος είναι συνδεδεμένος με διαφορετικά νοήματα από ότι είναι το χωριό. Αυτό που τονίζει η Λητώ Φλωράκη, είναι ότι «συγκριτικά με το παρελθόν, το έθιμο ίσως έχει ήδη αποκτήσει κάποια χαρακτηριστικά φολκλόρ στο χωριό, με την έννοια ότι ανάγκες που το έθιμο εξυπηρετούσε παλιά ικανοποιούνται στην σύγχρονη ζωή με άλλους τρόπους, και το ενδιαφέρον των νέων φθίνει, ενώ η διατήρηση της παράδοσης (συγκριτικά με το παρελθόν) είναι περισσότερο εθιμοτυπική. Η μετάβασή του, ωστόσο, στην σκηνή του Μεγάρου αποτελεί ίσως την πιο έκδηλη έκφραση αυτής της απομάκρυνσης από τη δυναμικότητα που το χαρακτήριζε στο παρελθόν»⁸⁸.

Η προβληματική που θέτει η αρθρογράφος αφορά την σύγκρουση μεταξύ δύο κόσμων ουσιαστικά, του παρελθόντος και της παράδοσης, με το παρόν και την μοντερνικότητα. Έχουμε δηλαδή την παρουσίαση ενός εθίμου σε ένα χωριό όπου ο χώρος είναι αυτός που προκαθορίζει την παραδοσιακότητα και την αυθεντικότητα μίας αναπαράστασης. Αυτό συνεπάγεται και ότι τα νοήματα, οι συμβολισμοί και

⁸⁸ Φλωράκη Λ., «Λαϊκός πολιτισμός, φολκλορική αναπαράσταση», (επιμ. Παύλος Κάβουρας), «Φολκλόρ και Παράδοση, ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού», Νήσος, Αθήνα 2010, σελ. 106.

γενικότερα ό,τι θέλουν να περάσουν προς τα έξω οι ντόπιοι διαφέρουν κατά πολύ από την αναπαράσταση σε έναν άλλο χώρο όπως το Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης. «Για τους ντόπιους, δηλαδή, άλλα όρια ελευθερίας χαρακτηρίζουν την επιτέλεση του εθίμου στο χωριό και άλλα στο Μέγαρο Μουσικής, και τα όρια αυτά συνδέονται με την έννοια της αυθεντικότητας, που θεωρήθηκε αναγκαία για την σκηνική παρουσίαση, αλλά δεν τυποποιούν την σύγχρονη πράξη στο χωριό».

Βλέπουμε ότι όπως και σε αυτό το παράδειγμα, έτσι και στο παράδειγμα του πηλιορείτικου γάμου, η επινοημένη παράδοση έχει διάφορες εκφάνσεις που σχετίζονται με το πλαίσιο γύρω από το οποίο τελείται η φολκλορική αναπαράσταση. Πολύ βασική είναι η έννοια της αυθεντικότητας η οποία αποκτά άλλα νοήματα κατά την μεταφορά της αναπαράστασης σε άλλο χώρο και τόπο. «Η έννοια της αυθεντικότητας φαίνεται να υπήρξε απαραίτητη, ως συστατικό στοιχείο στην εκπροσώπηση της τοπικής παράδοσης του χωριού από την πλευρά των ντόπιων ωστόσο, ανιχνεύεται και στις προθέσεις των διοργανωτών της παράδοσης στην Θεσσαλονίκη. Σε αυτή την θεώρηση συμβάλλουν ορισμένες παρατηρήσεις στο πεδίο της μουσικής. Η κομπανία που έπαιξε στο μεγαλύτερο μέρος της παράστασης και συνόδευε και το «Γαϊτανάκι» της Γραμμενίτσας, έχοντας σημαντική εμπειρία στον τομέα της σκηνικής παρουσίας παραδοσιακής ελληνικής μουσικής, τήρησε τους όρους μίας καθαρής και ποιοτικής αναπαράστασης. Η προσέγγιση αυτή επιβάλλει την σύστασή της από τα παραδοσιακά όργανα της ηπειρώτικης ζυγιάς: κλαρίνο, βιολί, λαούτο και ντέφι. Στο χωριό, ωστόσο, αρκετά χρόνια τώρα έχουν προστεθεί στο παραδοσιακό μουσικό σχήμα πλήκτρα (αρμόνιο), κιθάρα, και ντραμς (τα τελευταία εκεί τουλάχιστον που ο χώρος το επιτρέπει)»⁸⁹.

Συνεπώς έχουμε ένα δίπολο το οποίο απαρτίζεται από τις έννοιες της παράδοσης και της μοντερνικότητας, οι οποίες έρχονται σε σύγκρουση όπως είδαμε μέσα από το παράδειγμα του εθίμου «Γαϊτανάκι» στην Γραμμενίτσας της Άρτας. Το ίδιο βλέπουμε ότι συμβαίνει και στην περίπτωση μας, στο έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, στο οποίο βλέπουμε σήμερα ότι το έθιμο στα πλαίσια της φολκλορικής αναπαράστασης έχει αλλάξει και έχει προσαρμοστεί στο παρόν. Το ίδιο ακριβώς που παρατήρησε η κ. Φλωράκη στο προαναφερθέν άρθρο, παρατηρείται και στην αναβίωση του γάμου, όσον αφορά τα μουσικά όργανα. Επιγραμματικά

⁸⁹ Ο.π. σελ. 106-107.

μπορούμε να πούμε ότι κατά την διάρκεια του εθίμου, χρησιμοποιούνται παραδοσιακά όργανα της περιοχής, τα οποία αντικαθίστανται από σύγχρονα όργανα όπως πλήκτρα, ηλεκτρική κιθάρα, ντραμς μετά το τέλος της αναβίωσης στο πανηγύρι της πλατείας του χωριού. Αυτό μας δίνει το έναυσμα για να δούμε το πώς έχει φτάσει μέχρι και το σήμερα η επινοημένη παράδοση του πηλιορείτικου γάμου, κάτι που θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

4.2 Τοπική κοινωνία και προσαρμογή του εθίμου στο σήμερα

Στα παραπάνω κεφάλαια έχουμε αναφερθεί στην επινοημένη παράδοση της αναβίωσης του εθίμου του πηλιορείτικου γάμου στο χωριό της Πορταριάς Πηλίου. Πιο συγκεκριμένα έχουμε αναφερθεί στην ιστορία του εθίμου μέσα στον χρόνο, από την στιγμή της δημιουργίας του μέχρι και σήμερα, έχουμε επίσης αναφερθεί στην παρουσίαση του εθίμου μέσα από την λαογραφία και στην σύνδεση ενός τέτοιου εθίμου με την τουριστική αγορά της περιοχής. Ένα μεγάλο θέμα που προκύπτει και το οποίο θα αναλύσουμε σε αυτό το κεφάλαιο είναι το παρόν. Σε αυτό το κεφάλαιο θέλουμε να δείξουμε τι συμβαίνει σήμερα με την επινοημένη παράδοση της αναβίωσης του γάμου. Παράλληλα θέλουμε να δούμε και την σύνδεση της τοπικής κοινωνίας, δηλαδή των ντόπιων, με το έθιμο στο παρόν. Έχει μεγάλη σημασία να δούμε το πώς μία επινοημένη παράδοση έχει επιβιώσει μέχρι και σήμερα και μάλιστα συνεχίζεται. Πλέον βρισκόμαστε σε ένα διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της δεκαετίας του 60', οπότε άρχισε να έθιμο να υπάρχει, αλλά και σε μία διαφορετική κοινωνία όσον αφορά την δομή της. Ουσιαστικά θέλουμε να δούμε την επινοημένη παράδοση του γάμου σε ένα διαφορετικό κοινωνικό-πολιτικό-οικονομικό πλαίσιο από αυτό των περασμένων ετών.

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο πρέπει να πούμε εξ' αρχής, ότι βασίζεται περισσότερο στις αφηγήσεις των ντόπιων κατοίκων αλλά και ανθρώπων που συμμετέχουν στην αναβίωση του εθίμου και λιγότερο σε βιβλιογραφικές αναφορές, καθώς οι γραπτές πηγές για το σήμερα είναι ελάχιστες. Έχει συνεπώς μεγάλη σημασία η άποψη των ίδιων των κατοίκων μέσα από τις αφηγήσεις των οποίων μπορούμε να δούμε την σημασία της επινοημένης παράδοσης στο παρόν.

Οι πληροφορητές μας είναι ντόπιοι κάτοικοι της περιοχής, οι οποίοι μπορούμε να πούμε ότι «αντιπροσωπεύουν» και μία διαφορετική οπτική, καθώς δεν μπορούμε να πάρουμε συνεντεύξεις από όλους τους κατοίκους. Η πρώτη πληροφορήτριά μας είναι ένα από τα πρώτα μέλη του συλλόγου Ορμίνιο που έχει συνεισφέρει εθελοντικά από δεκαοχτώ ετών έως και σήμερα και συμμετέχει πάνω από τριάντα χρόνια στην διεξαγωγή του εθίμου. Μέχρι και το 2014, πέρυσι, συμμετείχε στην διοργάνωση του εθίμου. Η δεύτερη πληροφορήτρια είναι επαγγελματίας ξενοδόχος, η οποία επίσης ήταν μέλος του συλλόγου Ορμίνιο και διετέλεσε πρόεδρος από το 1990 έως και το 1997 και έχει άμεση σχέση με τον σύλλογο του Ορμινίου. Συνέντευξη επίσης πήραμε

από κάτοικο της Πορταριάς ο οποίος παντρεύτηκε το 2014 κάνοντας στον γάμο του όλα τα έθιμα που γίνονται κατά την διάρκεια της αναβίωσης του εθίμου κάτι που υπάρχει διαθέσιμο και στο παράρτημα σε βίντεο από το διαδίκτυο.

Η πρώτη πληροφορήτριά μας, ονομάζεται Κατερίνα Βλάχου και όπως είπαμε παραπάνω είναι μέλος το συλλόγου Ορμίνιο και από το 1974, στην πρώτη αναβίωση του εθίμου μετά την διακοπή του από την Χούντα, έχει συμμετάσχει στην αναβίωση του εθίμου, σε όλους τους γυναικείους ρόλους από ηλικία δεκαοχτώ ετών. Η κ. Βλάχου υποστηρίζει ότι από την αρχή του εθίμου, στην δεκαετία του 1960, ο σκοπός ήταν να μάθουν οι νέοι τα έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου τους μέσα από την εθελοντική εργασία των ντόπιων. Εκείνα τα χρόνια η συμμετοχή των ντόπιων ήταν μεγάλη και χαρακτηριστικά, μπορούμε να πούμε ότι συμμετείχαν άνθρωποι όλων των ηλικιών οι οποίοι έπαιρναν μέρος κάθε χρόνο. Σήμερα, σύμφωνα πάντα με την πληροφορήτριά μας, οι μεγάλοι σε ηλικία δεν συμμετέχουν με εξαίρεση κάποια άτομα, ενώ συμμετέχουν κυρίως νέα παιδιά όλων των ηλικιών. «Το ενδιαφέρον του κόσμου έχει μειωθεί και οι Πορταρίτες δεν νοιάζονται για το εάν θα γίνει η αναβίωση η όχι». Παλαιότερα σύμφωνα με την κ. Βλάχου, οι ντόπιοι προσέφεραν ζώα για την διεξαγωγή του εθίμου της προίκας κάτι που δεν συμβαίνει σήμερα. Παλαιότερα επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες είχαν ο καθένας το δικό του άλογο, ενώ σήμερα σε άλογο ανεβαίνουν κυρίως η νύφη και ο γαμπρός. Αυτό βέβαια οφείλεται στο γεγονός ότι στο χωριό της Πορταριάς, συνολικά, έχει μειωθεί ο αριθμός των ζώων που υπάρχουν στα σπίτια. Κάτι που μας έκανε εντύπωση είναι το γεγονός ότι στο έθιμο συμμετείχαν παλαιότερα και άνθρωποι από τα γύρω χωριά και κυρίως από το χωριό της Μακρινίτσας οι οποίοι έφερναν πολλά από τα άλογα που συμμετείχαν στην αναβίωση καθώς το χωριό της Μακρινίτσας δεν περιέχει δρόμους αλλά καλντερίμια, και το άλογο είναι αναγκαίο για τις μεταφορές υλικών εντός του χωριού. Εκτός από τα ζώα όμως, τα περασμένα χρόνια μεγάλη ήταν και η προσφορά υλικού από τους κατοίκους για την δημιουργία του σκηνικού γύρω από το οποίο διαδραματίζεται στο έθιμο της αναβίωσης. Πλέον η προσφορά έχει μειωθεί, ενώ πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχουν συγκεκριμένα σπίτια τα οποία προσφέρουν μέχρι και σήμερα τα υλικά αντικείμενα για το έθιμο του γάμου. Παράδειγμα υλικών που προσφέρονταν στο έθιμο του γάμου είναι ο μπακλαβάς. Όταν άρχισε η αναβίωση του εθίμου, οι προσφορές ήταν μεγάλες καθώς έφτιαχναν μπακλαβά για πάνω από χίλια άτομα, ενώ σήμερα η προσφορά αυτή έχει μειωθεί ή δεν υπάρχει καθόλου.

Η κ. Βλάχου μέσα από την συνέντευξή της μας τόνισε επίσης ότι στις μέρες μας έχει μειωθεί κατά πολύ η εθελοντική εργασία κάτι που φυσικά επηρεάζει και το έθιμο του γάμου. «Παλαιότερα το ζούσαν πιο πολύ, ενώ σήμερα όχι» μας λέει. Σήμερα, το έθιμο της αναβίωσης έχει πολλές και διαφορετικές σημασίες για του ντόπιους αλλά και για τους επισκέπτες. Για άλλους σημαίνει το τελευταίο πανηγύρι⁹⁰ του καλοκαιριού ενώ για άλλους τους θυμίζει τα παλιά τα οποία και νοσταλγούν. Υπάρχουν βέβαια και εκείνοι οι οποίοι θέλουν να υπάρχει το έθιμο για τους δικούς τους προσωπικούς λόγους αλλά και για να περνάει στην νεολαία τις αξίες και τις παραδόσεις του χωριού.

Πλέον η διεξαγωγή του εθίμου της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, από τον σύλλογο Ορμίνιο, σχετίζεται άμεσα και με βιοποριστικούς λόγους. Σύμφωνα με την πληροφόρησή μας, το Ορμίνιο έχει κάποια κέρδη από την λαχειοφόρο αγορά η οποία λαμβάνει μέρος όλο το τριήμερο των εκδηλώσεων. Ο σύλλογος επίσης φροντίζει για τις φορεσιές με τις οποίες ντύνονται οι συμμετέχοντες στην αναβίωση του γάμου κάτι για το οποίο όμως παλαιότερα φρόντιζαν οι οικογένειες. Παλαιότερα, σχεδόν όλες οι οικογένειες είχαν στο σπίτι τους μία «παρδαδοσιακή» πηλιορείτικη φορεσιά, τις οποίες «τις πέταξαν» ή τις έχασαν. Συνεπώς ο σύλλογος είναι αυτός που φροντίζει για το ράψιμο αλλά και για την παραχώρηση της παραδοσιακής ενδυμασίας προκειμένου να γίνει κανονικά και «αυθεντικά» η αναβίωση του εθίμου. Ο σύλλογος είναι αυτός που ουσιαστικά οργανώνει και διεξάγει την αναβίωση του γάμου. Σύμφωνα με την κ. Βλάχου, σήμερα γίνονται πρόβες μία εβδομάδα πριν την αναβίωση προκειμένου οι συμμετέχοντες «να μάθουν καλά τον ρόλο τους». Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι διοργανωτές όσον αφορά τις πρόβες, είναι ότι έχει μειωθεί η συμμετοχή τόσο στην αναβίωση γενικότερα, όσο και στις πρόβες ειδικότερα κάτι που αναγκάζει κάποιους από τους συμμετέχοντες να γνωρίζουν όλους

⁹⁰ «Η κοινότητα λοιπόν χρησιμοποιεί το πανηγύρι του καλοκαιριού ως μέσο για να ανανέωση την πολιτισμική της συνοχή, για να επιβεβαιώσει τη συνέχεια και τη σχέση με τον γενέθλιο τόπο. Η συμμετοχή στο διπλό χορό το απόγευμα, στο χοροστάσι ή στο χορό που γίνεται μετά τον εκκλησιασμό, έχει συμβολικό χαρακτήρα. Η διάσπαρτη κοινότητα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό επανέρχεται στην κοινοτική εστία και ο χορός, αλλά και οι όποιες άλλες τελετουργικές πράξεις εκτελούμενες στο κοινοτικό έδαφος, στο χώρο-σύμβολο της κοινοτικής ζωής, λειτουργούν ως η πηγή της Στυγός για το ξενιτεμένο σε αστικό κέντρο, μέλος της κοινότητας. Το πανηγύρι συνεπώς έχει διαφοροποιηθεί. Δεν αναπαράγεται η κοινότητα, όπως συνέβαινε παλιότερα. Δε γίνεται αφετηρία για τη δημιουργία νέων οικογενειών. Στο πανηγύρι ωστόσο ανανεώνεται η έννοια της κοινότητας. Η επαφή με το χώρο συμβάλλει στην επικοινωνία με την παραδοσιακή ύλη». Αυδίκος Ε., «Πανηγύρια και χορευτικοί όμιλοι: βίωση και αναβίωση της παράδοσης», *Χορευτικά Ετερόκλιτα*, (επιμ. Αυδίκος Ε.- Λουτσάκη Ρ. – Παπακώστας Χρ)., Λύκειο Ελληνίδων παράρτημα Δράμας, Δράμα 2008, σελ. 189.

τους ρόλους και να βοηθούν στις πρόβες σε ρόλο μπαλαντέρ. Αυτό συμβαίνει γιατί πολλοί από τους παλιούς συμμετέχοντες γνωρίζουν τον ρόλο τους και δεν το βρίσκουν σκόπιμο να παρευρεθούν και στις πρόβες. Αυτό σύμφωνα με την συνεντευξιαζόμενη έχει ως αποτέλεσμα να χάνουν οι πρόβες τον διδακτικό τους χαρακτήρα για τους νέους. «Οι νέοι μέσα από την αναβίωση μαθαίνουν και ενστερνίζονται τις παραδόσεις και τις αξίες μίας παλιάς εποχής οι οποίες σήμερα έχουν χαθεί και που δεν είναι απαραίτητα κακό».

Κάτι που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον στα λεγόμενα της κ. Βλάχου, είναι η συμμετοχή ξένων τουριστών στην αναβίωση του εθίμου. Μάλιστα στην δεκαετία του 90', μία Γερμανίδα τουρίστρια παντρεύτηκε πραγματικά μέσα από την αναβίωση. Το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα με τον γάμο έκανε και την βάφτιση του παιδιού της σύμφωνα με τον «παραδοσιακό τρόπο». Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το έθιμο είχε μεγάλη απήχηση τόσο στους ντόπιους όσο και στους τουρίστες της περιοχής καθώς μέσα από ένα, ουσιαστικά, θέατρο του δρόμου, υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι παντρεύτηκαν πραγματικά.

Έχει μεγάλη σημασία το γεγονός ότι στους πραγματικούς γάμους που γίνονταν στα πλαίσια του εθίμου, η κοινότητα αρχικά και ο δήμος αργότερα, χορηγούσαν χρηματικό ποσό στο ζευγάρι καθώς και την νυφική αλλά και γαμπριάτικη ενδυμασία. Συνεπώς μιλάμε για έναν γάμο ο οποίος ήταν στην πραγματικότητα πιο φτηνός όσον αφορά τα έξοδα που έπρεπε να κάνει η οικογένεια.

Η αναβίωση του εθίμου σε γενικές γραμμές έχει χάσει το ενδιαφέρον της κυρίως από τους ντόπιους κατοίκους αλλά και γενικά από δημόσια σφαίρα κάτι που είναι αποτέλεσμα των πολλών χρόνων διετέλεσης της αναβίωσης του γάμου. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι παλαιότερα το έθιμο προβάλλονταν τόσο από τα τοπικά μέσα μαζικής ενημέρωσης όσο και από κανάλια τηλεόρασης με εθνική εμβέλεια όπως η δημόσια τηλεόραση (ΕΡΤ) όσο και ιδιωτικά κανάλια όπως το ANT1.

Σήμερα η κ. Βλάχου εντοπίζει κάποιες μεγάλες διαφορές με το παρελθόν. Αρχικά μας είπε ότι πλέον υπάρχουν μικρόφωνα και πιο συγκεκριμένα χειλόφωνα τα οποία έχουν οι «ηθοποιοί» με σκοπό να ακούγονται όλα όσα λένε κάτι για το οποίο η πληροφορήτριά μας έχει αντίθετη γνώμη και με το οποίο δεν συμφωνεί. Παλιά όταν η σημασία του εθίμου ήταν διαφορετική τα μικρόφωνα δεν χρειαζόνταν. Σήμερα από όπου η αναβίωση έχει πάρει τα χαρακτηριστικά του θιάσου και του θεατρικού, τα

μικρόφωνα είναι κάτι αναγκαίο. Επίσης μετά το τέλος του γάμου, στην πλατεία του χωριού γίνεται πανηγύρι στο οποίο τα παραδοσιακά όργανα αντικαθίστανται από τα σύγχρονα όπως τα πλήκτρα (αρμόνιο), η ηλεκτρική κιθάρα και τα ντραμς. Η κ. Βλάχου τονίζει ότι και αυτό έχει να κάνει με το πλαίσιο της εποχής και τις συνήθειες των ανθρώπων σήμερα που έχουν να κάνουν με την διασκέδασή τους.

Η δεύτερη πληροφορήτριά μας είναι η Ελένη Καραϊσκού , κάτοικος της περιοχής, η οποία δραστηριοποιείται στον τουριστικό τομέα της περιοχής και συγκεκριμένα στον χώρο της εστίασης και η οποία είναι μέλος του συλλόγου επαγγελματιών και καταστηματαρχών του Πηλίου. Παράλληλα η κ. Καραϊσκού, ήταν μέλος του συλλόγου Ορμίνιο και μάλιστα διετέλεσε πρόεδρος του συλλόγου από το 1990 έως και 1997. Η Ελένη Καραϊσκού αναφερόμενη κυρίως στο σήμερα, μας λέει ότι το ενδιαφέρον του κόσμου για το έθιμο είναι μεγάλο και αυξημένο αλλά ταυτόχρονα το έθιμο έχει απαξιωθεί σε μεγάλο βαθμό από τους ντόπιους κάτι που είναι και αποτέλεσμα της κρατικής πολιτικής η οποία δεν προάγει καθόλου τον εθελοντισμό. Στην Πορταριά, έναν τουριστικό προορισμό «ο πολιτισμός πάει παράλληλα με τον τουρισμό. Ο επισκέπτης θέλει να γνωρίσει τα πολιτιστικά και παραδοσιακά στοιχεία της περιοχής που επισκέπτεται». Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι οι τουρίστες κάνοντας κράτηση ρωτούν για τα πολιτιστικά δρώμενα της ευρύτερης περιοχής. Οι Τουρίστες σύμφωνα με την κ. Καραϊσκού «θέλουν να δουν, να μάθουν, να βιώσουν». Το θέμα που προκύπτει είναι αυτό της αυθεντικότητας την οποία σύμφωνα με την πληροφορήτρια πρέπει να αποδώσουν οι διοργανωτές μέσα από την αναβίωση του εθίμου. «Είναι θέμα των διοργανωτών το πώς θα παρουσιαστεί η αυθεντικότητα για να μείνει στον θεατή και στο επισκέπτη μία καλή εντύπωση».

Το έθιμο του πηλιορείτικου γάμου είναι άμεσα συνδεδεμένο με τον τουρισμό αλλά και την ιστορία του τόπου σύμφωνα με την Ελένη Καραϊσκού. «Η καθιέρωση ενός εθίμου έχει να κάνει με τρεις παράγοντες: πρέπει να είναι συγχρονισμένο, καθιερωμένο και επαναλαμβανόμενο». Μεγάλη σημασία έχει επίσης και η προβολή του εθίμου από τους επαγγελματίες της περιοχής. Ο σύλλογος καταστηματαρχών της περιοχής προσφέρει κάθε χρόνο τα φρούτα που χρησιμοποιούνται σε κάποια από τα έθιμα αλλά και τον μπακλαβά που προσφέρεται στους θεατές. «Θα έπρεπε όμως να βοηθάνε περισσότερο. Γενικά δεν έχει την ανταπόκριση των επαγγελματιών οι οποίοι δεν έχουν αντιληφθεί την αξία του γάμου ως υπο-προϊόν του τουριστικού προϊόντος». Η ίδια η πληροφορήτριά μας, έχει δημιουργήσει στο facebook σελίδα η οποία

προάγει τον πηλιορείτικο γάμο και διαφημίζει την περιοχή τόσο σε ένα ευρύτερο κοινό, αυτό του διαδικτύου. Επίσης τόσο στην σελίδα της επιχείρησής της όσο και σε τουριστικά έντυπα για την περιοχή τα οποία κυκλοφορούν και σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις, η κ. Καραϊσκού διαφημίζει την αναβίωση του γάμου καθώς υποστηρίζει ότι «η αναβίωση είναι ένα πολύ θετικό και σημαντικό στοιχείο της παράδοσης και του πολιτισμού μας και πρέπει να διατηρηθεί καθώς συνδέεται άμεσα και με τον τουρισμό. Είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος της περιοχής».

Στο βιβλίο του Ευάγγελου Αυδίκου «Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού, ο συγγραφέας κάνει μία πολύ ενδιαφέρουσα σύνδεση του τόπου και του τουρισμού. «Αυτή η παρατήρηση μεταφράζεται στην εμφάνιση του περιβαλλοντικού πολιτισμού (environment culture), την ανάδειξη δηλαδή των συγκεκριμένων τόπων-λόγω του φυσικού κάλλους, των «εξωτικών» συνηθειών και των τάσεων της παγκόσμιας αγοράς-σε τουριστικούς προορισμούς έχοντας ιδιαίτερη προβολή στους χάρτες, τα φυλλάδια και τα άλλα μέσα της τουριστικής πολιτικής. Στην Ελλάδα έχουν αποκτήσει, κατά καιρούς, τέτοια συμβολικοποίηση διάφοροι τόποι: Ζαγοροχώρια, Πήλιο, Κέρκυρα, Μύκονος κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό ο χώρος αποσπάται από την υπόλοιπη γεωγραφική ενότητα και νοηματοδοτείται ως δείκτης πολιτισμικού «εξωτισμού».

«Παράγοντες δε που συμβάλλουν σε αυτή την διαδικασία είναι η πολιτισμικοποίηση των τουριστικών πρακτικών, καθώς και το τουριστικό πακέτα συμπεριλαμβάνει τις αρχαιότητες, την μουσική, την τοπική κουζίνα και πολλά άλλα. Αυτή η διάσταση μαρτυράται από τους σύγχρονους τουριστικούς δείκτες που έχουν απομακρυνθεί από το παλιό φυλλάδιο το οποίο πρόσφερε σύντομες ιστορικές πληροφορίες και στοιχεία γεωγραφικού προσανατολισμού. Στόχος αλλά και αποτέλεσμα διαπλοκής τουριστικών πρακτικών και πολιτισμού είναι η εμφάνιση ενός νέου εργαλειακού μηχανισμού, που ελέγχει και υπαγορεύει συμπεριφορές. Ο Lofgren, παραφράζοντας την έννοια των εθνοτοπίων του Appadurai, προτείνει τον όρο «νοοτοπία» (mindscapes), την αναπαράσταση δηλαδή κάποιων ιδιαίτερων τόπων ως συνδυασμό πνευματικών και φυσικών συστατικών από τα οποία αντλούνε τα

πλεονεκτήματα για την θέση που καταλαμβάνουν στην ιεραρχία των τουριστικών τόπων»⁹¹.

Ο τελευταίος πληροφορητής μας, μέσα από τον οποία βλέπουμε την σημασία της αναβίωσης του γάμου για του κατοίκους στο παρόν, είναι ο Στέφανος Καραϊσκος ο οποίος παντρεύτηκε το 2014 πραγματοποιώντας έναν «παραδοσιακό» πηλιορείτικο γάμο, ο οποίος στηρίχθηκε στα έθιμα της αναβίωσης τα οποία προσαρμόστηκαν φυσικά για τις ανάγκες και τις επιθυμίες του ζευγαριού. Ο κ. Καραϊσκος είναι κάτοικος της Πορταριάς και όπως μας είπε και ο ίδιος, από μικρός, ζούσε με τις παραδόσεις και τα έθιμα που χαρακτήριζαν τον τόπο του. Ο παραδοσιακός γάμος που έκανε, ταίριαζε με τις αρχές και τις αξίες που ορίζει η ζωή του χωριού και φυσικά η παράδοση η οποία έχει τις ρίζες βαθιά στο παρελθόν. Ήταν και είναι ο τρόπος ζωής του και τήρησε τα έθιμα όπως περιγράφονται μέσα από την αναβίωση του γάμου. Ο κ. Καραϊσκος επίσης πρέπει να σημειώσουμε ότι από μικρός είχε συμμετείχε στην αναβίωση του γάμου παίρνοντας μέρος σε όλους τους ρόλους του γάμου.

Συνεπώς, μέσα από τις παραπάνω συνεντεύξεις, βλέπουμε ότι η σημασία της επινοημένης παράδοσης του πηλιορείτικου γάμου, στις μέρες μας έχει αλλάξει και έχει ανα-νοηματοδοτηθεί. Οι κάτοικοι από την μία δεν μιλούν για επινοημένη παράδοση αλλά βλέπουν και οι ίδιοι ότι το έθιμο μέσα στα χρόνια έχει αλλάξει μορφή αλλά και σημασία τόσο για τους ίδιους όσο και για τους θεατές. Οι αλλαγές από την δημιουργία της παράδοσης στα μέσα της δεκαετίας του 60' έως και σήμερα είναι τεράστιες αλλά δεν παύουν να σημαίνουν πολλά για τους ντόπιους της περιοχής.

⁹¹ Αυδίκος Ε., «Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού», Κριτική, Αθήνα 2009, σελ. 338-339.

Συμπέρασμα

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία, στόχος μας ήταν η έρευνα γύρω από τον όρο της επινοημένης παράδοσης μέσα από το παράδειγμα ενός εθίμου. Το παράδειγμα γύρω από το οποίο μελετήσαμε την επινόηση της παράδοσης είναι το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου το οποίο υπάρχει από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα και συγκεκριμένα από το 1965. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η παράδοση επιβιώνει μέχρι και τις μέρες μας, κάτι που αποτέλεσε και έναν από τους βασικούς άξονες της εργασίας. Μεγάλη σημασία για να δούμε την πορεία και τις μεταβολές που υπέστη μέσα στα χρόνια μία επινοημένη παράδοση, έχει ο τρόπος με τον οποίο δημιουργήθηκε.

Για να δούμε το πλαίσιο της δημιουργίας της επινοημένης παράδοσης, θεωρήσαμε αναγκαίο να γίνει αρχικά μία «γνωριμία» με το έθιμο του γάμου της Πορταριάς Πηλίου, μέσα από μία ιστορική αναδρομή αλλά και περιγραφή του εθίμου. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την δημιουργία επινοημένων παραδόσεων στην Ελλάδα, έπαιξε η επιστήμη της λαογραφίας κάτι που έπρεπε να ερευνηθεί. Μέσα από την λαογραφία, το Πήλιο παρουσιάζεται ως ένα πολύ ξεχωριστό μέρος, κάτι που θέτει τις βάσεις για την εδραίωση μίας επινοημένης παράδοσης, η οποία επιπροσθέτως στηρίζεται πάνω σε έννοιες, όπως η αυθεντικότητα, η παραδοσιακότητα και η αιωνιότητα.

Βασική προϋπόθεση όμως για να αρχίσουμε την συζήτηση περί επινοημένης παράδοσης, ήταν να αποδειχθεί ότι το έθιμο της αναβίωσης του πηλιορείτικου γάμου, αποτελεί πραγματικά μία επινοημένη παράδοση. Σε αυτό συνέβαλε σημαντικά η βιβλιογραφία και η έρευνα γύρω από το αρχειακό υλικό τόσο του συλλόγου της Πορταριάς, Ορμίνιο, όσο και υλικού προερχόμενου από ιδιωτικές συλλογές. Χωρίς όμως την συμβολή της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης μία τέτοια έρευνα θα ήταν ελλιπής. Το γεγονός ότι ο υποφαινόμενος συμμετέχει στο έθιμο του γάμου με την ιδιότητα του μουσικού υπήρξε καταλυτικής σημασίας για την άμεση καταγραφή των γεγονότων.

Ένα μεγάλο μέρος της έρευνας βασίστηκε στις συνεντεύξεις τόσο ντόπιων κατοίκων της Πορταριάς όσο και μελών του συλλόγου που δημιούργησε και μέχρι σήμερα, διατήρησε το έθιμο της αναβίωσης. Μέσα από τα προαναφερθέντα, αρχικά

αποδείξαμε ότι το έθιμο της αναβίωσης είναι μία επινοημένη παράδοση. Πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι η δημιουργία και κατασκευή του εθίμου στηρίχτηκε σε κάποιες πρακτικές του παρελθόντος οι οποίες αφενός υπήρχαν αλλά σε διαφορετική μορφή και αφετέρου μεταλλάχτηκαν από τον σύλλογο του Ορμινίου προκειμένου να προσαρμοστούν στην σημερινή εποχή αλλά και στην παρουσίαση του εθίμου εντός του πλαισίου του θεάτρου του δρόμου. Όλα τα έθιμα που ισχυρίζεται ο σύλλογος της Πορταριάς ότι προέρχονται από ένα μυθολογικό παρελθόν και έχουν φτάσει αναλλοίωτα μέχρι και σήμερα έχουν την βάση τους σε κάποια πραγματικότητα η οποία δεν ήταν όμως οικουμενική και ενιαία. Στον γάμο τα έθιμα σχετίζονταν άμεσα και με την οικονομική κατάσταση των οικογενειών κάτι που δεν επέτρεπε σε όλους να τελέσουν τα έθιμα που υπαγόρευε η κάθε εποχή με τον ίδιο βαθμό και συνέπεια.

Επίσης ένα θέμα που προέκυψε είναι αυτό της πολιτιστικής διαχείρισης. Μέσα από το παράδειγμα του εθίμου του γάμου, είδαμε τον τρόπο με τον οποίο ένας πολιτιστικός σύλλογος προβάλλει και αναπαράγει ένα έθιμο. Όπως έχουμε αναφερθεί και παραπάνω, η προβολή του εθίμου στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη, σε εκθέσεις και σε μέσα μαζικής ενημέρωσης αλλά ακόμα και σε άλλες χώρες (στην Κύπρο για παράδειγμα), έπαιξε μεγάλο ρόλο στην διαμόρφωση του εθίμου όπως το γνωρίζουμε μέχρι και σήμερα.

Μία ολόκληρη κοινωνία άρχισε την δεκαετία του 1970 να επενδύει πάνω στην τέλεση ενός επινοημένου εθίμου, το οποίο έπρεπε να προβληθεί με τον «σωστό» και «κατάλληλο τρόπο», προκειμένου να προσελκύσουν θεατές και ένα κοινό το οποίο θα μαρτυρούσε από κοντά την τέλεση ενός σημαντικού μυστηρίου για την κοινωνία μας, το οποίο δεν είναι άλλο από τον γάμο. Για αυτό τον λόγο η πολιτιστική διαχείριση και ο σχεδιασμός της προβολής και διαφήμισης του εθίμου ήταν και είναι πολύ σημαντικός. Παραπάνω, έχουμε αναφερθεί σε τουριστικούς οδηγούς, σε φυλλάδια και βιβλιαράκια, σε βίντεο και σε διαφημίσεις στα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Όλα αυτά είναι μέρος της στρατηγικής της πολιτιστικής διαχείρισης που χρησιμοποιεί ο σύλλογος προκειμένου να παρουσιάσει την μοναδικότητα και ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει το έθιμο του πηλιορείτικου γάμου.

Μέσα από την έρευνά μας γύρω από την επινοημένη παράδοση αλλά και από την πολιτιστική διαχείριση, καταλήγουμε στο ότι η γενεσιουργός αιτία για την δημιουργία της επινοημένης παράδοσης, υπήρξε η ανάπτυξη του τουρισμού στο

χωριό. Σε αυτό συμφωνούν τόσο μέλη του συλλόγου, όσο και άνθρωποι οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην τουριστική αγορά της Πορταριάς κάτι που είδαμε κυρίως μέσα από συνεντεύξεις αλλά και από την βιβλιογραφία. Πράγματι η εμφάνιση του μαζικού τουρισμού στην Πορταριά άρχισε ήδη από την δεκαετία του 1960 και σταδιακά έγινε η βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων. Σήμερα το χωριό της Πορταριάς αποτελεί έναν βασικό τουριστικό προορισμό κάτι στο οποίο συντελεί η ανάδειξη του τόπου ως «παραδοσιακού», «αυθεντικού» και ως τόπου ο οποίος προβάλλει το παρελθόν του στα πλαίσια του τουριστικού προϊόντος.

Τέλος πρέπει να πούμε ότι η παρούσα έρευνα καλύπτει ένα μόνο μικρό μέρος του ζητήματος της επινοημένης παράδοσης και της σχέσης της με άλλους παράγοντες όπως είναι η λαογραφία, η πολιτιστική διαχείριση και ο τουρισμός. Μέσα από τα ερωτήματα που τέθηκαν σε αυτή την εργασία αναλύσαμε και παρουσιάσαμε την αναλυτική έννοια της επινοημένης παράδοσης.

Βιβλιογραφία

-ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάκης Ε., *Η σημαία στον γάμο*, Εθνολογική Μελέτη, Αθήνα 1990.

Αυδίκος Ε., *Παιδική ηλικία και διαβατήριες τελετές*, Πεδίο, Αθήνα 2012.

Αυδίκος Ε., «Πανηγύρια και χορευτικοί όμιλοι: βίωση και αναβίωση της παράδοσης», *Χορευτικά Ετερόκλιτα*, (επιμ. Αυδίκος Ε.- Λουτσάκη Ρ. – Παπακώστας Χρ.), Λύκειο Ελληνίδων παράρτημα Δράμας, Δράμα 2008.

Αυδίκος Ε., «Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού», Κριτική, Αθήνα 2009.

Βιλαέτη Ο., *Τελετουργία, επιτέλεση και τοπικότητα: το εθνογραφικό παράδειγμα των Κορδελάδων στις Μέλανες Νάξου*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Βόλος 2007.

Γαλάνη-Μουτάφη Β., «Έρευνες για τον τουρισμό σε Ελλάδα και Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση», Προπομπός, Αθήνα 2002.

Γκέφου-Μαδιανού Δ., *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Πατάκη, Αθήνα 2011.

Δέλτσου Ε, Κριτικές προσέγγισης της έννοιας της «παράδοσης» και ένα εθνογραφικό παράδειγμα, «Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός- Λαογραφία και Ιστορία», συνέδριο στην μνήμη της Άλκης Κυριακίδου Νέστωρος, (επιμ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου), Παρατηρητής, Αθήνα 2001.

Δέλτσου Ε., *Εθνολογία*, Περιοδική έκδοση της ελληνικής εταιρίας εθνολογίας τόμος 4/1995, Ανάτυπο, Αθήνα 1996.

Δημόγλου Α., *Η Βιομηχανία στον νομό Μαγνησίας, από τον 19^ο στον 21^ο αιώνα*, Κερκύρα, Αθήνα 2005.

Ζέρβας Θ., *Λαογραφικά αναλεκτά*, Μέλισσα, Βόλος, 2000.

Ζώγια Χ., *Φάκελος Χρυσούλα Ζώγια*, Δήμος Πορταριάς 2000.

Κάβουρας Π., «Το γλέντι», (επιμ. Σωτήρης Χτούρης), *Μουσικά σταυροδρόμια στο Αιγαίο Λέσβος(19ος-20ος αιώνας)*, Εξάντας, Αθήνα 2000.

Κάβουρας Π., *Φολκλόρ και παράδοση ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, Νήσος, Αθήνα 2012.

Καπανιάρης Α., Τσούκας Ν., «Οι Μάηδες της Μακρινίτσας», Δ.Ο.Ε.Π.Α.Π.-ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Δήμος Βόλου, Βόλος 2014.

Καραγιάννης Η., Καραϊσκού Ε., Μελιτζανάς Γ., *Τραγούδια και χοροί του γάμου στο Πήλιο, Σύλλογος Ορμίνιο Πορταριάς*, Πορταριά 1997.

Καραγιάννης Η., Λογοθέτη Σ., *Πηλιορείτικος Γάμος*, Πολιτιστικός Σύλλογος «Ορμίνιο» Πορταριάς, Πορταριά 1997.

Κιουρτσάκης Γ., *Το πρόβλημα της παράδοσης*, Νεφέλη, Αθήνα 2003.

Κορδάτος Γ., *Το Πήλιο : λαογραφικά και ιστορικά*, Μπάυρον, Αθήνα 1983.

Κορδάτος Γ., (επιμ. Νίκος Κουχτσόγλου), *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς, 20ός αιώνας*, Αθήνα 1960.

Κυριακίδου Νέστορος Ά., *Η θεωρία της ελληνικής Λαογραφίας*, Εταιρία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Δ' έκδοση, Αθήνα 1997.

Λιάπης Κ., *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Πύλη, Αθήνα 1990.

Λιάπης Κ., *Ωρες του Πηλίου*, Πύλη, Αθήνα 1990.

Μερακλής Μ., *Ελληνική Λαογραφία. Ήθη και Έθιμα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1986.

Μερακλής Μ., *Λαογραφικά ζητήματα*, Καστανιώτη και Διαιτών, Αθήνα 2004.

Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* [Μονογραφία] :με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων :ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κυρίων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνύμιων, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε , Αθήνα 2008.

Μπιτσάνη Ε., *Πολιτιστική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Διόνικος, Αθήνα 2004.

Νιτσιάκος Β., Η λαογραφία στο κατώφλι του 21^{ου} αι., Σκέψεις με αφορμή ένα πνευματικό μνημόσυνο για τον Κίτσο Μακρή, «Οι νεότερες εξελίξεις στην ελληνική Λαογραφία», πρακτικά επιστημονικής συνάντησης στην μνήμη του Κίτσου Μακρή, Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών Τεκμηρίωσης Αρχείων και Εκθεμάτων Βόλου (Δ.Η.Κ.Ι.) Βόλος 1998.

Παπαδάκη Ε., «Το μουσείο ως διαχειριστής πολιτισμού: το παράδειγμα των μουσείων σύγχρονης τέχνης», «Πολιτισμός : Θεσμοί Διαχείρισης», Εκδόσεις Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ, Άρτα 2007.

Παπαδημητρίου Ε., «Τουρίστες και ντόπιοι. Ζητήματα της κοινωνικής έρευνας για τον τουρισμό», επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, 114, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2004.

Πηγιάκη Π., *Εθνογραφία*, Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα, Γρηγόρη, Αθήνα 2004.

Πουλάκης Ν., Φολκλόρ και παράδοση στην ελληνική τηλεόραση. Μουσικές εκπομπές και ταξιδιωτικά ντοκιμαντέρ, στο Φολκλόρ και παράδοση, *Ζητήματα αναπαράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, (επιμ. Παύλος Κάβουρας), Νήσος, Αθήνα 2010.

Σκουβαράς Β., *Από τον Λειμώνα της παράδοσης, Πηλιορείτικα Α΄*, Αστήρ, Αθήνα 1983.

Τουνταςάκη Ε., «Ο' Παραδοσιακός πολιτισμός' ως κατασκευή στην ελληνική λαογραφία: μία απόπειρα ανθρωπολογικής ερμηνείας», στο Π.Μ. Κιτρομηλίδης, Τ.Ε. (επιμ. Σκλαβενίτης) *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας*, Κέντρο νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2004.

Τσίγκρας Γ., *Πορταριά, από την μεσαιωνική άνω Δρυανούβαινα στον καποδιστριακό δήμο Πορταριάς*, Δήμος Πορταριάς Μαγνησίας, Βόλος 2006.

Φλωράκη Λ., «Λαϊκός πολιτισμός, φολκλορική αναπαράσταση», (επιμ. Παύλος Κάβουρας), «*Φολκλόρ και Παράδοση, ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*», Νήσος, Αθήνα 2010.

Χατζητάκη-Καψωμένου Χ., «Οι πολιτισμικοί σύλλογοι και η παράδοση: Το πρόβλημα της αυθεντικότητας», *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρία Σπουδών νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002.

Χερουβίμ Φ, *Τελετουργία και Μοιρολόι: η περίπτωση του Μοιρολογιού της Παναγίας στη Μονή Νάξου*, Πτυχιακή Εργασία, ΤΛΠΜ, Άρτα 2009.

-ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Copans J., *Η επιτόπια εθνολογική έρευνα*, (μτφ Κατερίνα Μάρκου), Gutenberg, Αθήνα 2004.

Eriksen T., *Μικροί τόποι μεγάλα ζητήματα*, Κριτική, Αθήνα 2007.

Hendry J., *Οι κόσμοι που μοιραζόμαστε*, Κριτική, Αθήνα 2011.

Hobsbawm E., *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004.

Mishler E., *Συνέντευξη έρευνας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.

Robson C., *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, Gutenberg, Αθήνα 2007.

Thompson P., *Φωνές από το παρελθόν, προφορική ιστορία*, Πλέθρον, Αθήνα 2002.

Vassiliou D., *2004 Magnesia*, publisher George Kareklidie, Volos 2004.

Wittgenstein L., *ΓΛΩΣΣΑ, ΜΑΓΕΙΑ, ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑ*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1990.

-ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

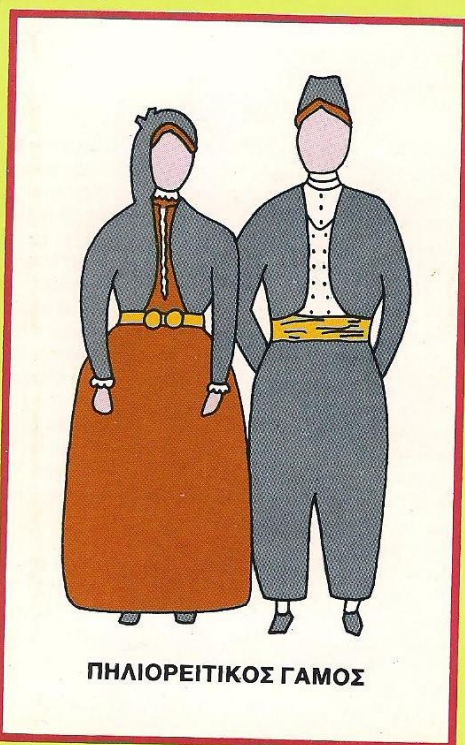
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/575456/survivals> 17/2/2015.

<http://www.discoverpelio.com/el/i-istoria-toy-pilioy> 24/3/2015

http://www.sylpyp.gr/wp-content/uploads/2014/02/2014-01-31_%CE%9C%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf 24/3/2015

Πορταριά Πηλίου

ΧΑΡΤΗΣ - ΟΔΗΓΟΣ

ΠΗΛΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

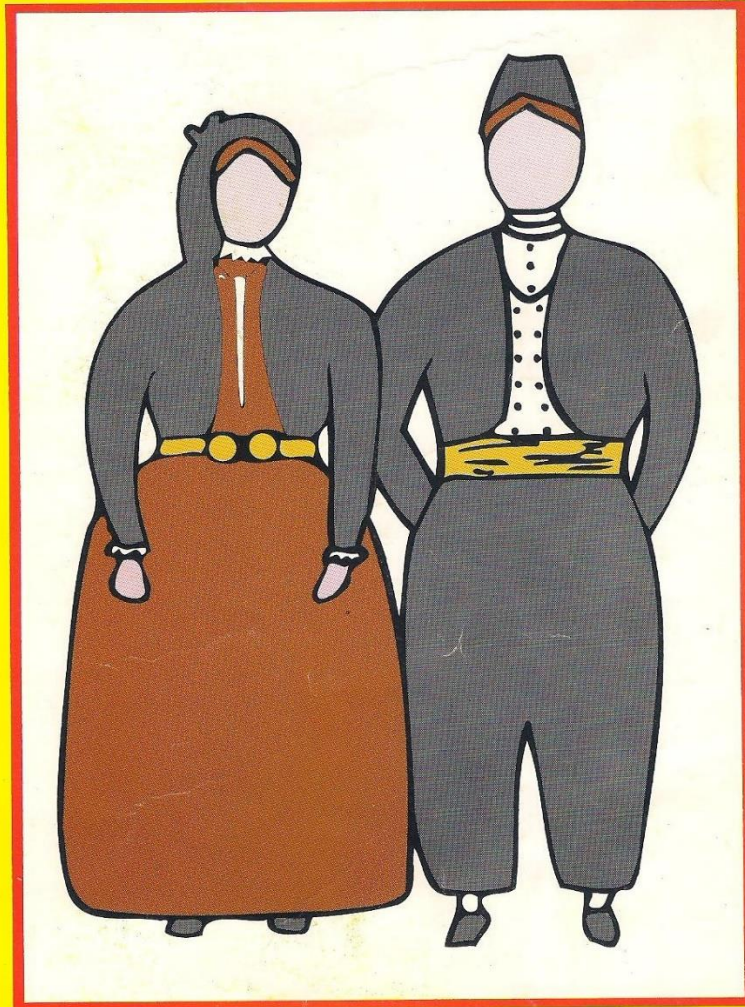
ΑΠΟΝΟΜΗ
ΒΡΑΒΕΙΟΥ «ΧΡΥΣΟ ΜΗΛΟ»
ΠΗΛΙΟ 1988 *

* Το βραβείο «ΧΡΥΣΟ ΜΗΛΟ» είναι μια Τιμητική Διάκριση που απονέμεται από τη Διεθνή Οργάνωση «ROMME D' OR» κατόπιν εισήγησης της Διεθνούς Ένωσης Δημοσιογράφων - Συγγραφέων Τουρισμού (F.I.Z.E.T.) προς τα ΙΔΙΑΙΤΕΡΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ μέρη του Κόσμου.

- Διαφημιστικός χάρτης της Πορταριάς

Πηλιορείτικος Γάμος

Κινηματοθέατρο "ΠΑΛΛΑΣ" - Αθήνα
8 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1992

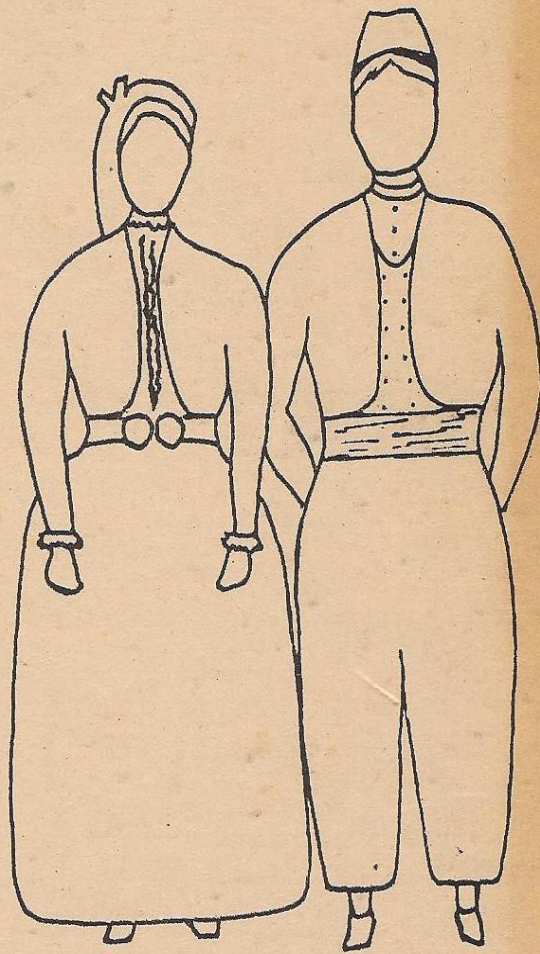

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

- Πρόγραμμα του Πηλιορείτικου γάμου στο κινηματοθέατρο Παλλάς της Αθήνας

«Πηλιορείτικος Γάμος»

Πορταριά

- Διαφημιστικό Πηλιορείτικου γάμου από τον σύλλογο Ορμίνιο 1975

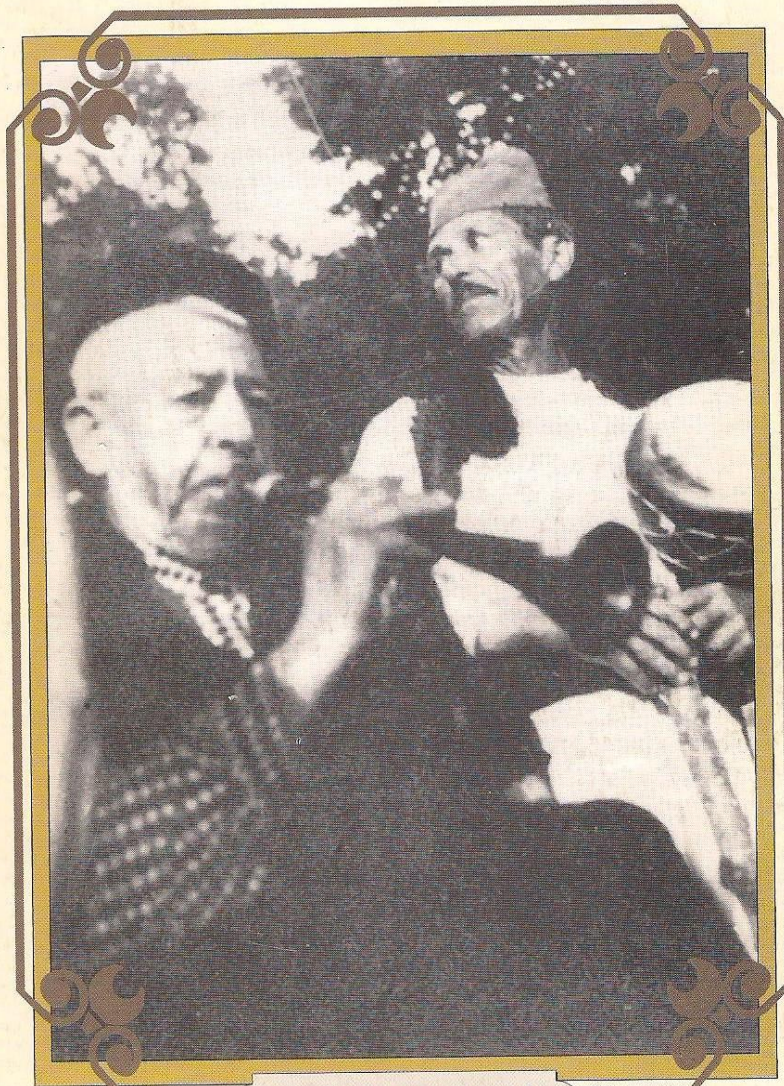
ΠΗΛΙΟΡΕΪΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

ΠΟΡΤΑΡΙΑ

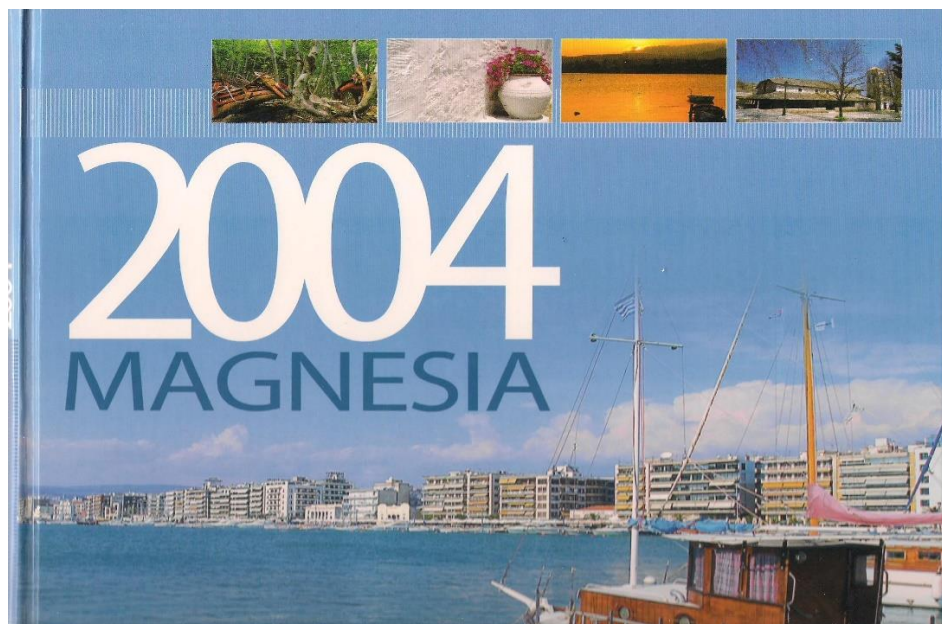
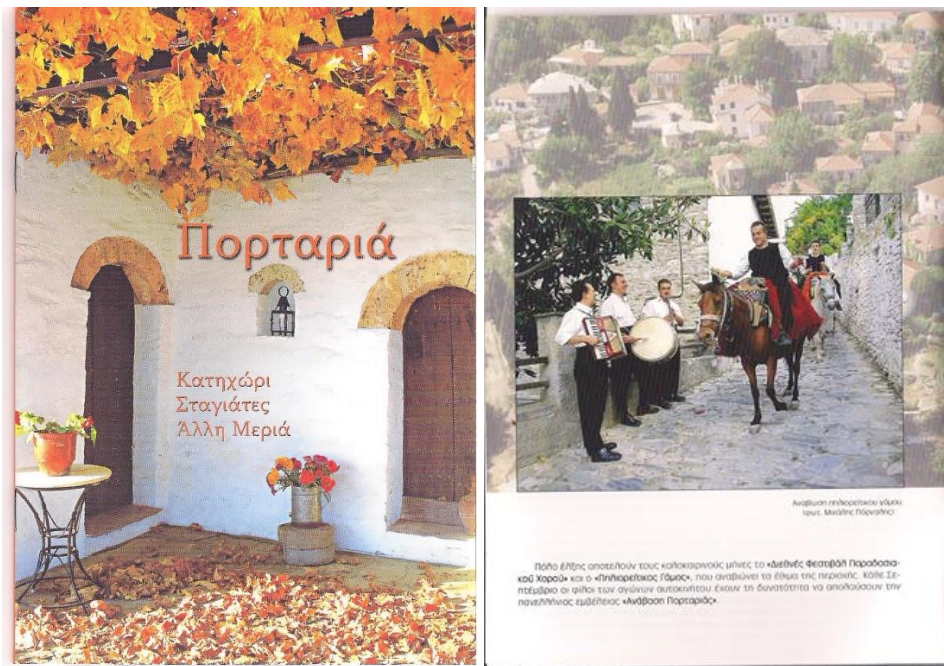
- Διαφημιστικό Πηλιορείτικου γάμου από τον σύλλογο Ορμίνιο 1997

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

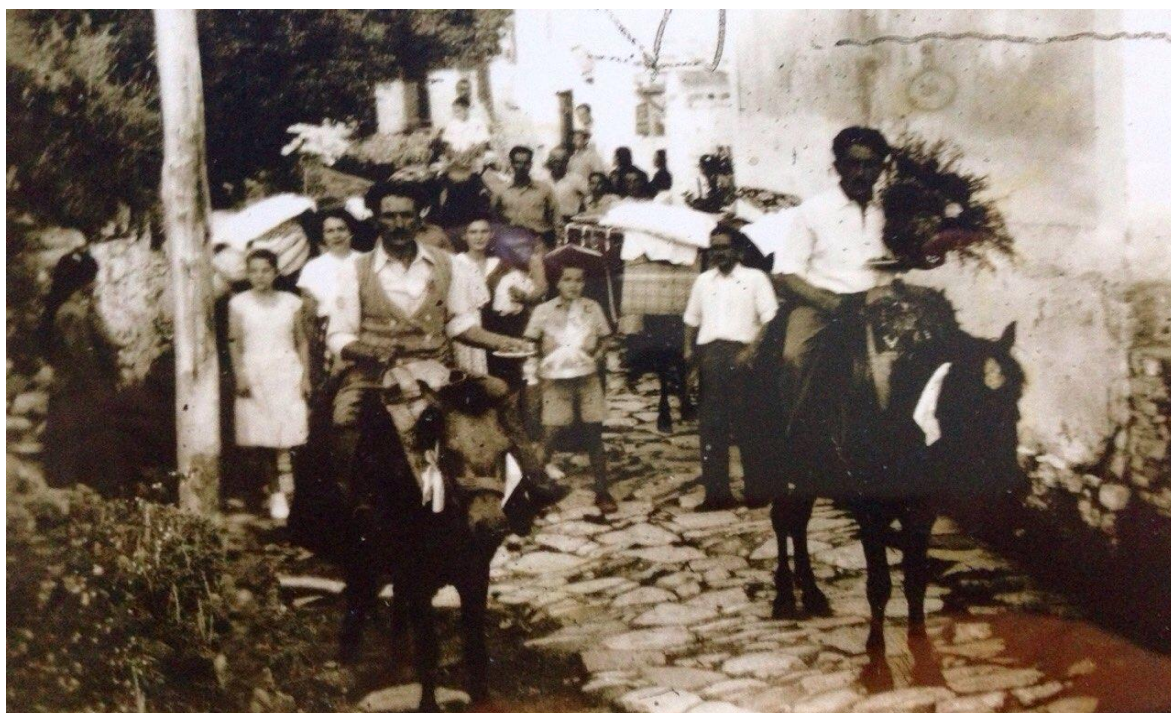

ΠΟΡΤΑΡΙΑ

- Διαφημιστικό Πηλιορείτικου γάμου από τον σύλλογο Ορμίνιο 1997

- Ελληνικό και ξένο διαφημιστικό φυλλάδιο με αναφορά στον Πηλιορείτικο γάμο

- Γάμος στην Πορταριά με μπρατίμια και όργανα

- Ζεύγος Γιάννης Νογός και Βασιλική Σούλτσα 1925

- Ζεύγος Αχιλλέας Κουλέρας και Ασημένια Νογού 1951

- Ζεύγος Τριαντάφυλλου Τσιμπανούλη και Αλεξάνδρας Νάπα αργές 20^ο αιώνα

- Ζεύγος Ευάγγελου Πάρνου και Φιλίτσα Τατάρη 1922

- Οι τελευταίες Πηλιορείτικες φορεσιές στην Πορταριά αρχές 20^{ου} αιώνα

- Ανδρική Πηλιορείτικη φορεσιά

- Γυναικεία Πηλιορείτικη φορεσιά

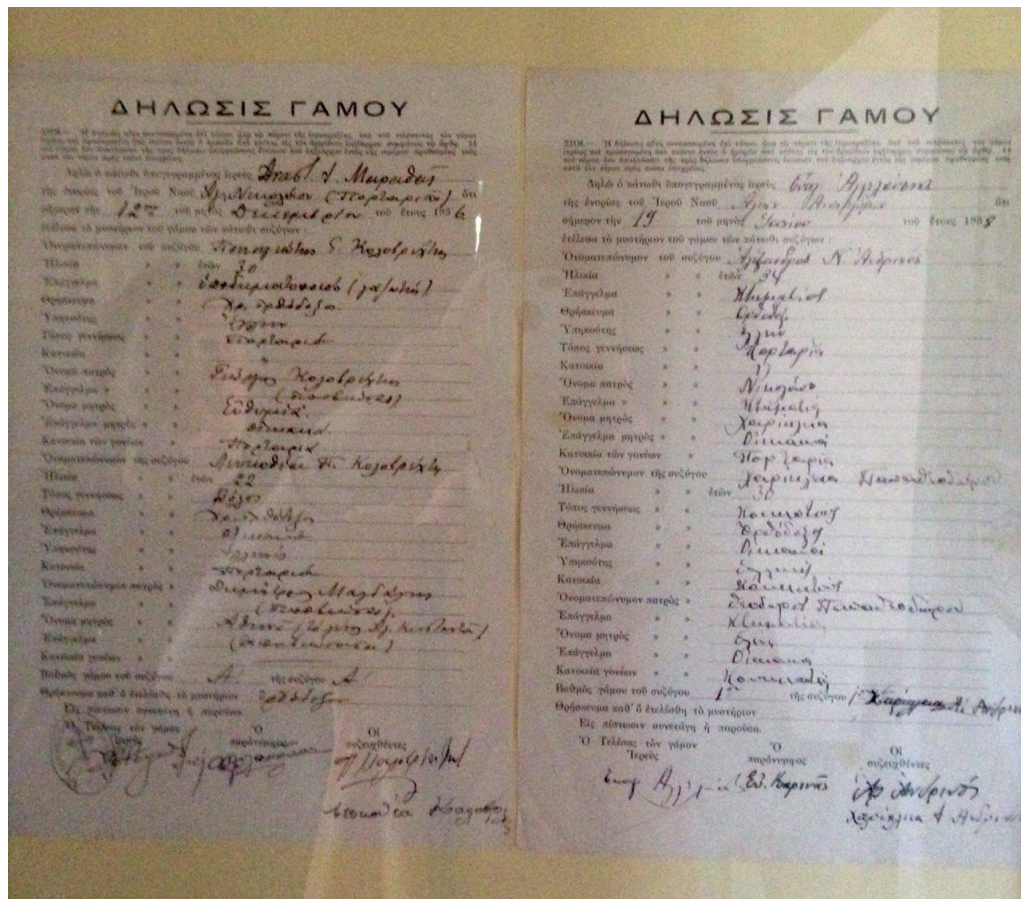
- Το φλάμπουρο

- Το νυφιάτικο κρεβάτι

- Η πρώτη αναβίωση του Πηλιορείτικου γάμου μετά την Χούντα 1975

- Δηλώσεις γάμου

- Γάμος στην Πορταριά στην οικία του Αντωνίου Μανθογιάννη- 1930

